

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)**

Ο Αλκιβιάδης και η Σικελική Εκστρατεία

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Γκότση Ευσταθίας

πτυχιούχου Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, του Πανεπιστημίου Αιγαίου,
2011

Επιβλέπων καθηγητής: Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος, Καθηγητής Αρχαίας
Ελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες καθηγητές: Βολονάκη Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια Αρχαίας
Ελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Ευσταθίου Αθανάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και
Γραμματείας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Καλαμάτα (Σεπτέμβριος, 2019)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
• ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
• Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	7
• Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ.....	10
Η ζωή του.....	10
Το έργο του.....	11
Οι δημηγορίες.....	14
Το ύφος.....	16
• Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ.....	18
Οι αρχαίες πηγές.....	18
Η καταγωγή του.....	18
Χαρίσματα και ελαττώματα.....	19
Η αγάπη για τον Σωκράτη.....	20
Ιδιοτροπίες και θρασύτητες.....	21
Η επιτυχία στους Ολυμπιακούς Αγώνες και η αρχή της πολιτικής καριέρας.....	22
Το έγκλημα στη Μήλο.....	25
• Η ΣΙΚΕΛΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ.....	27
Η πρώτη εκστρατεία των Αθηναίων κατά της Σικελίας (427-424 π.Χ.).....	27
Η Νικίειος Ειρήνη (421 π.Χ.) και τα γεγονότα πριν τα Σικελικά.....	30
Η Σικελική Εκστρατεία (415-413 π.Χ.).....	33
Η απόφαση για νέα εκστρατεία και οι συζητήσεις στην Εκκλησία του Δήμου (416-415 π.Χ.).....	34
Η αποκοπή των Ερμών και η αποχώρηση του αθηναϊκού στόλου (415 π.Χ.).....	42
Το σικελικό μέτωπο στις Συρακούσες.....	46
Η στρατηγική των Αθηναίων και η φυγή του Αλκιβιάδη.....	46
Η πρώτη επίθεση στις Συρακούσες (416 π.Χ.) και η αποστασία του Αλκιβιάδη στη Σπάρτη.....	48
Η πολιορκία των Συρακουσών (414 π.Χ.).....	52
Οι επιθέσεις των Συρακουσίων και η αμυντική στάση της Αθήνας (414-413 π.Χ.).....	55

Η τελική ήττα και η καταστροφή των Αθηναίων.....	56
• ΟΙ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ ΜΕΤΑ ΤΑ ΣΙΚΕΛΙΚΑ.....	59
Συμμαχία Σπαρτιατών και Περσών με τις ενέργειες του Αλκιβιάδη.....	59
Η ρήξη στις σχέσεις Αλκιβιάδη και Σπαρτιατών και οι συμβουλές στον Τισσαφέρνη εναντίον της Σπάρτης.....	60
Η άφιξη στη Σάμο: επαφές με τους στρατηγούς των Αθηναίων.....	60
Συνεχείς νίκες εναντίον της Σπάρτης.....	62
Η επιστροφή στην Αθήνα.....	64
Η αυτοεξορία στη Θράκη.....	65
Το τραγικό τέλος.....	65
• Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ.....	67
• ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	71
• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	73

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο κατάκτησης του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών, του τμήματος Φιλολογίας και συγκεκριμένα του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο Αρχαία και Νέα Ελληνική Φιλολογία : κατεύθυνση Αρχαία Ελληνική Φιλολογία.

Παρ' όλο που το αντικείμενο που έχω σπουδάσει δεν σχετίζεται άμεσα με τη Φιλολογία, πάντοτε διακατεχόμουν από θαυμασμό για την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, γεγονός που με οδήγησε να επιλέξω να ασχοληθώ σε μεταπτυχιακό επίπεδο με την Αρχαία Ελληνική Φιλολογία.

Όσον αφορά το θέμα της εργασίας μου, η φυσιογνωμία και η προσωπικότητα του Αλκιβιάδη μου είχε κεντρίσει την προσοχή από παλιά, καθώς με εντυπωσίαζε πώς μία τόσο χαρισματική προσωπικότητα είχε τόσα ελαττώματα και φιλόδοξες βλέψεις, που τελικά αποδείχθηκαν επικίνδυνα, αφού έβαλε ο ίδιος το λιθαράκι ώστε να καταστραφεί η πατρίδα του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εν λόγω διπλωματική εργασία περιλαμβάνει αρχικά μια εισαγωγή για τη γένεση του λογοτεχνικού είδους της Ιστοριογραφίας και για τη ζωή και το έργο του ιστορικού Θουκυδίδη, του οποίου η *Ιστορία* αποτελεί πηγή για τα γεγονότα της Σικελικής Εκστρατείας. Στο κύριο μέρος αναλύεται διεξοδικά η προσωπικότητα και η δράση του Αθηναίου πολιτικού Αλκιβιάδη και τα γεγονότα των Σικελικών, τα οποία αφορούν την δεύτερη φάση του πολέμου μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά παρουσιάζονται κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του Αλκιβιάδη και η πολιτική του δράση στην αρχή της καριέρας του, πριν την απόφαση για την Σικελική Εκστρατεία. Στη συνέχεια, αφού αναφερθούν κάποια σημαντικά γεγονότα που σχετίζονται με την αφορμή της εκστρατείας, παρατίθεται η εκτενής αφήγηση των επεισοδίων της Σικελικής Εκστρατείας του 415-413 π.Χ., δίνοντας έμφαση στις ενέργειες και τη συμπεριφορά του Αλκιβιάδη, θεωρώντας τες καθοριστικές για το τελικό αποτέλεσμα της πολεμικής αυτής επιχείρησης. Τέλος, αναφέρονται οι ενέργειες του Αλκιβιάδη κατά το χρονικό διάστημα από την ήττα των Αθηναίων στη Σικελία μέχρι και το τέλος της ζωής του, γίνεται μια ερμηνεία της προσέγγισης που κάνει ο Θουκυδίδης στον χαρακτήρα του Αλκιβιάδη και συνοψίζονται τα γενικά συμπεράσματα της εργασίας.

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Στην Αρχαία Ελλάδα για πολλά χρόνια τη θέση της ιστορίας καταλάμβανε το έπος, το οποίο εξυμνούσε τα ηρωικά κατορθώματα και εξιστορούσε τα γεγονότα του παρελθόντος και τις γενεαλογίες σημαντικών οικογενειών. Ουσιαστικά, η ελληνική ιστοριογραφία εμφανίστηκε στο δεύτερο μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. αντικαθιστώντας τις μυθολογικές αφηγήσεις με μια καινοτομική ανάλυση των γεγονότων του παρελθόντος, έχοντας επηρεαστεί από την ποίηση και τη ρητορεία. Η ιστοριογραφία είναι ένα μοναδικό λογοτεχνικό είδος που επιχειρεί να καταγράψει τις ανθρώπινες πράξεις και τα ιστορικά γεγονότα, όπως ακριβώς έγιναν, και να παρουσιάσει την πραγματικότητα και όχι τον μύθο.¹ Άλλωστε και ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του υποστήριξε ότι η ιστοριογραφία διαφέρει της ποίησης, καθώς αυτή αναφέρεται σε γεγονότα, δηλαδή ασχολείται με το ειδικό, ενώ η ποίηση με όσα θα μπορούσαν να συμβούν, δηλαδή με το γενικό.²

Καθοριστικό ρόλο στην γένεση της ελληνικής ιστοριογραφίας έπαιξαν οι αποικίες της Μικράς Ασίας, όπου η αλληλεπίδραση ετερόκλητων πολιτισμών ευνοούσε τις εμπορικές και πολιτισμικές ανταλλαγές. Μέσα στον πολιτισμικό αυτό χώρο αναπτύχθηκε τον 6^ο αι. π.Χ. μια ορθολογιστική σκέψη, η οποία με τη διάδοσή της εκφράστηκε στην ιωνική φιλοσοφία και συνέβαλε στην παραγωγή της πρώιμης ιστοριογραφίας. Έτσι, δημιουργήθηκε η ανάγκη για κριτική εξέταση του παρελθόντος και έγινε διάκριση ανάμεσα στο μυθικό παρελθόν και τον ιστορικό χρόνο. Επομένως, από τη μία έχουμε τις μυθολογικές αφηγήσεις που αφορούν γεγονότα σχετικά με τη δράση των θεών και των ηρώων και την παρέμβαση του θείου σε ανθρώπινες υποθέσεις, και από την άλλη έχουμε την ιστορία που περιλαμβάνει πληροφορίες και γεγονότα με όρους αιτιακών σχέσεων και αλληλουχιών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι ιστορικοί, απορρίπτοντας βαθμηδόν την παρέμβαση του θεϊκού στοιχείου στην ιστορία, να αποδεχτούν το γεγονός ότι λόγω του πλήθους των ερμηνειών ενδέχεται να μην καταλήξουν σε ασφαλή συμπεράσματα και να διατυπώσουν την γνώμη τους σχετικά με την κατάληξη που θα είχε ένα γεγονός αν είχε εξελιχθεί διαφορετικά.³

Οι πρώτοι ιστορικοί του 6^{ου}-5^{ου} αι. π.Χ. πριν από τον Ηρόδοτο, που είχαν καταγωγή από τις ελληνικές αποικίες της Ιωνίας, ονομάζονταν λογογράφοι. Ωστόσο

¹ Saïd- Trédé -Boulluec (2001), 224

² Αριστ., *Ποιητική*, 9, 1451 b4

³ Montanari (2008), 281-282

οι λογογράφοι είχαν στόχο την ψυχαγωγία των ανθρώπων, καθώς συνέλεγαν τοπικούς θρύλους και επικές αφηγήσεις και τις παρουσίαζαν σε πεζό λόγο, εστιάζοντας έτσι σε θέματα με μυθικό και φανταστικό περιεχόμενο, παρά στην αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας μέσω της ορθολογικής μεθόδου.

Η ιστοριογραφική αυτή παραγωγή διακρίνεται σε τέσσερα είδη: τις γενεαλογίες, τις κτίσεις πόλεων, τα χρονικά και τις περιηγήσεις- εθνογραφικά έργα. Συγκεκριμένα, οι γενεαλογίες περιλάμβαναν πληροφορίες για την ιστορία αριστοκρατικών οικογενειών, στηρίζονταν στη χρονολογική διαδοχή των μελών τους και χρησίμευαν ως μέσο απόδειξης της σύνδεσης του γένους τους με κάποιον θεό. Οι κτίσεις εξυπηρετούσαν την ανάγκη των κατοίκων μιας ελληνικής αποικίας να συλλέξουν παραδόσεις που είχαν σχέση με την καταγωγή τους και ήταν αφιερωμένες στην ίδρυση πόλεων. Τα χρονικά αφηγούνταν τα γεγονότα της ιστορίας των ελληνικών αποικιών. Τέλος, οι περιηγήσεις και τα εθνογραφικά έργα ήταν έργα με γεωγραφικό και εθνογραφικό περιεχόμενο. Κάποια από αυτά περιέγραφαν ταξιδιωτικές διαδρομές, ενώ κάποια άλλα την ιστορία και τον πολιτισμό λαών που δεν ήταν ελληνικοί. Μάλιστα τα έργα αυτά είχαν ως εξέλιξη την χαρτογραφία, που ήταν η τοπογραφική απεικόνιση των περιοχών και έγινε με γνώμονα την εμπειρία, καθώς και τις πληροφορίες που είχαν συγκεντρωθεί.⁴

Ανάμεσα στους ιστορικούς πριν από τον Ηρόδοτο ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, ο κριτικός της λογοτεχνίας και ιστορικός του 1^{ου} αι. π.Χ., συγκαταλέγει τον Εκαταίο τον Μιλήσιο, τον Χάρωνα τον Λαμψακηνό, τον Μελησαγόρα τον Χαλκηδόνο, τον Κάδμο τον Μιλήσιο, τον Ελλάνικο τον Λέσβιο, Τον Ξάνθο τον Λυδό, τον Ακουσίλαο τον Αργείο, τον Φερεκύδη τον Αθηναίο κ.τ.λ.⁵

Ο σημαντικότερος εξ αυτών, ο Εκαταίος ο Μιλήσιος, θεωρείται ο πρώτος ιστορικός, αλλά και ένας από τους ιδρυτές της επιστημονικής γεωγραφίας. Ο Εκαταίος γεννήθηκε στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. Κατά τη διάρκεια της ζωής του πραγματοποίησε πολλά ταξίδια στις ελληνικές χώρες, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας, στο περσικό κράτος και στην Αίγυπτο. Ενδέχεται να είχε ταξιδέψει έως τη νότια Ισπανία. Από τις περιοχές που ταξίδεψε συνέλεξε πληροφορίες για το γεωγραφικού περιεχομένου έργο του με τίτλο *Γῆς περίοδος*, που περιείχε όμως και εθνογραφικά και ιστορικά στοιχεία. Το έργο αυτό έφερε τους Έλληνες σε επαφή με την ανατολική ιστορία και αποτέλεσε σημαντική πηγή για το έργο του Ηροδότου.

⁴ Montanari (2008), 282-284

⁵ Saïd- Trédé -Boulluec (2001), 225

Επιπροσθέτως, έγραψε ένα βιβλίο σε πεζό λόγο για την ιστορία της αρχαιότερης Ελλάδας με τίτλο *Γενεαλογία*. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το έργο αυτό ξεκινά με τη δήλωση του Εκαταίου πως γράφει ό,τι έκρινε πως είναι αληθινό⁶, καθιστώντας έτσι φανερή την ιδέα της ιστορικής έρευνας, παρά την σαθρή μεθοδολογία του.⁷

Ωστόσο, τόσο ο Εκαταίος όσο και οι υπόλοιποι λογογράφοι δεν θεωρούνται καθαρά ιστορικοί, καθώς συνέχισαν να επηρεάζονται από την επική ποίηση και τις μυθικές αφηγήσεις, ενώ αντίθετα η ιστορία έχει ως πρωταγωνιστή τον ίδιο τον άνθρωπο. Έτσι εξηγείται και γιατί ο Ηρόδοτος θεωρείται «πατέρας της ιστορίας», αφού καταπιάστηκε αποκλειστικά με την ανθρώπινη ιστορία.⁸

⁶ Bury (1999), 17-18

⁷ Ο.π., 20

⁸ Saïd- Trédé -Boulluec (2001), 229-230

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

Η ζωή του

Οι πληροφορίες που σώζονται για τη ζωή του Θουκυδίδη προέρχονται κυρίως από το ίδιο το έργο του ιστορικού, καθώς και από *Βίους*, από τους οποίους ο ένας αποδίδεται στον λόγιο Μαρκελλίνο και οι δύο είναι ανώνυμοι, και από το λήμμα *Θουκυδίδης* στη *Σούδα*.⁹

Ήταν Αθηναίος πολίτης και γεννήθηκε στο δήμο του Αλιμούντος, (το σημερινό Άλιμο), έναν αστικό δήμο, που βρισκόταν όμως στα παράλια, και η απόσταση από την πόλη ήταν 6,5 χιλιόμετρα.¹⁰ Το πότε ακριβώς γεννήθηκε δεν μας είναι γνωστό.¹¹ Σύμφωνα με την πληροφορία που μας παραθέτει ο ίδιος ο Θουκυδίδης, ότι το 424 π.Χ. εξελέγη στρατηγός¹², αξίωμα για το οποίο έπρεπε να έχει συμπληρώσει την τρίτη δεκαετία της ζωής του, η γέννησή του υπολογίζεται περίπου στο 460 π.Χ..¹³ Ο πατέρας του ονομαζόταν Όλορος¹⁴, όνομα θρακικής προέλευσης, αφού έτσι ονομαζόταν ο βασιλιάς της Θράκης, την κόρη του οποίου είχε παντρευτεί ο Μιλτιάδης και από τον γάμο αυτό γεννήθηκε ο Κίμωνας. Από την πληροφορία αυτή μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Θουκυδίδης ενδέχεται να είχε κάποια συγγένεια με αυτούς. Επιπλέον, από το γένος των Φιλαϊδών, που ήταν πρόγονοί του, είχε συγγένεια με τον Θουκυδίδη, γιό του Μελησία, πού ήταν συντηρητικός πολιτικός και αντίπαλος του Περικλή. Είναι λοιπόν φανερό ότι ο Θουκυδίδης και λόγω καταγωγής διατηρούσε σχέσεις με τους συντηρητικούς κύκλους της Αθήνας, ωστόσο αυτό δεν τον εμπόδιζε να είναι αντικειμενικός και να αναγνωρίζει τα θετικά της αθηναϊκής δημοκρατίας και του Περικλή.¹⁵ Όσον αφορά τη σύνδεση του ιστορικού με τη Θράκη, ο ίδιος μάς πληροφορεί στο 4ο Βιβλίο του ότι κατείχε τα δικαιώματα εκμετάλλευσης κάποιων χρυσορυχείων στη Θράκη¹⁶, επομένως ήταν πλούσιος, και ότι ασκούσε επιρροή στα πολιτικά πράγματα της Θράκης.¹⁷

⁹ Lesky (2006), 632

¹⁰ Hornblower (2003), 38

¹¹ Montanari (2008), 517

¹² Θουκ., 4, 104, 4

¹³ Montanari (2008), 517

¹⁴ Την πληροφορία αυτή προσθέτει ο ίδιος ο Θουκυδίδης στο χωρίο 4, 104, 4.

¹⁵ Lesky (2006), 633-634.

¹⁶ Θουκ., 4, 105, 1

¹⁷ Hornblower (2003) 37-38

Μία ακόμη σημαντική πληροφορία για τη ζωή του Θουκυδίδη είναι το γεγονός πως προσβλήθηκε και ο ίδιος από τον λοιμό που έπληξε την Αθήνα το 429 π.Χ.¹⁸ Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, ο Θουκυδίδης το 424 π.Χ. εξελέγη ένας από τους δέκα Αθηναίους στρατηγούς και ανέλαβε τη διοίκηση στη Θράκη.¹⁹ Συγκεκριμένα, ο ιστορικός ως στρατηγός είχε να αντιμετωπίσει τον Σπαρτιάτη στρατηγό Βρασίδα, ο οποίος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Βόρειο Αιγαίο το 424 π.Χ. Κατά την επίθεση του Βρασίδα στην Αμφίπολη όμως ο Θουκυδίδης δεν κατάφερε να σώσει την πόλη, καταδικάστηκε και εξορίστηκε από την Αθήνα για είκοσι χρόνια.²⁰ Κατά τη διάρκεια της εξορίας του κατέφυγε πιθανότατα στη Θράκη, αλλά ταυτόχρονα ταξίδευε προκειμένου να συλλέξει υλικό για το έργο του. Είναι πολύ πιθανό να ταξίδευε στη Σικελία, γεγονός που διαφαίνεται από την αφήγηση της Σικελικής Εκστρατείας.²¹ Πάντως, όπως αναφέρει και ο ίδιος, η εξορία τού έδωσε την ευκαιρία να αντλήσει πληροφορίες και από τις δύο παρατάξεις και να γνωρίσει τους Πελοποννησίους.²² Το 404 π.Χ. επέστρεψε στην Αθήνα ύστερα από ένα ψήφισμα του Οινόβιου για ανάκλησή του, το οποίο ενέκρινε η εκκλησία του δήμου.²³

Ο Θουκυδίδης πέθανε μεταξύ του 403 π.Χ. και του 399 π.Χ. Όσον αφορά το θάνατο του υπάρχουν ποικίλες εκδοχές. Σύμφωνα με μία από αυτές, ο Θουκυδίδης πέθανε στη Θράκη, αλλά τα οστά του μεταφέρθηκαν στον οικογενειακό τάφο του Κίμωνα στην Αθήνα ή πέθανε στην αυλή του Αρχέλαου που ήταν βασιλιάς της Μακεδονίας. Μία άλλη εκδοχή προέρχεται από τον Δίδυμο και τον Πausανία και σύμφωνα μ' αυτήν ο Θουκυδίδης δολοφονήθηκε στην Αθήνα ή καθώς επέστρεφε στην πατρίδα του. Σύμφωνα με τον Τιμαίο ο Θουκυδίδης είχε ταφεί στην Ιταλία.²⁴

Το έργο του

Όσον αφορά το έργο του, ο Θουκυδίδης έγραψε μόνο ένα έργο που εκτείνεται σε οκτώ βιβλία και περιλαμβάνει μία περιγραφή του Πελοποννησιακού πολέμου (431

¹⁸ Θουκ., 2, 48, 3

¹⁹ Εικάζεται ότι αυτή δεν ήταν η πρώτη φορά που ανέλαβε ένα τέτοιο αξίωμα, αλλά ενδέχεται να είχε εμπλακεί και στον καθαρισμό της Δήλου από τους Αθηναίους τον χειμώνα του 426 π.Χ., τον οποίο περιγράφει στο χωρίο 3, 104.

²⁰ Hornblower (2003), 39

²¹ Bury (1999), 70

²² Θουκ., 5, 26, 5

²³ Lesky (2006), 635

²⁴ Montanari (2008), 519

π.Χ.- 404π.Χ.). Το έργο του διακόπτεται απότομα το 411. Η διαίρεση του έργου σε 8 βιβλία που έχει επικρατήσει δεν προέρχεται από τον ίδιο τον Θουκυδίδη. Επιπλέον, δεν υπάρχει για το έργο του κανένας αυθεντικός τίτλος.²⁵

Ο Θουκυδίδης στο έργο του παρουσιάζει χρονολογικά τα γεγονότα και ξεκινά από τη σύγκρουση του 431 π.Χ. Αντιμετωπίζει τον Πελοποννησιακό πόλεμο ως έναν ενιαίο πόλεμο, σε αντίθεση με τους αρχαίους ρήτορες και τον Πλάτωνα που διαχωρίζουν τον Πελοποννησιακό πόλεμο σε τρεις φάσεις: Τον Αρχιδάμειο πόλεμο (431 π.Χ.-421 π.Χ.), τη Σικελική Εκστρατεία (415 π.Χ.-413 π.Χ.) και τον Δεκελεικό Πόλεμο (413 π.Χ.-404 π.Χ.). Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο βιβλίο του ο Θουκυδίδης κάνει κάποιες αρχικές παρατηρήσεις, καθώς και μία αναδρομή στη χρονική περίοδο που προηγήθηκε του πολέμου έως την εδραίωση της αθηναϊκής ηγεμονίας, μία αναδρομή πενήντα χρόνων που μεσολαβούν από τους περσικούς πολέμους μέχρι τη σύγκρουση Αθήνας-Σπάρτης. Στο δεύτερο βιβλίο περιγράφονται τα 3 πρώτα χρόνια του πολέμου (431 π.Χ.-429 π.Χ.), στο τρίτο τα χρόνια 428 π.Χ.-426 π.Χ., στο τέταρτο τα χρόνια 425 π.Χ.-423 π.Χ., στο πέμπτο τα χρόνια 422 π.Χ.-416 π.Χ., στο έκτο τα χρόνια 416 π.Χ.-414 π.Χ., όπου ο Θουκυδίδης με αφορμή τη Σικελική Εκστρατεία κάνει μία λεπτομερή παρέκβαση για τον ελληνικό αποικισμό της Σικελίας. Στο έβδομο βιβλίο περιγράφονται τα γεγονότα στη Σικελία μέχρι την ήττα των Αθηναίων το 413 π.Χ. και στο όγδοο βιβλίο περιγράφονται τα αποτελέσματα της ήττας σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο κατά τα χρόνια 412 π.Χ.-411 π.Χ..²⁶

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Θουκυδίδης ξεκίνησε να γράφει το έργο του μόλις ξέσπασε ο πόλεμος, καθώς προέβλεψε ότι θα είναι από τους μεγαλύτερους πολέμους της ιστορίας για το λόγο ότι οι δύο αντίπαλες δυνάμεις τότε βρίσκονταν στο απόγειο της δύναμής τους²⁷, αλλά και ότι έζησε ολόκληρο τον πόλεμο και βρισκόταν σε ώριμη ηλικία, ώστε να είναι προσεχτικός και ακριβής στην καταγραφή των γεγονότων.²⁸ Αυτό βέβαια που του κέντρισε περισσότερο το ενδιαφέρον για να ξεκινήσει να συνθέτει το έργο του ήταν η Αθηναϊκή Αυτοκρατορία, η οποία στηριζόταν στην δημοκρατία και ήταν κάτι πρωτοφανές στην ανθρώπινη ιστορία. Στόχος του φυσικά δεν ήταν να υμνήσει την αθηναϊκή δύναμη, αλλά να αντιληφθεί και να διακρίνει τις κινήσεις της και έπειτα να εξιστορήσει τα γεγονότα. Αυτό ακριβώς λοιπόν ήταν το κίνητρο που ξεσήκωσε τον Θουκυδίδη να ξεκινήσει να

²⁵ Lesky (2006), 636

²⁶ Montanari (2008), 520

²⁷ Θουκ., 1, 1, 1

²⁸ Ο.π., 5, 26, 5

δημιουργεί το έργο του από το ξέσπασμα κιόλας του πολέμου. Για να πετύχει τον στόχο του συνέλεγε το υλικό του τη στιγμή που εξελίσσονταν τα γεγονότα και επικεντρωνόταν στα σύγχρονά του πολιτικοστρατιωτικά γεγονότα, χωρίς να κάνει παρεκβάσεις. Η επιστημονική αυτή προσέγγιση του Θουκυδίδη είχε ως αποτέλεσμα να θεωρηθεί θεμελιωτής της λεγόμενης «Πολιτικής Ιστοριογραφίας».²⁹

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο που αφορά το έργο του ιστορικού είναι η μεθοδολογία που ακολούθησε για να πετύχει το σκοπό του, για την οποία ο ίδιος μας πληροφορεί από την αρχή κιόλας του 1^{ου} Βιβλίου. Συγκεκριμένα, δηλώνει πως αναζήτησε με ακρίβεια τις βαθύτερες αιτίες των γεγονότων είτε όντας ο ίδιος παρών είτε βασιζόμενος σε μαρτυρίες, διαδικασία δύσκολη, καθώς ο κάθε μάρτυρας μιλούσε ανάλογα με τη συμπάθεια που έτρεφε για μία παράταξη ή όπως τα θυμόταν. Επιπλέον, ξεκαθαρίζει πως το έργο του δεν αποσκοπεί στην ψυχαγωγία, καθώς δεν περιέχει τίποτα μυθολογικό.³⁰ Αλλά και λίγο αργότερα αναζητεί την πραγματική αιτία («*ἀληθεστάτην πρόφασιν*») του πολέμου, που δεν είναι άλλη από την αύξηση της δύναμης των Αθηναίων που προκάλεσε φόβο στους Λακεδαιμονίους, διακρίνοντάς τη από τις αφορμές («*αἰ ἐς τὸ φανερόν λεγόμεναι αἰτίαι*»).³¹ Γίνεται λοιπόν φανερό ότι ο Θουκυδίδης απέφυγε τη μεταφυσική αιτιολογία στην εξέλιξη των γεγονότων και εισήγαγε τη μέθοδο της ιστορικής αιτιότητας στο έργο του.³²

Μέσα από αυτή τη μέθοδο ο Θουκυδίδης επιχειρεί να δώσει στην ιστορία του την απόλυτη βεβαιότητα, «*τὸ σαφές*». Αυτό το επιτυγχάνει είτε μέσω της αυτοψίας των γεγονότων είτε μέσω μαρτυριών των ανθρώπων που παρευρίσκονταν σ' αυτά. Κύριος στόχος του ήταν η πειστική απόδειξη, «*τὸ τεκμήριον*». Όταν όμως αυτή δεν υπάρχει καταφεύγει στο εύλογο, «*τὸ εἰκός*», το οποίο προκύπτει από την εμπειρία, «*τὸ εἰκάζειν*», με την οποία ο Θουκυδίδης προσπαθεί να φτάσει όσο πιο κοντά γίνεται στην αλήθεια.³³

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί το χρονολογικό κριτήριο με το οποίο ο Θουκυδίδης επιχείρησε να αναλύσει όσο το δυνατόν ακριβέστερα τα γεγονότα, που δεν είναι άλλος από την αφήγηση των γεγονότων κατά καλοκαίρια και χειμώνες, δεδομένου ότι η κάθε μία από τις δύο εποχές αυτές ισούται με μισό χρόνο.³⁴ Η οργάνωση και η αφήγηση των γεγονότων βασίζεται ακριβώς σ' αυτή την ακριβή

²⁹ Bury (1999), 70-71

³⁰ Θουκ., 1, 22, 2-4

³¹ Ο.π., 1, 23, 6

³² Easterling-Knox (2005), 592

³³ Lesky (2006), 637-638

³⁴ Θουκ., 5, 20, 3

χρονολόγηση, για την οποία ο Θουκυδίδης δικαίως υπερηφανεύεται, καθώς αυτή η μέθοδος παράθεσης των εξελίξεων ήταν πολύ ακριβέστερη σε σχέση με άλλα διαδεδομένα χρονολογικά συστήματα.³⁵

Οι δημηγορίες

Ήδη αναφέρθηκε το μεθοδολογικό σχέδιο με το οποίο ο Θουκυδίδης συνέθεσε το έργο του με σκοπό να εξιστορήσει με ακρίβεια το ιστορικό γίγνεσθαι. Για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός ο ιστορικός έπρεπε να εμβαθύνει στα κίνητρα των ιστορικών προσωπικοτήτων και να αντιληφθεί τις συνθήκες μέσα στις οποίες ενέργησαν. Έτσι, γίνεται φανερό ότι το έργο του περιλαμβάνει και την αποτύπωση του χαρακτήρα και της ψυχολογίας των πρωταγωνιστών, η οποία αναπόφευκτα επηρεάζεται από την δική του ψυχολογία, τον τρόπο σκέψης του, αλλά και πιθανόν από προσωπικές συμπάθειες που είχε. Ωστόσο, ο Θουκυδίδης παραμένει όσο το δυνατόν αντικειμενικός, αποφεύγοντας την διατύπωση προσωπικών κρίσεων. Οι χαρακτήρες λοιπόν των πρωταγωνιστών αποκαλύπτονται ως επί το πλείστον μέσα από τις δημηγορίες, οι οποίες συνιστούν κύριο χαρακτηριστικό του θουκυδίδειου έργου.³⁶ Πρόκειται ουσιαστικά για τους λόγους που εκφωνήθηκαν στις παραμονές, αλλά και κατά τη διάρκεια του πολέμου, τους οποίους, όπως ο ίδιος ομολογεί, είτε είχε ακούσει ο ίδιος είτε άλλοι είχαν ακούσει και τους μετέφεραν σε αυτόν, καθιστώντας έτσι αδύνατον να αποτυπωθούν με απόλυτη ακρίβεια.³⁷

Πιο συγκεκριμένα, στο χωρίο αυτό του 1^{ου} βιβλίου (1, 22, 1) ο Θουκυδίδης κάνει μία προγραμματική δήλωση για τις δημηγορίες η οποία περιέχει μία αντινομία ανάμεσα στα κριτήρια της αντικειμενικότητας και της υποκειμενικότητας. Ο ίδιος λοιπόν επισημαίνει πως στο έργο του έχει καταγράψει αυτά που κατά την κρίση του ταίριαζε να παραθέσουν οι ομιλητές, δηλαδή τα απαραίτητα – «τὰ δέοντα». Προσπάθησε ωστόσο να παραμείνει όσο πιο κοντά γινόταν στο γενικό νόημα, δηλαδή την «ζύμπασα γνώμη», των λόγων που ειπώθηκαν στην πραγματικότητα, δηλαδή τα «ἀληθῶς λεχθέντα». Συνεπώς, παρατηρείται ότι η δήλωση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί με δύο τρόπους: από τη μία το κριτήριο του Θουκυδίδη είναι η αλήθεια και από την άλλη η καταλληλότητα.³⁸

³⁵ Easterling-Knox (2005), 593

³⁶ Bury (1999), 95-96

³⁷ Θουκ., 1, 22, 1

³⁸ Hornblower (2003), 93

Όσον αφορά λοιπόν την ακρίβεια, τα «*ἀληθῶς λεχθέντα*», δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για το τι δεν κατόρθωσε να μεταφέρει. Είναι πιθανό ότι δεν μετέφερε με ακρίβεια τις εκφράσεις και τη δομή των αρχικών λόγων. Ωστόσο, συνέθετε τις δημηγορίες με εκπληκτική άνεση, αφού, όπως ο ίδιος μας πληροφορεί, ακολουθώντας όσο περισσότερο μπορούσε το γενικό νόημα όσων ειπώθηκαν στην πραγματικότητα, παρουσίαζε τους ομιλητές να λένε αυτά που πίστευε ότι αρμόζουν σε κάθε συγκυρία. Ο Θουκυδίδης στις δημηγορίες του προβάλλει τα γενικά δεδομένα του πολιτικού, ιστορικού, κοινωνικού και ψυχολογικού χαρακτήρα, από τα οποία πίστευε πως εξαρτιόταν η επιλογή πολιτικής σε κάθε περίπτωση. Οι δημηγορίες δηλαδή περιέχουν μία ερμηνεία των βασικών παραγόντων του πολέμου με τον τρόπο που τους αντιλαμβάνονταν ο εκάστοτε ηγέτης. Δεν αποτελούν λοιπόν ακριβή αντίγραφα των λόγων που εκφωνήθηκαν στην πραγματικότητα, καθώς περιλαμβάνουν την εκτίμηση του Θουκυδίδα για την κάθε συγκυρία. Βέβαια, οι δημηγορίες δεν περιλαμβάνουν σε καμία περίπτωση την προσωπική γνώμη του Θουκυδίδα, γιατί, αν συνέβαινε αυτό, δεν θα έμενε μόνο στις θέσεις των ομιλητών. Το μόνο που μπορεί να περιλαμβάνουν είναι αυτά που μπορεί ο ίδιος ο Θουκυδίδης να έλεγε αν ήταν στη θέση των ομιλητών.³⁹

Σχετικά με το κομμάτι που αφορά «*τὰ δέοντα*», ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί τον όρο με εν μέρει ρητορική σημασία θέλοντας να επισημάνει τις βασικές γραμμές συλλογισμού που είναι δυνατές σε κάθε περίπτωση.⁴⁰

Οι δημηγορίες στο έργο του Θουκυδίδα παίζουν οργανικό και συνδετικό ρόλο. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι πολλές δημηγορίες συνδέονται μεταξύ τους και σε κάποιες ο Θουκυδίδης παραμερίζει την πραγματικότητα παρουσιάζοντας έναν ομιλητή να γνωρίζει πράγματα που κάποιος άλλος έλεγε την ίδια στιγμή. Επιπρόσθετα, υπάρχουν πολλές δημηγορίες στο έργο του που παρουσιάζονται ζευγαρωτά, καθώς αντιστοιχούν σε αληθινές συζητήσεις και με τον τρόπο αυτό παρουσιάζονται οι αντιθετικές συνέπειες των επιχειρημάτων. Στις περιπτώσεις λοιπόν που οι δημηγορίες παραβιάζουν την πραγματικότητα επιτελώντας αντιθετικές λειτουργίες, στην ουσία είναι πιστές στην αλήθεια. Στο σημείο αυτό έχουμε να κάνουμε με δύο είδη πιστότητας: το ένα σχετίζεται με την κατάσταση, ενώ το άλλο με τη γενικότερη θεώρηση.⁴¹

³⁹ Finley (2004), 102-103

⁴⁰ Ο.π., 105

⁴¹ Ο.π., 107-108

Τελειώνοντας, πέρα από το ότι οι δημηγορίες αποτελούν ερμηνευτικό εργαλείο για την συγγραφή της ιστορίας, προσδίδουν στο έργο ρητορική διάσταση, καθώς η ρητορική εκπαίδευση του ιστορικού και η ενασχόληση του με τα κοινά είναι απαραίτητη προκειμένου να δύναται να συντάξει σωστά μια πολιτική αγόρευση. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Θουκυδίδης θεωρείται θεμελιωτής της πολιτικής ιστοριογραφίας και ως εκ τούτου η ύπαρξη των πολιτικών δημηγοριών είναι αναγκαίο συστατικό του έργου.⁴²

Το ύφος

Τα βασικά υφολογικά χαρακτηριστικά σχετικά με τη δομή που απαντώνται στο έργο του Θουκυδίδη είναι τα εξής: η εξωτερική και εσωτερική αντίθεση ή το λεγόμενο «αντιθετικό ύφος», η αφαιρετικότητα και η πυκνότητα, η μεταβολή-variatio και το παρατακτικό ύφος.

Κατ' αρχάς, το αντιθετικό ύφος στο Θουκυδίδη επιτυγχάνεται είτε εξωτερικά μέσω των αντιθετικών συνδέσμων (*μέν - δέ, ού - αλλά*) είτε εσωτερικά μέσω των αντίθετων εννοιών. Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί το αντιθετικό ύφος στις περιγραφές, στις αναλύσεις αλλά και στις δημηγορίες. Μέσα από τη χρήση του αντιθετικού ύφους διαφαίνεται η προσπάθεια του Θουκυδίδη να παραμείνει ακριβής και πιστός στις λεπτομέρειες και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την πύκνωση του λόγου και τη δημιουργία εκτενών και δυσνόητων προτάσεων. Ο Θουκυδίδης διανθίζει τις προτάσεις με πολλά αντιτιθέμενα μέλη δίνοντας έμφαση σε αυτά και έτσι είναι δύσκολο να εξεταστεί η πρόταση ως σύνολο.⁴³

Όσον αφορά το δεύτερο χαρακτηριστικό του θυκυδίδειου ύφους, την αφαιρετικότητα-πυκνότητα, πρόκειται για τη χρήση ρηματικών τύπων, δηλαδή μετοχών και απαρεμφάτων, αντί για ουσιαστικά (π.χ. *τό θαρσοῦν, τό φιλονικεῖν, τό δεδιός, τά λεγόμενα* κ.τ.λ.), αλλά και τη βραχυλογική δόμηση του λόγου με τη χρήση αυτών των ρηματικών τύπων, η οποία οδηγεί σε νοηματική πυκνότητα. Ένας βασικός λόγος για τον οποίο ο Θουκυδίδης κατέφυγε στη χρήση ρηματικών τύπων ήταν η απουσία αφηρημένων ουσιαστικών από τη ρητορεία της πρώιμης περιόδου και η σύνδεσή της με την ποίηση.

⁴² Montanari (2008), 516

⁴³ Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010), 96-98

Στις δημηγορίες μάλιστα η αφαιρετικότητα είναι πιο συχνή, ενώ παράλληλα το ύφος γίνεται ιδιαίτερα πυκνό και δυσνόητο, διότι ο Θουκυδίδης προσπαθεί να εκμαιεύσει την ουσία των λόγων διατηρώντας σε ελάχιστο βαθμό την πιστότητα μόνο στους λόγους που ο ίδιος είχε ακούσει και του κέντρισαν το ενδιαφέρον. Επιπλέον, ξεχωρίζει στις δημηγορίες η έντονη γνωμολογία, δηλαδή οι απόψεις γενικού κύρους που χρησιμοποιούνται ως προκείμενες προτάσεις των συλλογισμών, έχοντας ως στόχο πάνω σ' αυτά τα γνωμικά να βασιστεί η επιχειρηματολογία των λόγων.⁴⁴

Το τρίτο χαρακτηριστικό του θουκυδίδειου ύφους είναι η μεταβολή ή ποικιλία (*variatio*), που αποτελεί ένα υφολογικό γνώρισμα αποκλειστικά προσωπικό του Θουκυδίδη και είναι η σύνδεση γραμματικά ανόμοιων τύπων, αλλά ισοδύναμων συντακτικά. Στην πραγματικότητα, η σύνταξη ανάμεσα σε όνομα και σε πρόταση ποικίλλει, δίνοντας έτσι ο Θουκυδίδης έμφαση σε αυτό που θέλει με την ανάπτυξη του σε πρόταση. Η ποικιλία στηρίζεται στην συντακτική ισοδυναμία των μελών που συνδέονται, όπως για παράδειγμα σύνδεση ουσιαστικού με δευτερεύουσα ουσιαστική πρόταση, επιθέτου ή επιθετικής μετοχής με αναφορική πρόταση κ.α.⁴⁵

Τέταρτο χαρακτηριστικό της δομής του θουκυδίδειου ύφους είναι το παρατακτικό-λιτό ύφος κατά το οποίο οι προτάσεις συνδέονται παρατακτικά σε μακροσκελείς περιόδους. Κάποιες φορές βέβαια το παρατακτικό ύφος είναι μικροπερίοδο.⁴⁶

Όσον αφορά τώρα τη γλώσσα του έργου του μεγάλου ιστορικού, αυτή χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρέπεια και σοβαρότητα. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η αρχαία αττική διάλεκτος με ορισμένες ιδιοτυπίες. Χαρακτηριστικά είναι η προφορά *ζυν* και *ές* αντί *συν* και *εις*, το επίρρημα *αίει* αντί *αεί*, η κατάληξη *-ης* αντί *-εις* των ουσιαστικών σε *-εῖς*, τα συμπλέγματα *-ρσ-* και *-σσ-* που είναι ιωνικά αντί για τα αττικά *-ρρ-* και *-ττ-* κ.α.⁴⁷

⁴⁴ Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010), 101-105

⁴⁵ Ο.π., 105-107

⁴⁶ Ο.π., 113

⁴⁷ Ο.π., 115

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ

Οι αρχαίες πηγές

Ως μία από τις κορυφαίες προσωπικότητες της εποχής του, ο Αλκιβιάδης εμφανίζεται στην *Ιστορία* του Θουκυδίδη (για τα γεγονότα μέχρι το 411 π.Χ., αφού το έργο του διακόπτεται), στα *Ελληνικά* του Ξενοφώντος (για τα γεγονότα από το 411 π.Χ. και εξής). Επίσης, η δράση του Αλκιβιάδη αναφέρεται και στην παγκόσμια ιστορία ονόματι *Ιστορική Βιβλιοθήκη* του Διόδωρου Σικελιώτη, ιστορικού του 1^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος συνέλεξε τις πληροφορίες για την ελληνική ιστορία από τον Έφορο, έναν ιστορικό του 4^{ου} αι. π.Χ. του οποίου το έργο έχει χαθεί.

Επιπλέον, έχουν γραφτεί δύο βιογραφίες του Αλκιβιάδη, μία σύντομη από τον Λατίνο συγγραφέα του 1^{ου} αι. μ.Χ. Κορνήλιο Νέπο και άλλη μία εκτενέστερη που γράφτηκε από τον Πλούταρχο επίσης τον 1^ο αι. μ.Χ., η οποία συμπεριλαμβάνεται στο έργο του *Βίοι Παράλληλοι*, για το οποίο είχε συμβουλευτεί πολλές πηγές.⁴⁸

Με τον Αλκιβιάδη ασχολήθηκαν βέβαια και κάποιοι ρήτορες, μεταξύ των οποίων είναι ο Ανδοκίδης, ο οποίος στον λόγο του *Περί της εαυτού καθόδου* αφηγείται τους λόγους για τους οποίους ο Αλκιβιάδης εξορίστηκε, ενώ στο νόθο λόγο του *Κατ' Αλκιβιάδου* περιγράφει τον εξοστρακισμό του Υπερβόλου. Ακόμη, ο Ισοκράτης έγραψε έναν λόγο υπέρ του γιου του Αλκιβιάδη, στον οποίο επαινεί τον πατέρα, και ο Λυσίας έγραψε δύο λόγους *Κατ' Αλκιβιάδου*.

Τέλος, επειδή ο Αλκιβιάδης είχε συναναστραφεί με τον Σωκράτη, εμφανίζεται σε πολλούς διαλόγους του φιλοσόφου Πλάτωνα, από τους οποίους πιο γνωστός θεωρείται ο πρώτος *Αλκιβιάδης*.⁴⁹

Η καταγωγή του

Ο Αλκιβιάδης έζησε στα 450π.Χ.-404π.Χ.⁵⁰ Πατέρας του ήταν ο Κλεινίας, που καταγόταν από την οικογένεια των Ευπατριδών και του οποίου πρόγονος ήταν ο ήρωας Αίαντας.⁵¹ Επιπλέον, ο Κλεινίας είχε πολεμήσει γενναία έχοντας τη δική του

⁴⁸ Rhodes (2001), 1

⁴⁹ Ο.π., 3

⁵⁰ Βολονάκη (2004), 9

⁵¹ Romilly (1998), 26

τριήρη στη ναυμαχία του Αρτεμισίου και πέθανε στη μάχη της Κορώνειας δίνοντας μάχη εναντίον των Βοιωτών.⁵²

Η μητέρα του Αλκιβιάδη ήταν η Δεινομάχη, εγγονή του Κλεισθένη και κόρη του σημαντικού πολιτικού Μεγακλή από την οικογένεια των Αλκμεωνιδών. Πρέπει εδώ να αναφερθεί ακόμη ότι ο Αλκιβιάδης είχε συγγένεια και με τον Περικλή, διότι ο παππούς του Μεγακλής ήταν αδερφός με την μητέρα του Περικλή.⁵³

Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι ο Αλκιβιάδης είχε αριστοκρατική και ευγενική καταγωγή από δυο μεγάλες και σημαντικές οικογένειες της αρχαιότητας. Ο Αλκιβιάδης βέβαια έχασε τον πατέρα του όταν ήταν 4-5 ετών και έτσι τον μεγάλωσε ο Περικλής.⁵⁴

Χαρίσματα και ελαττώματα

Έκτος από την αριστοκρατική του καταγωγή, ένα από τα πιο προφανή πλεονεκτήματα του Αλκιβιάδη ήταν το κάλλος του. Όπως αναφέρουν οι αρχαίες πηγές, ο Αλκιβιάδης ήταν όμορφος και εξαιρετικά γοητευτικός. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, η ομορφιά του σώματος του ήταν φανερή και στην παιδική και στην εφηβική του ηλικία κι ακόμη και ένα τραύλισμα που είχε δεν ήταν μειονέκτημα, αντιθέτως έκανε τα λόγια του πιο πειστικά.⁵⁵

Επιπροσθέτως, ο Αλκιβιάδης ήταν προικισμένος και με πνευματική και ψυχική υπεροχή. Είχε δάσκαλό του το Σωκράτη και έχοντας μεγαλώσει δίπλα στον Περικλή, από την παιδική του κιόλας ηλικία άκουγε πολιτικές συζητήσεις, είχε γνωρίσει σπουδαίες προσωπικότητες και είχε μάθει την τέχνη της ρητορικής. Όσον αφορά την πολιτική του ικανότητα, ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι «ήταν άριστος στα πολεμικά ζητήματα». Η πειστικότητα των λόγων του ήταν επίσης εξαιρετική, αφού ήξερε τον τρόπο να επηρεάζει το λαό.⁵⁶

Ο Αλκιβιάδης βεβαία κουβαλούσε πίσω του και μια τεράστια κληρονομιά, διότι είναι γνωστό ότι ο Κλεινίας είχε δική του τριήρη εξοπλισμένη με δικά του έξοδα. Αλλά και ο Περικλής κατείχε αξιοσημείωτη περιουσία. Η κληρονομιά του

⁵² Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 1, 1

⁵³ Romilly (1998), 26-27

⁵⁴ Βολονάκη (2004), 10-11

⁵⁵ Romilly (2004), 24-25

⁵⁶ Ο.π., 32

Αλκιβιάδη πολλαπλασιάστηκε το 422 π.Χ., όταν παντρεύτηκε την κόρη του Ιππόνικου, του οποίου η οικογένεια ήταν γνωστή κυρίως για τα πλούτη της.⁵⁷

Ωστόσο, τα χαρίσματα αυτά δεν οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας συγκροτημένης προσωπικότητας και ούτε ο Σωκράτης κατάφερε να τον επηρεάσει θετικά. Οι σοφιστές από την άλλη διαμόρφωσαν την ψυχή του, αφού ο Αλκιβιάδης αποξενώθηκε από όλες τις ηθικές και πνευματικές αξίες. Μολονότι είχε όλα τα εφόδια για να προσφέρει για την πατρίδα του, ο θρασύς χαρακτήρας του είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή.⁵⁸

Η αγάπη για τον Σωκράτη

Λόγω όλων αυτών των χαρισμάτων του, τον Αλκιβιάδη τον προσέγγιζαν πολλοί αποσκοπώντας στην φιλία του. Αυτοί συνήθως ήταν κόλακες που του υπόσχονταν ηδονές και του αύξαναν την φιλοδοξία του λέγοντάς του ότι ως πολιτικός θα ξεπεράσει ακόμη και τον Περικλή. Όμως ο Αλκιβιάδης μόνο στου Σωκράτη την αγάπη πίστεψε. Ο Σωκράτης κυριαρχούσε στην ψυχή του, κατάφερε να συγκινήσει τον διεφθαρμένο χαρακτήρα του, να καταρρίψει την άμετρη αλαζονεία του και ήταν ο μόνος που ο Αλκιβιάδης ντρεπόταν και σεβόταν.⁵⁹

Όπως παραθέτει ο Πλάτων στο διάλογο του Σωκράτη με τον Αλκιβιάδη, ο φιλόσοφος αρχικά δε συναναστρεφόταν με τον νεαρό Αθηναίο, αλλά πάντοτε τον παρακολουθούσε και ενδιαφερόταν για τις πράξεις του.⁶⁰ Άλλα και ο ίδιος ο Αλκιβιάδης είχε την πρόθεση να πλησιάσει πρώτος τον μεγάλο φιλόσοφο.⁶¹ Ο Σωκράτης, γνωρίζοντας την αλαζονική και γεμάτη φιλοδοξία προσωπικότητα του Αλκιβιάδη, επιχείρησε να τον πείσει πως δεν ξέρει τις υποθέσεις της πολιτείας και να τον παρακινήσει να γνωρίσει καλά τον εαυτό του. Φοβούμενος δηλαδή την εξέλιξή του, προσπάθησε να τον προστατέψει και να του δώσει συμβουλές.⁶²

Είναι αξιοσημείωτο λοιπόν ότι ο Αλκιβιάδης, μολονότι αντιμετώπιζε με αναίδεια και περιφρόνηση άλλους που επιδίωκαν τη φιλία του, τον Σωκράτη τον θεωρούσε σταλμένο από τον θεό, τον θαύμαζε, εκτιμούσε τις αρετές του και τον

⁵⁷ Romilly (1998), 28-29

⁵⁸ Βολονάκη (2004), 11-12

⁵⁹ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 6, 1

⁶⁰ Πλάτων, *Αλκιβιάδης*, 103, A-B

⁶¹ Ο.π., 104, D

⁶² Ο.π., 106, C-D

ντρεπόταν. Τα λόγια του μεγάλου αυτού φιλοσόφου και η αγάπη του επιδρούσαν θετικά στην ψυχή του και του προκαλούσαν πολλές φορές δάκρυα.⁶³

Υπάρχουν βέβαια και κάποια παραδείγματα που συνέβησαν αργότερα και αποδεικνύουν τη φιλία των δύο αυτών αντρών. Ο Αλκιβιάδης σε νεαρή ακόμη ηλικία συμμετείχε στην εκστρατεία των Αθηναίων στην Ποτειδαία, στην οποία ο Σωκράτης ήταν συμπολεμιστής του. Στην μάχη πολέμησαν και οι δύο με γενναιότητα, αλλά ο Αλκιβιάδης τραυματίστηκε. Ο Σωκράτης ευθύς αμέσως μπήκε μπροστά και ολοφάνερα του έσωσε τη ζωή και τα όπλα του. Επιπλέον, στη μάχη στο Δήλιο μεταξύ Αθηναίων και Βοιωτών, οι Αθηναίοι ηττήθηκαν και πολλοί τράπηκαν σε φυγή. Ο Αλκιβιάδης, όντας έφιππος, μόλις είδε τον Σωκράτη να αποχωρεί πεζός με άλλους λίγους, δεν τον εγκατέλειψε, αλλά πολεμώντας τον έσωσε.⁶⁴

Ιδιοτροπίες και θρασύτητες

Ο Αλκιβιάδης κουβαλούσε από τη φύση του μεγάλα πάθη, όπως η αγάπη του για διακρίσεις και η φιλοπρωτία.⁶⁵ Οι ιδιοτροπίες αυτές αρχικά μπορεί να ενθάρρυναν τη φιλοδοξία του, στη συνέχεια όμως εξαιτίας των σκανδάλων οδήγησαν στην αποτυχία.⁶⁶ Και βέβαια πολλές φορές έδειχνε τον αλλοπρόσαλλο χαρακτήρα του. Για παράδειγμα, στην εφηβική του ηλικία δε δίστασε να χτυπήσει ένα δάσκαλο, όταν αυτός του είπε ότι δεν έχει ένα βιβλίο του Ομήρου για να του το δώσει.⁶⁷

Επιπλέον, φέρθηκε αναιδώς και στον Ιππόνικο, τον πατέρα του Καλλία, ο οποίος είχε σεβασμό και δύναμη στην πόλη. Ο Αλκιβιάδης λοιπόν του έριξε κάποτε γροθιά μόνο και μόνο για να γελάσουν οι φίλοι του, με του οποίους είχε στοιχηματίσει για αυτό. Μετά την αγανάκτηση των Αθηναίων για την πράξη του αυτή ο αναιδής νεαρός ζήτησε από τον Ιππόνικο να τον συγχωρέσει και εκείνος μάλιστα του προσέφερε αργότερα την κόρη του Ιπαρέτη ως σύζυγο μαζί με μια μεγάλη περιουσία. Η Ιπαρέτη, αν και ήταν εξαιρετικός άνθρωπος και αγαπούσε τον άντρα της, ήταν δυσαρεστημένη από την κακή συμπεριφορά του Αλκιβιάδη και τις σχέσεις του με Αθηναίες εταίρες. Έτσι ζήτησε διαζύγιο, αλλά ο Αλκιβιάδης δεν συμφωνούσε και τελικά την κράτησε δίπλα του.⁶⁸

⁶³ Βολονάκη (2004), 16

⁶⁴ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 7, 2-4

⁶⁵ Ο.π., 2, 1

⁶⁶ Romilly (1998), 41

⁶⁷ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 7, 1

⁶⁸ Ο.π., 8, 1-4

Άλλο ένα συμβάν που αποδεικνύει την θρασύτητα του ήταν το εξής: ο Αλκιβιάδης είχε και ένα πολύ όμορφο σκύλο που είχε αγοράσει και του έκοψε κάποτε την ουρά. Και όταν οι φίλοι του τού έλεγαν ότι πολλοί τον κατηγορούσαν για την πράξη του αυτή, εκείνος απάντησε πως κατάφερε να μιλούν οι Αθηναίοι γι' αυτό και όχι για κάτι χειρότερο εναντίον του.⁶⁹

Γενικότερα λοιπόν είναι φανερό ότι ο Αλκιβιάδης, όντας όμορφος, με ευγενή καταγωγή και πλούσιος, δεν υπολόγιζε κανέναν άλλον, παρά μόνο τον εαυτό του. Και αυτό φυσικά οδήγησε στο να δείχνει στους άλλους υπερβολικά υπερόπτης και εγωιστής. Έλεγαν ότι είχε μεγάλη αυτοπεποίθηση σε σημείο που θα έκρινε ακόμη και τους δώδεκα θεούς, έκανε πολλές άσκοπες σπατάλες.⁷⁰ Τέλος, κατά τον Ξενοφόντα, ο Αλκιβιάδης ήταν επιφορτισμένος από έλλειψη αυτοσυγκράτησης και προέβαινε εύκολα σε προσβολές και στη βία. Αυτά τα ελαττώματα ήταν βέβαια ιδιαίτερα ειδεχθή κατά την αρχαιοελληνική παράδοση.⁷¹

Η επιτυχία στους Ολυμπιακούς Αγώνες και η αρχή της πολιτικής καριέρας

Πριν ο Αλκιβιάδης γίνει πολιτικός, κύρια επιθυμία του ήταν να κερδίσει την προσοχή των Αθηναίων, προκειμένου να τον θαυμάζουν.⁷² Ο νεαρός Αθηναίος διέθετε πολλά χρήματα για να συντηρεί μεγάλο αριθμό αλόγων και αρμάτων. Και κανένας άλλος, ούτε ιδιώτης ούτε βασιλιάς, δεν έφτασε στους Ολυμπιακούς αγώνες με επτά άρματα. Μάλιστα μόνο εκείνος είχε και πρώτη και δεύτερη και τρίτη νίκη, υμνήθηκε για αυτά του τα κατορθώματα από τον Ευριπίδη και κέρδισε την φιλική αντιμετώπιση της Εφέσου, της Χίου και της Λέσβου απέναντί του.⁷³

Η πρώτη εμφάνιση του Αλκιβιάδη στη δημόσια ζωή έγινε στην εκκλησία του δήμου με κάποια χρηματική συνεισφορά του στην πόλη. Αυτό βέβαια έγινε χωρίς να αποβλέπει στο προσωπικό του συμφέρον, αφού, όπως περνούσε από εκεί άκουσε τους Αθηναίους να θορυβούν ταραγμένοι και τους ρώτησε την αιτία του θορύβου. Και όταν του απάντησαν ότι συζητούσαν για μια χρηματική συνεισφορά, εκείνος αμέσως προθυμοποιήθηκε να δώσει χρήματα.⁷⁴

⁶⁹ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 9, 1

⁷⁰ Romilly (1998), 43-44

⁷¹ Ξενοφ., *Απομνημονεύματα*, Α, 2, 12

⁷² Βολονάκη (2004), 20

⁷³ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 10,1- 11, 2

⁷⁴ Ο.π., 10, 1

Οι πρώτες πολιτικές του σκέψεις είναι φανερές ύστερα από το θάνατο του Περικλή. Εκείνη την εποχή όμως επηρέαζε τους Αθηναίους ο δημαγωγός Κλέων, ο οποίος απέβλεπε πάντοτε στο προσωπικό του όφελος, ήταν εχθρός της Σπάρτης και αρχηγός των δημοκρατικών. Έτσι, ο Αλκιβιάδης επιθυμώντας να τον συντρίψει ξεκίνησε να συναναστρέφεται με τους Λακεδαιμονίους χωρίς φυσικά να ασπάζεται το πολίτευμά τους. Όταν ο Κλέων πέθανε στην Αμφίπολη, ο Αλκιβιάδης στράφηκε πάλι προς τους δημοκρατικούς. Ωστόσο, η δράση του στο δημόσιο στίβο ξεκινά μετά την Νικίειο Ειρήνη.⁷⁵

Και πλέον ισχυροί πολιτικοί του αντίπαλοι ήταν ο Φαίακας του Ερασίστρατου και ο Νικίας του Νικηράτου. Τότε υπήρχε κάποιος Υπέρβολος, ο οποίος αδιαφορούσε για τη δόξα, θεωρούνταν ξεδιάντροπος και δεν ήταν συμπαθής γενικά στο λαό, αλλά τον χρησιμοποιούσε όποτε ήθελε να συκοφαντεί τους πολιτικούς. Ο Υπέρβολος κατάφερε να πείσει τους Αθηναίους να εξοστρακίσουν τον Αλκιβιάδη, τον Φαίακα και τον Νικία. Ο Αλκιβιάδης όμως, αφού συνεννοήθηκε με τους άλλους δύο πολιτικούς, κατήυθνε τον εξοστρακισμό εναντίον του Υπέρβολου.⁷⁶

Ο Αλκιβιάδης ύστερα από αυτά ήταν ταραγμένος επειδή έβλεπε ότι ο Νικίας ήταν αποδεκτός και σεβαστός και από τους συμμάχους της πόλης και από τους εχθρούς της.⁷⁷ Ο θαυμασμός αυτός ήταν αποτέλεσμα της ειρήνης μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών που ο ίδιος ο Νικίας σύναψε το 421 π.Χ. επιθυμώντας να εξασφαλίσει την εξουσία του όσο δεν είχε πάθει ακόμη κάποιο ατύχημα και είχε τη γενική εκτίμηση του λαού. Γενικότερα όμως ήθελε να απαλλάξει το λαό από τον πόλεμο και πίστευε ότι ο καλύτερος τρόπος να αποφύγει τους κινδύνους είναι η ειρήνη.⁷⁸ Η ειρήνη ήταν συμφέρουσα και για τις δύο πόλεις, καθώς από την μία οι Αθηναίοι είχαν αιχμαλωτίσει αρκετούς Λακεδαιμονίους στην Πύλο και από την άλλη οι Λακεδαιμόνιοι είχαν καταφέρει να απομακρύνουν πολλούς συμμάχους της Αθήνας στην Χαλκιδική.⁷⁹ Το γεγονός ότι η ειρήνη ονομάστηκε «Νικίειος ειρήνη», ότι οι Λακεδαιμόνιοι πέτυχαν την ειρήνη με τις πράξεις του Νικία και ότι τον θαύμαζαν επειδή χάρη σε αυτόν πήραν πίσω τους αιχμαλώτους τους, ότι οι Έλληνες πίστευαν ότι αυτός σταμάτησε τον πόλεμο που είχε ξεκινήσει ο Περικλής, ο Αλκιβιάδης γεμάτος θυμό και φθόνο έψαχνε κάποιο τρόπο να παραβιάζει τους όρους της ειρήνης

⁷⁵ Βολονάκη (2004), 25

⁷⁶ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 13, 1-4

⁷⁷ Ο.π., 14, 1

⁷⁸ Θουκ., 5, 16

⁷⁹ Romilly (1998), 69

και έτσι να επαναληφθεί ο πόλεμος εναντίον των Σπαρτιατών. Κατά τη γνώμη του η επανάληψη του πολέμου θα τον βοηθούσε να πετύχει τα φιλόδοξα σχέδιά του.⁸⁰

Ας μην ξεχνάμε βέβαια ότι το Άργος είχε συνάψει το 451 π.Χ. τριακονταετή ειρήνη με την Σπάρτη, η οποία έληγε εκείνη την χρονιά και επομένως μπορούσε πλέον να πάρει το μέρος είτε της Σπάρτης είτε της Αθήνας. Οι Κορίνθιοι φυσικά πέρασαν από το Άργος και συμβούλευσαν μερικούς άρχοντες της πόλης να δουν πώς θα σωθεί η Πελοπόννησος, αλλά και να κάνουν οι Αργείοι αμυντική συμμαχία με όποια αυτόνομη πόλη το επιθυμούσε.⁸¹

Και όταν ο Αλκιβιάδης κατάλαβε ότι οι Αργείοι από μίσος προς την Σπάρτη αναζητούσαν να ενωθούν σε άλλη συμμαχία, τους δημιουργούσε κρυφά ελπίδες για συμμαχία με τους Αθηναίους. Από την άλλη πλευρά, η συμμαχία μεταξύ Λακεδαιμονίων και Βοιωτών προκάλεσε οργή στους Αθηναίους και μάλιστα, όταν κατάλαβαν ότι οι Λακεδαιμόνιοι δεν τους παρέδωσαν την Πάνακτο απείραχτη, όπως όφειλαν. Έτσι, ο Αλκιβιάδης, εκμεταλλευόμενος την αγανάκτηση των Αθηναίων, άρχισε να αμφισβητεί ακόμη περισσότερο τον Νικία, υποστηρίζοντας ότι εμπόδιζε, όσους Έλληνες ήθελαν, να συνάψουν συμμαχία με τους Αθηναίους, παρά μόνο αν συναινούσαν και οι Λακεδαιμόνιοι.⁸²

Ο Αλκιβιάδης θέλοντας να διαλυθεί η ειρήνη με τους Λακεδαιμονίους πιο γρήγορα, υπέδειξε ως πιο συμφέρουσα τη συμμαχία της Αθήνας με το Άργος, την Ηλεία και την Μαντινεία. Τότε οι άρχοντες της Σπάρτης, αφού αντιλήφθηκαν αυτές τις κινήσεις, έστειλαν στην Αθήνα εξουσιοδοτημένους πρέσβεις για να αναζητήσουν με τους Αθηναίους μια λύση για όσες εκκρεμότητες υπήρχαν. Αφού έγιναν δεκτοί από τη βουλή των Αθηναίων και την επόμενη μέρα θα εμφανίζονταν στην εκκλησία του δήμου, ο Αλκιβιάδης κατάφερε να τους πείσει να μην πουν ότι είναι εξουσιοδοτημένοι, γιατί έτσι θα μπορούσαν να συζητήσουν για τα δίκαια, και ορκίστηκε ότι θα τους βοηθήσει. Έτσι, οι πρέσβεις απομακρύνθηκαν από τον Νικία και την επόμενη μέρα στη συνέλευση, όταν ρωτήθηκαν οι πρέσβεις με ποιους όρους έχουν έρθει, αποκρίθηκαν ότι δεν είναι εξουσιοδοτημένοι. Αμέσως όμως ο Αλκιβιάδης με επιθετικότητα και οργή τους αποκαλούσε αναξιόπιστους και έλεγε ότι

⁸⁰ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 14, 2

⁸¹ Θουκ., 5, 27

⁸² Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 14, 3-6

δεν ήρθαν για μια σωστή συμφωνία. Τότε ο λαός άρχισε να αγανακτεί και ο Νικίας έμεινε κατάπληκτος με τη στάση των ανδρών, αφού δεν την απάτη.⁸³

Στη συνέχεια, ο Αλκιβιάδης έστειλε προσωπικό μήνυμα και κάλεσε τους άντρες του Άργους, της Μαντίνειας και της Ηλείας να προσέλθουν στην Αθήνα σύντομα για να συνάψουν συμμαχία, αφού κατά την άποψή του οι συνθήκες ήταν κατάλληλες και ο ίδιος θα τους βοηθούσε όσο μπορούσε.⁸⁴ Μ' αυτόν τον τρόπο ο Αλκιβιάδης αναδείχθηκε στρατηγός και κατάφερε τον Ιούλιο του 420 π.Χ. να συνάψει συμμαχία με το Άργος, την Ήλιδα και την Μαντίνεια. Όμως η συμμαχία αυτή δεν ήταν αποδεκτή από όλους, αλλά επέφερε θετικά αποτελέσματα. Επιπροσθέτως, με τη συμμαχία ο Αλκιβιάδης μπόρεσε να αποκαταστήσει τη δημοκρατία στο Άργος και συμβούλευσε τους Αθηναίους να μην ξεχνούν τη στεριά και να συγκροτήσουν ισχυρό πεζικό.⁸⁵

Το έγκλημα στη Μήλο

Την άνοιξη του 416 π.Χ. οι Αθηναίοι έκαναν εκστρατεία εναντίον της Μήλου με αρχηγούς τους στρατηγούς Κλεομήδη και Τεισία. Η εκστρατεία αυτή ήταν αποτέλεσμα προτροπών πολλών δημαγωγών και κατ' εξοχήν του Αλκιβιάδη, οι οποίοι δεν σεβάστηκαν την ουδετερότητα του νησιού.⁸⁶ Γιατί ας μην ξεχνάμε ότι οι κάτοικοι της Μήλου ήταν άποικοι των Σπαρτιατών και δεν είχαν δεχτεί να γίνουν υποτακτικοί των Αθηναίων όπως τα άλλα νησιά. Οι αρχηγοί της εκστρατείας στρατοπέδευσαν στο νησί και, πριν ξεκινήσουν να το καταστρέφουν, έστειλαν πρέσβεις για να διαπραγματευτούν. Ο Θουκυδίδης παρουσιάζει εν συνεχεία το διάλογο μεταξύ των αντιπροσώπων της Αθήνας και της Μήλου, όπου οι πρώτοι εξηγούν στους δεύτερους ότι τους συμφέρει να υποχωρήσουν άμεσα, διότι κανείς δε θα ερχόταν να τους βοηθήσει.⁸⁷

Ύστερα η εκκλησία του δήμου με παρότρυνση του Αλκιβιάδη πήρε την απόφαση να σκοτώσουν οι Αθηναίοι όλους τους νεαρούς Μηλίους που αιχμαλώτισαν και να πουλήσουν τα γυναικόπαιδα ως δούλους.⁸⁸ Αυτό το επιβεβαιώνει και ο Πλούταρχος, ο οποίος αναφέρει ότι ο Αλκιβιάδης συμφώνησε στο ψήφισμα της

⁸³ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 14, 7-8

⁸⁴ Θουκ., 5, 43

⁸⁵ Βολονάκη (2004), 30-31

⁸⁶ Ο.π., 31

⁸⁷ Θουκ., 5, 84-85

⁸⁸ Βολονάκη (2004), 33

εκκλησίας για τη σφαγή των νέων Μηλίων και επιπλέον πήρε μία γυναίκα από τη Μήλο ως σκλάβο και απέκτησε μαζί της ένα παιδί.⁸⁹

Φαίνεται λοιπόν ότι ο Αλκιβιάδης εκείνη την εποχή είχε κάθε λόγο για να είναι ευχαριστημένος με τα κατορθώματά του. Αλλά δεν του αρκούσαν όλα αυτά, αφού τότε άρχισε να βάζει μπροστά το μεγάλο του σχέδιο: πρότεινε την εκστρατεία της Σικελίας, για να κατακτήσει η Αθήνα το ιταλικό αυτό νησί. Αυτή η πρόταση βέβαια δείχνει και το πόσο μεγάλη δύναμη είχε η Αθήνα στη θάλασσα.⁹⁰

⁸⁹ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 16, 5

⁹⁰ Romilly (1998), 87

Η ΣΙΚΕΛΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Η πρώτη εκστρατεία των Αθηναίων κατά της Σικελίας (427-424 π.Χ.)

Πριν την περιγραφή της Σικελικής Εκστρατείας του 415-413 π.Χ. αξίζει να αναφερθεί συνοπτικά η πρώτη εκστρατεία που έκαναν οι Αθηναίοι εναντίον της Δύσης. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου (431-421 π.Χ.), ύστερα από την εμφύλια διαμάχη στην Κέρκυρα στο τέλος του καλοκαιριού του 427 π.Χ. ξεκίνησε η πρώτη αθηναϊκή εκστρατεία στη Σικελία, όταν οι Αθηναίοι έστειλαν στη Σικελία στόλο 20 πλοίων με επικεφαλής τον Λάχη και τον Χαροιάδη, προκειμένου να βοηθήσουν τους Λεοντίνους. Αφορμή στάθηκε επίθεση των Λεοντίνων, μίας πόλης στο ανατολικό τμήμα της Σικελίας που ήταν σύμμαχος της Αθήνας, στις Συρακούσες, την ισχυρότερη πόλη του νησιού, με σκοπό να εξουσιάσουν όλη τη Σικελία.⁹¹ Ο πόλεμος των δύο πόλεων επεκτάθηκε με γοργούς ρυθμούς έχοντας ως συμμάχους οι μεν Λεοντίνοι τους Χαλκιδικείς, την Καμάρινα και το Ρήγιο και οι δε Συρακούσες τις δωρικές πόλεις και τη Λοκρίδα. Οι Λεοντίνοι λοιπόν, με την πρόφαση της κοινής τους ιωνικής προέλευσης, έστειλαν πρεσβεία στην Αθήνα για να ζητήσουν ναυτική βοήθεια. Οι Αθηναίοι δέχτηκαν, απώτερος όμως σκοπός τους ήταν να αποκόψουν την παροχή σιτηρών από το νησί στην Πελοπόννησο και ως εκ τούτου να εξαπλώσουν την ισχύ τους στη Σικελία.⁹²

Στην Σικελία οι Αθηναίοι σημείωσαν αρκετές επιτυχίες, παρά την μικρή ναυτική δύναμη που είχαν εκεί. Αρχικά, κατέφυγαν στο Ρήγιο, που βρισκόταν απέναντι από τη Μεσσήνη, έχοντας ως στόχο να καταλάβουν την Μεσσήνη και να κατατροπώσουν τους Συρακούσιους σε μάχη ή τουλάχιστον να μειώσουν την κυριαρχία των Συρακούσιων στο νησί.⁹³

Τον χειμώνα του 427 π.Χ. έγινε η πρώτη μάχη κατά την οποία οι Αθηναίοι εξαπέλυσαν επίθεση στα νησιά του Αιόλου που κατοικούνταν από τους Λιπαραίους, συμμάχους των Συρακουσίων. Ωστόσο, οι Λιπαραίοι δεν υπέκυψαν, παρά τις καταστροφές των χωραφιών τους, με αποτέλεσμα οι Αθηναίοι να επιστρέψουν στο Ρήγιο.⁹⁴

⁹¹ Kagan (2004), 187

⁹² Θουκ., 3, 86, 2-4

⁹³ Kagan (2004), 190

⁹⁴ Θουκ., 3, 88, 1-4

Το επόμενο καλοκαίρι σημειώθηκε η επόμενη μάχη στη Σικελία στην οποία συμμετείχαν και οι Αθηναίοι με αρχηγό αυτή τη φορά μόνο τον Λάχη, καθώς ο Χαροιάδης είχε σκοτωθεί σε προηγούμενη μάχη με τους Συρακουσίους. Στη μάχη αυτή οι Αθηναίοι μαζί με τους συμμάχους κατόρθωσαν να καταλάβουν την Μεσσήνη κατά την επίθεση τους στις Μύλες, ένα φρούριο των Μεσσηνίων.⁹⁵ Επιπλέον, οι Αθηναίοι αργότερα κατάφεραν να νικήσουν στη Σικελία και τους Λοκρούς, κυριεύοντας έτσι και ένα φρούριο δίπλα στον ποταμό Άληκα.⁹⁶ Τον επόμενο χειμώνα οι Αθηναίοι ηττήθηκαν στην Ίνησσα, αλλά ύστερα σημείωσαν μία νίκη στη Λοκρίδα, όπου συγκρούστηκαν με τριακόσιους Λοκρούς τους οποίους σκότωσαν.⁹⁷

Ένα ακόμη αξιοσημείωτο γεγονός στη Σικελία ήταν η απόβαση που έκαναν οι Αθηναίοι στο έδαφος της Ιμέρας. Συγκεκριμένα, τους βοήθησαν οι Σικελοί που εισέβαλαν από το εσωτερικό στα παράλια του νησιού, ενώ ταυτόχρονα οι Αθηναίοι χτύπησαν τα νησιά του Αιόλου. Όταν βέβαια επέστρεψαν στο Ρήγιο, οι Αθηναίοι ενημερώθηκαν πως ο Πυθόδωρος είχε πλέον αναλάβει την αρχηγία στη θέση του Λάχητος, ακριβώς επειδή οι σύμμαχοί τους τους είχαν ζητήσει ενισχύσεις. Έτσι, οι Αθηναίοι, αποσκοπώντας στον πιο γρήγορο τερματισμό του πολέμου εκεί και στην εκγύμναση του στόλου, έστειλαν 40 πλοία μαζί με τον Πυθόδωρο, καθώς και τους στρατηγούς Ευρυμέδοντα και Σοφοκλή που θα ακολουθούσαν αργότερα το στράτευμα. Αμέσως, ο Πυθόδωρος επιτέθηκε στη Λοκρίδα, την οποία προηγουμένως είχε κυριέψει ο Λάχης, αυτή τη φορά όμως επικράτησαν οι Λοκροί.⁹⁸

Το επόμενο καλοκαίρι (425 π.Χ.) οι Συρακούσιοι πήραν πίσω την Μεσσήνη με τη βοήθεια των Λοκρών, διότι φοβούνταν μήπως οι Αθηναίοι κάνουν την περιοχή αυτή ορμητήριο για να στέλνουν τα στρατεύματά τους. Παράλληλα, οι Λοκροί επιτέθηκαν στο Ρήγιο, προκειμένου να εμποδίσουν να σταλθεί ο αθηναϊκός στόλος στη Μεσσήνη.⁹⁹

Εν τω μεταξύ παρουσιάστηκαν δυσκολίες στην Κέρκυρα, καθώς έφτασαν 60 πελοποννησιακά πλοία και οι Αθηναίοι θεωρούσαν πως ο στόλος των 40 πλοίων που είχαν στείλει στη Σικελία θα ήταν χρησιμότερος για να σωθεί η Κέρκυρα παρά για την σικελική εκστρατεία.¹⁰⁰ Συγκεκριμένα, ο Ευρυμέδων και ο Σοφοκλής είχαν φτάσει στη Σικελία, όταν διατάχτηκαν να βοηθήσουν την Κέρκυρα, διότι

⁹⁵ Θουκ., 3, 90, 2-3

⁹⁶ Ο.π., 3, 99, 1

⁹⁷ Ο.π., 3, 103

⁹⁸ Ο.π., 3, 115

⁹⁹ Ο.π., 4, 1, 1-3

¹⁰⁰ Kagan (2004), 213-214

δημιουργούσαν προβλήματα οι φυγάδες που κρατούσαν τα βουνά. Με δεδομένη την πείνα που έπληττε την Κέρκυρα λοιπόν, οι Πελοποννήσιοι πίστευαν πως θα μπορούσαν εύκολα να επικρατήσουν με το 60 πλοία τους. Ωστόσο, όταν μαθεύτηκε ότι τα πελοποννησιακά πλοία βρίσκονται ήδη στην Κέρκυρα, ο Δημοσθένης, που του είχε δοθεί η άδεια να αξιοποιήσει τον αθηναϊκό στόλο των 40 πλοίων όπως νόμιζε καλύτερα, πρότεινε να σταματήσει το στράτευμα πρώτα στην Πύλο, προκειμένου να την οχυρώσουν, και ύστερα να πορευτούν προς την Κέρκυρα. Παρά τις αντιρρήσεις των δύο στρατηγών, ο στόλος κατευθύνθηκε στην Πύλο και οι Αθηναίοι, εκμεταλλευόμενοι την βραδύτητα των Πελοποννησίων, οι οποίοι είχαν τότε θρησκευτικές γιορτές και είχαν αφήσει τον στρατό τους στην Αττική, κατόρθωσαν να οχυρώσουν μέσα σε έξι μέρες την περιοχή. Μετά από την ολοκλήρωση της οχύρωσης, συνέχισαν την πορεία τους προς την Κέρκυρα και τη Σικελία.¹⁰¹

Ενώ στον ελλαδικό χώρο οι Αθηναίοι ετοιμάζονταν να αναμετρηθούν με τους Λακεδαιμονίους στην Πύλο και στη Σφακτηρία, οι Συρακούσιοι επιτέθηκαν στο Ρήγιο διαθέτοντας πάνω από 30 πλοία, ενώ οι Αθηναίοι και οι Ρηγινοί είχαν μόνο 24 καράβια. Παρ' όλα αυτά, οι Αθηναίοι κατάφεραν να νικήσουν τους αντιπάλους τους.¹⁰² Ύστερα, οι Αθηναίοι κατευθύνθηκαν στην Καμαρίνα, διότι πληροφορήθηκαν ότι ο Αρχίας και οι οπαδοί του σκόπευαν να τους προδώσουν παραδίδοντας την πόλη στους Συρακουσίους. Ταυτόχρονα, οι Μεσσήνιοι μάταια προσπάθησαν να κυριέψουν τη Νάξο, αφού ηττήθηκαν. Έτσι, οι Αθηναίοι και οι Λεοντίνοι αποφάσισαν να επιτεθούν στην Μεσσήνη, και, ενώ στην αρχή οι Μεσσήνιοι είχαν κερδίσει τους Λεοντίνους, εν τέλει υπέστησαν ήττα, αφού οι Αθηναίοι τους ανάγκασαν να κλειστούν πίσω στα τείχη τους. Μετά το συμβάν αυτό, οι σύμμαχοι της Αθήνας συνέχισαν να πολεμούν με τους Συρακουσίους χωρίς τη βοήθεια του αθηναϊκού στρατού.¹⁰³

Το 424 π.Χ. η Γέλα, που ήταν σύμμαχος των Συρακουσών, και η Καμάρνα, που ήταν σύμμαχος της Αθήνας, αποφάσισαν από κοινού να συμφιλιωθούν και στη συνέχεια και οι υπόλοιπες πόλεις της Σικελίας έστειλαν πρέσβεις στη Γέλα, προκειμένου να συζητήσουν και να βρεθεί μια ειρηνική λύση.¹⁰⁴ Πρώτος απ' όλους μίλησε ο Συρακούσιος Ερμοκράτης, ο οποίος στην προσπάθεια του να ενωθούν οι Σικελιώτες και υποστηρίζοντας ότι αποβλέπει στα συμφέροντα όχι μόνο των

¹⁰¹ Θουκ., 4, 2-5

¹⁰² Ο.π., 4, 25, 1-3

¹⁰³ Ο.π., 4, 25, 7-12

¹⁰⁴ Ο.π., 4, 58, 1

Συρακουσίων, αλλά ολόκληρου του νησιού, κατηγορήσε τους Αθηναίους ότι με τις εμφύλιες διαμάχες των Σικελών και με την πρόφαση της βοήθειας στους συμμάχους τους επεδίωκαν να κατακτήσουν όλη τη Σικελία. Μ' αυτό το πρόσχημα, έπεισε τους Σικελούς για τη σύναψη μιας ειρήνης που θα έλυνε τις μεταξύ τους διαφορές. Έτσι, οι συμμαχικές πόλεις των Αθηναίων τους πληροφόρησαν για την σύναψη ειρήνης και τον τερματισμό του πολέμου, με αποτέλεσμα να αναγκαστούν να συμφωνήσουν σε αυτή την απόφαση και να επιστρέψουν στην Ελλάδα.¹⁰⁵

Όταν όμως έφτασαν στην Αθήνα, οι Αθηναίοι τιμώρησαν τον Πυθόδωρο και τον Σοφοκλή με εξορία και τον Ευρυμέδοντα με την επιβολή προστίμου, επειδή πίστευαν ότι δωροδοκήθηκαν για να υποχωρήσουν, ενώ θα μπορούσαν να καταλάβουν τη Σικελία.¹⁰⁶ Βέβαια, όσο παράλογη και αν φαίνεται η τιμωρία αυτή, πράγματι οι τρεις αυτοί στρατηγοί δεν ήταν αρκετά συνειδητοποιημένοι και δεν έλαβαν δραστικά μέτρα, ώστε να πετύχουν τα αποτελέσματα που περίμεναν από αυτούς οι συμπατριώτες τους. Είναι λοιπόν φανερό ότι οι Αθηναίοι απογοητεύτηκαν από την απόδοση των στρατηγών τους και την έκβαση της εκστρατείας στη Σικελία, καθώς η ένωση του νησιού δεν τους ωφελούσε και τους απομάκρυνε προσωρινά από το φιλόδοξο επεκτατικό τους σχέδιο προς τη Δύση.¹⁰⁷

Η Νικίειος Ειρήνη (421 π.Χ.) και τα γεγονότα πριν τα Σικελικά

Έπειτα από δέκα καταστροφικά χρόνια πολέμου, οι δύο αντιτιθέμενες πλευρές είχαν καταπονηθεί πολύ: από τη μία οι Αθηναίοι ήθελαν να αποκαταστήσουν τους οικονομικούς τους πόρους, καθώς είχαν αδειάσει τα δημόσια ταμεία τους, και από την άλλη οι Πελοποννήσιοι επιθυμούσαν να ελευθερωθούν οι αιχμάλωτοι από τη Σφακτηρία το 425 και να αποκατασταθεί η τάξη και η ασφάλεια στην Πελοπόννησο. Έτσι, τον Μάρτιο του 421 π.Χ. οι Αθηναίοι, οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοι των δύο αυτών παρατάξεων σύναψαν πενηκονταετή συνθήκη ειρήνης, που οι περισσότεροι Έλληνες ήλπιζαν ότι θα φέρει τέλος στον μεγάλο πόλεμο. Η ειρήνη αυτή έμεινε γνωστή ως Νικίειος Ειρήνη, καθώς πήρε το όνομά της από τον Αθηναίο στρατηγό Νικία, ο οποίος τη δημιούργησε, την υπερασπίστηκε και προσπάθησε όσο κανείς άλλος να την διατηρήσει.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Kagan (2004), 242-243

¹⁰⁶ Θουκ., 4, 65, 3

¹⁰⁷ Kagan (2004), 244-245

¹⁰⁸ Kagan (1996), 17-18

Παρ' όλα αυτά, η συνθήκη τερμάτισε τον Αρχιδάμειο πόλεμο χωρίς τα επιθυμητά αποτελέσματα και για τις δύο παρατάξεις, αφού καμία πλευρά δεν αναδείχθηκε νικήτρια και οι όροι σχετικά με τις εδαφικές παραχωρήσεις δεν ήταν ιδιαίτερα ρεαλιστικοί.¹⁰⁹ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Νικείος Ειρήνη να αποδειχθεί προβληματική σε πολλά σημεία και συνεπώς να καταρρεύσει και να μην διαρκέσει πάνω από οχτώ χρόνια. Μέχρι την ολοκληρωτική κατάλυση της συνθήκης, ο Νικίας ήταν η κεντρική φυσιογνωμία του ιστορικού γίνεσθαι, διότι ο ρόλος του ήταν καθοριστικός για τον τρόπο εφαρμογής της συνθήκης και την εξέλιξη των γεγονότων.¹¹⁰

Για την ακρίβεια, ήδη από την αρχή είχε φανεί ότι η συνθήκη δεν ικανοποιούσε τις δύο παρατάξεις. Έπειτα από κλήρο, οι Λακεδαιμόνιοι ήταν αυτοί που θα ξεκινούσαν να εφαρμόζουν τους όρους της συνθήκης, αλλά αρνούσαν να δώσουν πίσω την Αμφίπολη στους Αθηναίους. Επιπλέον, και οι σύμμαχοι της Σπάρτης δεν αποδέχονταν την ειρήνη και δεν επέστρεφαν στους Αθηναίους τα εδάφη που όφειλαν να τους παραχωρήσουν, καθώς ήθελαν να συνεχιστεί ο πόλεμος και να αποδυναμώσουν την Αθήνα.¹¹¹ Έτσι, και οι Αθηναίοι ως αντίδραση δεν ελευθέρωσαν τους Λακεδαιμόνιους που είχαν αιχμαλωτίσει και συνέχισαν να έχουν τον έλεγχο στην Πύλο. Είναι λοιπόν φανερό ότι η σύναψη ειρήνης δεν ένωσε εν τέλει τις δύο πόλεις, αφού οι όροι δεν τηρήθηκαν απολύτως, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει μια ξεχωριστή συμμαχία ανάμεσα στην Αθήνα και την Σπάρτη.¹¹²

Για τον Νικία μάλιστα η συμμαχία αυτή ήταν σημαντική, διότι ισχυροποιούσε την Ειρήνη. Ωστόσο, οι Λακεδαιμόνιοι εξακολουθούσαν να μην τηρούν τις υποχρεώσεις τους, ενώ οι Αθηναίοι, σύμφωνα με την πολιτική του Νικία και για τον λόγο ότι ο στρατός τους είχε κουραστεί από τους συνεχείς πολέμους, επιθυμούσαν να δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης με τους Σπαρτιάτες, πράγμα που βέβαια φαινόταν πως ήταν ανέφικτο.¹¹³

Πράγματι, διάφορες διπλωματικές κινήσεις έδειχναν ότι η συμμαχία θα διαλυθεί σύντομα. Κατ' αρχάς, η Κόρινθος, που ανήκε στην Πελοποννησιακή Συμμαχία, επειδή πίστευε ότι έχει παραμεληθεί από την Σπάρτη, άρχισε να έχει επαφές με το Άργος, που ήταν εχθρός της Σπάρτης. Έτσι, Κόρινθος και Άργος

¹⁰⁹ Kagan (2004), 288-289

¹¹⁰ Ο.π., 293

¹¹¹ Ο.π., 295-296

¹¹² Finley (2004), 209

¹¹³ Kagan (2004), 297-298

στράφηκαν και προς την Ηλεία και την Μαντίνεια, οι οποίες επίσης ήθελαν να ξεφύγουν από τον σπαρτιατικό ζυγό. Στη συνέχεια, η Κόρινθος επιχείρησε να αναπτύξει σχέσεις με τη Βοιωτία, αλλά ήδη οι Λακεδαιμόνιοι είχαν ανανεώσει τη συμμαχία με τους Βοιωτούς εξαιτίας του φόβου τους προς την αθηναϊκή δύναμη και με σκοπό να λάβουν υπό την κυριότητα τους το φρούριο του Πανάκτου και να το ανταλλάξουν αργότερα με την Πύλο. Βέβαια όλες αυτές οι ενέργειες των Σπαρτιατών και των συμμάχων τους δεν ήταν σύμφωνες με τους όρους της συμμαχίας και είχαν ως αποτέλεσμα την πρόταση του Αλκιβιάδη να συμμαχήσει η Αθήνα με το Άργος, την Κόρινθο, τη Μαντίνεια και την Ηλεία, γεγονός που θεωρητικά θα οδηγούσε στην οριστική ήττα της Σπάρτης, αλλά κυρίως θα δημιουργούσε προβλήματα στο σχέδιο του Νικία, ο οποίος προσπαθούσε πάση θυσία να διατηρήσει την ειρήνη. Στην προσπάθεια του αυτή ο Νικίας πήγε ο ίδιος στην Σπάρτη για να ζητήσει να μην πραγματοποιηθεί η συμμαχία που σχεδίαζαν να κάνουν με τους Βοιωτούς, όμως δε δέχτηκαν. Ως ακολούθως, το καλοκαίρι του 420 π.Χ. οι Αθηναίοι έκαναν την συμμαχία που πρότεινε ο Αλκιβιάδης, ενώ παράλληλα η Κόρινθος συνασπίστηκε ξανά με την Σπάρτη. Επομένως, η Ειρήνη και η συμμαχία ουσιαστικά είχαν ακυρωθεί άτυπα ενάμιση χρόνο μετά την σύναψη τους και επιπλέον ήδη από τότε ο πολεμοχαρής Αλκιβιάδης ανέλαβε τον πρωτεύοντα ρόλο στα πολιτικά δρώμενα της Αθήνας παίρνοντας τη θέση του Νικία.

Τέλος, πριν αναφερθεί διεξοδικά η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία, είναι επιτακτική ανάγκη να γίνει επισήμανση σε δύο σημαντικά γεγονότα. Το πρώτο είναι η μάχη της Μαντίνειας στην Αρκαδία το 418 π.Χ., στην οποία οι Λακεδαιμόνιοι με επικεφαλής τον βασιλιά Άγη νίκησαν και με αυτό τον τρόπο ενίσχυσαν το κύρος τους έναντι της αθηναϊκής δύναμης.¹¹⁴ Το δεύτερο είναι η εκστρατεία των Αθηναίων εναντίον της Μήλου το 416 π.Χ., προκειμένου να την αναγκάσουν να ενταχθεί στην Αθηναϊκή Συμμαχία. Ωστόσο η επιμονή των Μηλίων να επιθυμούν να παραμείνουν ουδέτεροι είχε ως αποτέλεσμα οι Αθηναίοι να πολιορκήσουν και να κυριέψουν την Λακωνική αυτή αποικία. Μάλιστα με προτροπή του Αλκιβιάδη πολλοί άνδρες σφαγιάστηκαν και τα γυναικόπαιδα πουλήθηκαν ως δούλοι. Ο Θουκυδίδης τονίζει το επεισόδιο αυτό στη Μήλο, διότι διαφαίνεται ο κυνισμός και ο τεράστιος επεκτατισμός των Αθηναίων, πράγμα που θα φανεί πολύ περισσότερο στην δεύτερη φάση του Πελοποννησιακού πολέμου, την Σικελική εκστρατεία. Πάντως τα δύο αυτά

¹¹⁴ Finley (2004), 210-211

συμβάντα φανερώνουν τη διάθεση των δύο αντιτιθέμενων πόλεων και προαναγγέλλουν την επικείμενη σύγκρουση στη Σικελία.¹¹⁵

Η Σικελική Εκστρατεία (415-413 π.Χ.)

Τα γεγονότα της Σικελικής Εκστρατείας περιγράφονται παραστατικά από τον Θουκυδίδη στο 6^ο και στο 7^ο Βιβλίο της *Ιστορίας* του, ενώ επιπλέον ένα τμήμα του 8^{ου} Βιβλίου αφιερώνεται στις συνέπειες που έφερε η ήττα των Αθηναίων.¹¹⁶ Όπως έγινε φανερό από τα γεγονότα που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, η Νικίειος Ειρήνη δεν ήταν αρκετή για να σταματήσει την έχθρα ανάμεσα στις δύο πόλεις και κυρίως τα πάθη που είχε γεννήσει ο πόλεμος στους Αθηναίους. Ακριβώς επειδή η ηθική κατάπτωση είχε ήδη ξεκινήσει για τους Αθηναίους, η αφήγηση της Σικελικής Εκστρατείας καθιστά φανερό το γεγονός πως δεν υπήρχε περιθώριο για αναποδιές, πράγμα που φαίνεται ήδη από τις αρχές της εκστρατείας, αφού η έκθεση του Αλκιβιάδη στις επιθέσεις των αντιπάλων του οδήγησε στο να αναλάβει την διοίκηση ο δειλός Νικίας. Από την άλλη, οι Συρακούσες είχαν ως επικεφαλής τον οξυδερκή Ερμοκράτη. Συνεπώς, η έκβαση της εκστρατείας, παρά την διαφθορά των Αθηναίων, πιθανόν να ήταν διαφορετική αν η Αθήνα είχε έναν ικανότερο αρχηγό.¹¹⁷

Συγκεκριμένα, στις αρχές του Ιουνίου του 415 π.Χ. ένας τεράστιος αθηναϊκός στόλος έπλευσε από τον Πειραιά στην Σικελία. Περίπου δύο χρόνια αργότερα όμως οι αθηναϊκές δυνάμεις καταστράφηκαν ολοσχερώς και πολλοί άνδρες σκοτώθηκαν. Έπειτα από την καταστροφή αυτή, η Αθήνα δεν ήταν ποτέ σε θέση να αποκαταστήσει πλήρως τις απώλειες, υλικές και ανθρώπινες, αλλά ούτε και να ανακτήσει το κύρος και την αίγλη της ισχύος της που απολάμβανε όλα αυτά τα χρόνια πριν την ήττα στη Σικελία. Ο Θουκυδίδης μάλιστα χαρακτήρισε την ήττα αυτή ως ένα από τα πολλά λάθη που έκαναν οι Αθηναίοι μετά το θάνατο του Περικλή. Η αφήγηση των Σικελικών από τον ιστορικό ίσως αποτελεί το πιο πειστικό και το πιο προσεχτικά δομημένο κομμάτι της *Ιστορίας* του, αφού επιτυγχάνει κιόλας να προσδώσει στην περιγραφή των γεγονότων δραματικό χαρακτήρα.¹¹⁸ Και πράγματι, κατά γενική ομολογία τα δύο βιβλία των Σικελικών μοιάζουν με μία μεγάλη τραγωδία, καθώς

¹¹⁵ Finley (2004), 213-217

¹¹⁶ Hornblower (2003), 43

¹¹⁷ Finley (2004), 207-208

¹¹⁸ Kagan (1996), 157

καταλαβαίνει κανείς πως, αν μερικά τυχαία συμβάντα δεν συνέβαιναν, το αποτέλεσμα αυτό της εκστρατείας θα μπορούσε να είναι διαφορετικό.¹¹⁹

Πάντως η καταστροφή των Αθηναίων στα Σικελικά ήταν τεράστια: έχασαν άνδρες και πλοία, πολλοί σύμμαχοι αποστάτησαν, η Περσική Αυτοκρατορία κατάφερε να μπει στον πόλεμο και γενικότερα οι Αθηναίοι είχαν συντριβεί ολοκληρωτικά. Η συμφορά για την Αθήνα ήταν τόσο μεγάλη που ο Θουκυδίδης κλήθηκε να αναλύσει διεξοδικά τα γεγονότα, τις αιτίες της έκβασης της εκστρατείας και κυρίως τις προσωπικότητες των ατόμων που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις.¹²⁰

Η απόφαση για νέα εκστρατεία και οι συζητήσεις στην Εκκλησία του Δήμου (416-415 π.Χ.)

Όπως είχε φανεί από την πρώτη εκστρατεία στη Σικελία (427-424 π.Χ.), οι Αθηναίοι ήλπιζαν από τότε να κατακτήσουν το νησί αυτό της Κάτω Ιταλίας, καθώς έτσι πίστευαν ότι θα αποκτούσαν τεράστιο πλούτο, θα περικύκλωναν την Πελοπόννησο ανατολικά και δυτικά και η αθηναϊκή ηγεμονία θα απολάμβανε μεγάλη αίγλη και κύρος.¹²¹ Στην πραγματικότητα όμως, οι προσδοκίες αυτές των Αθηναίων δεν ήταν ρεαλιστικές, αλλά απλώς αντικατόπτριζαν τον πόθο τους για το άγνωστο.¹²² Ο Θουκυδίδης στο έργο του παρουσιάζει τους Αθηναίους άπληστους, αρχομανείς και απληροφόρητους για τον εχθρό τους. Ακόμα αναφέρει πως οι περισσότεροι δεν γνώριζαν το μέγεθος της Σικελίας και τον αριθμό των κατοίκων της, Ελλήνων και βαρβάρων, και δεν είχαν αντιληφθεί ότι ο συγκεκριμένος πόλεμος δεν ήταν πολύ κατώτερος από τον πόλεμο εναντίον των Πελοποννησίων.¹²³

Η έναρξη της Σικελικής Εκστρατείας τοποθετείται χρονικά τον χειμώνα του 416/ 415 π.Χ. Όλα ξεκίνησαν όταν οι δύο πόλεις που ήταν για χρόνια σύμμαχοι της Σικελίας, η Έγεστα και οι Λεοντίνοι, στράφηκαν προς την Αθήνα προκειμένου να ζητήσουν βοήθεια για τον πόλεμο ενάντια στον Σελινούντα, μία γειτονική τους πόλη, και στον προστάτη του, τις Συρακούσες. Όπως έχει πολλάκις τονιστεί, οι Αθηναίοι ενδιαφέρονταν για την Σικελία ήδη από το Συνέδριο στη Γέλα το 424 π.Χ., όταν ο Συρακούσιος Ερμοκράτης έπεισε τους Σικελιώτες να απαγορευτεί η εμπλοκή ξένων

¹¹⁹ Finley (2004), 208

¹²⁰ Kagan (2004), 367

¹²¹ Finley (2004), 219-220

¹²² Hornblower (2005), 293-294

¹²³ Kagan (2004), 370

πόλεων στις υποθέσεις του νησιού.¹²⁴ Με το πρόσχημα λοιπόν της κοινής τους καταγωγής, το κύριο επιχείρημα που έθεσαν οι Εγεσταίοι προς τους Αθηναίους ήταν ότι, αν οι Συρακούσιοι δεν τιμωρούνταν, έχοντας εκδιώξει τους Εγεσταίους, και αν έχοντας αφανίσει όλους τους συμμάχους της Αθήνας, έπαιρναν την εξουσία στη Σικελία, θα κινδύνευαν, ως συγγενείς και άποικοι των Πελοποννησίων, μελλοντικά να τους έστελναν ισχυρές δυνάμεις για να τους βοηθήσουν και να κατέλυαν τη δύναμη των Αθηναίων. Τους βεβαίωσαν επιπλέον ότι θα χρηματοδοτούσαν την πολεμική επιχείρηση. Οι Αθηναίοι δέχτηκαν να βοηθήσουν, καθώς σκόπευαν ενδόμυχα να κυριαρχήσουν το νησί, αλλά πρώτα έστειλαν αντιπροσώπους στην Έγεστα, για να ελέγξουν τα δημόσια ταμεία και να μάθουν για την κατάσταση της μάχης με τους Σελινουντίους.¹²⁵

Το αίτημα για βοήθεια των Αθηναίων προς τους Εγεσταίους συζητήθηκε ξανά, όταν επέστρεψαν από την Έγεστα στην Αθήνα οι πρέσβεις, τον Μάρτιο του 415 π.Χ. στην εκκλησία του δήμου, όπου, αφού έκαναν μια ευνοϊκή έκθεση της κατάστασης¹²⁶, αποφασίστηκε να σταλούν στη Σικελία 60 πλοία με επικεφαλής τον Αλκιβιάδη, τον Νικία και τον Λάμαχο.¹²⁷ Αυτοί ήταν εξουσιοδοτημένοι να βοηθήσουν τους Εγεσταίους, να αποκαταστήσουν τους Λεοντίνους και να προσαρμόσουν τα πράγματα στη Σικελία έτσι, ώστε να συμφέρουν πιο πολύ τους Αθηναίους.¹²⁸ Ο Νικίας έγινε μάλιστα στρατηγός χωρίς να το επιθυμεί, καθώς θεωρούσε ότι η Αθήνα δεν είχε πάρει τη σωστή απόφαση.¹²⁹ Από την άλλη, ο Αλκιβιάδης δεν ανέλαβε μόνος του την ηγεσία, καθώς είχε προκαλέσει αρνητικές εντυπώσεις σε πολλούς Αθηναίους. Ωστόσο, αφού δεν μπορούσε να απορριφθεί, θεώρησαν ότι ο Νικίας με την εμπειρία και τη σύνεσή του θα παραμερίζει την τόλμη και τη φιλοδοξία του νεαρού Αλκιβιάδη. Ως εκ τούτου, εξαιτίας της συνύπαρξης δύο στρατηγών με εντελώς αντίθετες προσωπικότητες, η εκκλησία του δήμου θεώρησε σωστό να διοριστεί και τρίτος στρατηγός, ο Λάμαχος, ο οποίος είχε εμπειρία στις στρατιωτικές υποθέσεις, αφού το 415 π.Χ. ήταν περίπου 50 ετών.

¹²⁴ Kagan (1996), 159-160

¹²⁵ 6, 6

¹²⁶ Οι ευνοϊκές αυτές πληροφορίες, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη στο χωρίο 6, 8, 2, δεν ήταν αληθείς, καθώς οι Εγεσταίοι ξεγέλασαν τους Αθηναίους πρέσβεις σχετικά με τον πλούτο που τους υποσχέθηκαν, αφού τον είχαν δανειστεί από γειτονικές πόλεις για να τους εντυπωσιάσουν.

¹²⁷ Kagan (1996), 166

¹²⁸ 6, 8, 2

¹²⁹ 6, 8, 4

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η απόφαση της Αθήνας να στείλει στη Σικελία 60 μόνο καράβια φανερώνει πως δεν είχε και τόσο φιλόδοξες προθέσεις, καθώς τον ίδιο αριθμό πλοίων είχε στείλει και το 424 π.Χ., που με τόσο περιορισμένο στόλο δεν θα μπορούσαν να καταλάβουν τη Σικελία. Ωστόσο, ακόμη και μία ξαφνική επίθεση με 60 πλοία θα μπορούσε να επιτύχει. Η Αθήνα όμως θα έπαιρναν μεγάλο ρίσκο.¹³⁰

Βέβαια, όπως παραθέτει και ο Πλούταρχος, ο Νικίας ήταν αντίθετος με την απόφαση των Αθηναίων να εκστρατεύσουν εναντίον της Σικελίας, όμως ο φιλόδοξος Αλκιβιάδης είχε καταφέρει πριν την συνέλευση να πείσει τους περισσότερους δίνοντας τους ψεύτικες ελπίδες και υποσχέσεις. Ο Νικίας λοιπόν δεν είχε πολλούς οπαδούς που να υποστηρίζουν την γνώμη του, αλλά δεν κατέθεσε τα όπλα και συνέχισε να επιμένει στην ματαίωση της εκστρατείας.¹³¹ Πάντως, αυτή η δειλία και η διστακτικότητα του Νικία ήταν κακός οιωνός για την εξέλιξη της εκστρατείας, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι η έκβασή της εξαρτιόταν σχεδόν αποκλειστικά από αυτόν.¹³²

Πέντε μέρες μετά την πρώτη συνέλευση συγκροτήθηκε πάλι εκκλησία του δήμου, προκειμένου να διευθετηθούν τα απαραίτητα μέτρα σχετικά με τον στόλο.¹³³ Στη συνέλευση αυτή μίλησαν ο Νικίας και ο Αλκιβιάδης, αναπτύσσοντας την επιχειρήματά τους κατά και υπέρ της εκστρατείας αντίστοιχα. Οι δημηγορίες αυτές αποκαλύπτουν πολλά για τους ομιλητές, τους σκοπούς τους και την κατάσταση στην οποία μίλησαν.¹³⁴

Ο Νικίας φαίνεται να μίλησε πρώτος. Θέλησε λοιπόν να παραμερίσει τη συζήτηση της προετοιμασίας του στόλου και να θέσει το ζήτημα της σκοπιμότητας της επιχείρησης. Ο λόγος που εκφώνησε ο Νικίας παρατίθεται από τον Θουκυδίδη στις παραγράφους 9-14 του 6^{ου} βιβλίου του. Στον λόγο αυτό ο Νικίας παρουσίασε με άσχημο τρόπο την παρούσα κατάσταση της Αθήνας. Επισήμανε λοιπόν ότι πρέπει να εξεταστεί από την αρχή αν είναι σωστό να γίνει η εκστρατεία. Ο ίδιος θεωρούσε ότι η βιασύνη των Αθηναίων δεν θα τους βοηθούσε να πετύχουν το δύσκολο αυτό έργο και τόνισε ότι ουσιαστικά μ' αυτό τον τρόπο το μόνο που θα κατάφερναν ήταν να αποκτήσουν κι άλλους εχθρούς, τους Συρακούσιους.¹³⁵ Επιπλέον, οι Σπαρτιάτες αδιαφορούσαν για τους όρους της συνθήκης ειρήνης, παρόλο που ίσχυε ακόμα, ενώ

¹³⁰ Kagan (2004), 371-373

¹³¹ Πλουτ, *Νικίας*, 12, 1-3

¹³² Finley (2004), 221

¹³³ Θουκ., 6,8, 3

¹³⁴ Kagan (1996), 173-174

¹³⁵ Θουκ., 6, 9

οι σύμμαχοί τους την απέρριψαν. Υποστήριξε λοιπόν ότι, εάν η Σικελική Εκστρατεία δεν έφερνε τα επιθυμητά αποτελέσματα, η Αθήνα θα έχανε τη δύναμή της και θα αποστέλλονταν περισσότερες σικελικές ενισχύσεις στους Πελοποννήσιους.¹³⁶

Ενώ λοιπόν οι Αθηναίοι δεν είχαν ακόμα συνέλθει από τις πρόσφατες εχθροπραξίες, θεώρησε ότι θα ήταν πιο ασφαλές να μην επιδιώξουν την εξάπλωση της κυριαρχίας τους αν δεν εξασφαλίσουν πρώτα αυτά που ήδη είχαν.¹³⁷ Ένα ακόμα επιχείρημα που έθεσε ο Νικίας στον λόγο του ήταν ότι οι Καρχηδόνιοι, οι οποίοι ήταν πιο ισχυροί από τους Αθηναίους, δεν είχαν κατορθώσει να καταλάβουν τη Σικελία.¹³⁸

Ένα άλλο κομμάτι που έθιξε ο Νικίας στην αγόρευσή του ήταν ότι οι Σικελοί θα αποτελούσαν για τους Αθηναίους μικρότερο κίνδυνο αν επικρατούσαν οι Συρακούσιοι, καθώς, ενώ στη δεδομένη περίπτωση υπήρχε πιθανότητα να τους επιτεθεί ξεχωριστά μία-μία πόλη, αν κέρδιζαν τον έλεγχο οι Συρακούσιοι, δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί μία ολόκληρη ηγεμονία εναντίον μιας άλλης.¹³⁹ Επιπλέον υποστήριξε ότι, σε περίπτωση αποτυχίας της Σικελικής Εκστρατείας, η Σικελία θα τασσόταν με προθυμία στο πλευρό των Σπαρτιατών, εξαιτίας της απαξίωσης τους προς την αθηναϊκή δύναμη. Επομένως, θα ήταν καλύτερο να μην εμπλακούν στην εκστρατεία ή έστω να αρκεστούν σε μία γρήγορη επίδειξη ισχύος και να επιστρέψουν χωρίς απώλειες.¹⁴⁰

Στη συνέχεια, η προσωπική απογοήτευση του Νικία για την ανικανότητα του να συμμετάσχει στη νέα εκστρατεία, τον οδήγησε να επιτεθεί προσωπικά στον Αλκιβιάδη, τον κύριο υποστηρικτή του πολέμου, αλλά και σε ολόκληρη τη γενιά του, η οποία, επειδή βίωσε από την αρχή τον πόλεμο, ήταν ιδιαίτερα φιλόδοξη. Αν και ο Νικίας δεν τον κατονομάζει, κανείς δεν θα αμφέβαλε ότι με τα λόγια αυτά απευθυνόταν στον Αλκιβιάδη, αφού, εκτός από τις πολιτικές τους διαφορές, υπήρχε και προσωπική εχθρότητα μεταξύ τους.¹⁴¹ Συγκεκριμένα, στον λόγο του συμβούλευσε το λαό να μην ακούει τις προτάσεις του Αλκιβιάδη σχετικά με την εκστρατεία, διότι ουσιαστικά απέβλεπε μόνο στο προσωπικό του συμφέρον για φιλοδοξία και τα σχέδια του έθεταν σε κίνδυνο την πόλη.¹⁴²

¹³⁶ Kagan (2004), 373-374

¹³⁷Θουκ., 6, 10, 5

¹³⁸ Kagan (2004), 374

¹³⁹ Θουκ., 6, 11, 2-3

¹⁴⁰ Kagan (2004), 374-375

¹⁴¹ Kagan (1996), 179

¹⁴²Θουκ., 6, 12, 2- 13, 1

Τελειώνοντας την αγόρευση του, ο Νικίας προέτρεψε τον Πρύτανη να θέσει πάλι σε ψηφοφορία το ζήτημα της αποστολής στη Σικελία και ως καλός πολίτης να γίνει ο γιατρός της πόλης, η οποία είχε πάρει λανθασμένη απόφαση.¹⁴³

Όσον αφορά τον Αλκιβιάδη, ήταν ένας χαρισματικός νέος, σίγουρος για τον εαυτό του. Ήταν ωστόσο ιδιαίτερα φιλόδοξος.¹⁴⁴ Όταν λοιπόν ήρθε στο προσκήνιο το ζήτημα της Σικελικής Εκστρατείας, ο Αλκιβιάδης το θεώρησε σαν μία μεγάλη ευκαιρία, έχοντας προηγηθεί οι ολυμπιακές του νίκες, να τον θαυμάσουν ακόμα περισσότερο. Ενθουσιάστηκε στην ιδέα της εκστρατείας, καθώς πέρα από τα υλικά συμφέροντα θα κέρδιζε δόξα προσφέροντας ως αρχηγός μία νέα κατάκτηση στην Αθήνα.¹⁴⁵

Είδαμε λοιπόν ότι ο Νικίας δείχνοντας την πολεμική του εμπειρία μίλησε για τις δυσκολίες που εμφάνιζε το εγχείρημα της εκστρατείας και τώρα είναι σειρά του Αλκιβιάδη να υποστηρίξει τη δική του άποψη με θέρμη.¹⁴⁶ Αν και ο Αλκιβιάδης είχε παίξει σημαντικό ρόλο στις αθηναϊκές υποθέσεις ήδη από την Ειρήνη του Νικία, ο Θουκυδίδης επέλεξε αυτή τη στιγμή για να εισαγάγει και να χαρακτηρίσει την προσωπικότητα του, αλλά και να αξιολογήσει τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισε στο αποτέλεσμα του πολέμου.¹⁴⁷ Ο ιστορικός αναφέρει ότι ο Αλκιβιάδης μίλησε εναντίον του Νικία λόγω της πολιτικής διαφωνίας τους γενικά, επειδή ο Νικίας του είχε επιτεθεί προσωπικά, αλλά κυρίως επειδή απώτερος στόχος του ήταν να επιτεθεί όχι μόνο στη Σικελία, αλλά και την Καρχηδόνα, κερδίζοντας έτσι δημόσια δόξα και ιδιωτικό πλούτο. Το προσωπικό αυτό σχέδιο θα οδηγούσε αργότερα στην καταστροφή της αθηναϊκής δύναμης.¹⁴⁸

Η αγόρευση του Αλκιβιάδη λοιπόν παρατίθεται στην *Ιστορία* στις παραγράφους 16-18 του 6^{ου} Βιβλίου και αποτελεί ως επί το πλείστον μία άμεση απάντηση στον Νικία. Ξεκίνησε τον λόγο του αντικρούοντας την προσωπική επίθεση με την αναφορά της λαμπρής ιδιωτικής του ζωής και των επιτυχιών που είχε σε δημόσιο επίπεδο, τα οποία προσέφεραν δόξα όχι μόνο στην οικογένειά του, αλλά και σε ολόκληρη την πόλη.¹⁴⁹ Πιο συγκεκριμένα, διατύπωσε τους λόγους για τους οποίους αξίζει όσο κανείς άλλος να είναι αρχηγός της εκστρατείας: τη νίκη του στους

¹⁴³ Θουκ., 6, 14, 1

¹⁴⁴ Romilly (1998), 41

¹⁴⁵ Romilly (1998), 92-93

¹⁴⁶ Ο.π., 98

¹⁴⁷ Kagan (1996), 180

¹⁴⁸ Θουκ., 6, 15, 2-4

¹⁴⁹ Kagan (1996), 181

Ολυμπιακούς αγώνες, τις χορηγίες και τις ευεργεσίες που παρέχει στην Αθήνα. Όλα αυτά έκαναν φανερό ότι η Αθήνα, αντί να έχει εξαντληθεί από τον πόλεμο που είχε προηγηθεί, ήταν πολύ πιο ισχυρή στην πραγματικότητα, ενώ οι χορηγίες του, αν και προκαλούσαν τη ζήλεια των συμπατριωτών του, ενίσχυαν την μεγαλοπρέπεια της αθηναϊκής δύναμης στα μάτια των ξένων.¹⁵⁰ Αντιμετώπισε λοιπόν με τόλμη την ρητή και ταυτόχρονα σιωπηρή κατηγορία υποστηρίζοντας ότι τα μεγάλα επιτεύγματά του, τα οποία συνοδεύονταν από δόξα, ήταν πολύ χρήσιμα για το κράτος.¹⁵¹ Στο σημείο αυτό αναφέρθηκε και στην πολιτική που είχε εφαρμόσει στη Μαντινεία λέγοντας ότι, παρόλο που οι Σπαρτιάτες κέρδισαν τη μάχη, δεν έχουν ακόμη ανακτήσει την αυτοπεποίθησή τους.¹⁵²

Ύστερα απάντησε στην επίθεση κατά της γενιάς του και της νιότης του με προκλητικό και παράλληλα διαλλακτικό τρόπο, ισχυριζόμενος πως τα επιτεύγματά του ως στρατηγός εναντίον των Πελοποννησίων ήταν απόδειξη ότι τα νιάτα του δεν σήμαιναν ανικανότητα και ως εκ τούτου δεν πρέπει να φοβίζονται τους Αθηναίους. Εξάλλου, τους υπενθύμισε ότι είχαν ψηφίσει όχι μόνο έναν επικεφαλής, αλλά τρεις αρχηγούς.

Στη συνέχεια της αγόρευσης του Αλκιβιάδη διαφαίνεται μια σημαντική διαφορά του με τον Νικία, που αφορούσε τις εκτιμήσεις του καθενός για την κατάσταση στη Σικελία. Ο Αλκιβιάδης φυσικά αμφισβήτησε τη δύναμη της Σικελίας και την ικανότητα των κατοίκων της να αντισταθούν στην δύναμη του αθηναϊκού στόλου.¹⁵³ Για την ακρίβεια, περιέγραψε τις ελληνικές πόλεις της Σικελίας και τόνισε ότι δεν έχουν πατριωτικά αισθήματα, αλλά ούτε και αρκετούς οπλίτες, επομένως με διπλωματικούς ελιγμούς η Αθήνα θα μπορούσε εύκολα να τις κυριέψει. Όσο για τους Λακεδαιμονίους, υποστήριξε ότι δεν είναι ελπιδοφόροι και δεν θα μπορούσαν να καταφέρουν τίποτα με τα χτυπήματά τους στην Αττική, αφού δεν διέθεταν αντάξιο στόλο μ' εκείνον των Αθηναίων.¹⁵⁴ Ήταν λοιπόν εύκολο ο Αλκιβιάδης να αντικρούσει την προειδοποίηση του Νικία, ο οποίος είχε παρουσιάσει τους Σπαρτιάτες και τους συμμάχους τους ως ανυπόμονους για να αρχίσει ξανά ο πόλεμος, αφού δεν τήρησαν τους όρους της ειρήνης. Αντιθέτως όμως ο Αλκιβιάδης τους

¹⁵⁰ Θουκ., 6, 16, 1-4

¹⁵¹ Kagan (1996), 180

¹⁵² Θουκ., 6, 16, 6

¹⁵³ Kagan (1996), 180-181

¹⁵⁴ Θουκ., 6, 17, 2-8

απεικονίζει να έχουν λιγότερη ελπίδα από ποτέ και όπως φάνηκε ήταν πιο κοντά στην αλήθεια.¹⁵⁵

Επιπροσθέτως, επεσήμανε την αναγκαιότητα παροχής υποστήριξης στους συμμάχους και ανέλυσε τον χαρακτήρα της αθηναϊκής ηγεμονίας.¹⁵⁶ Ανέφερε ότι οι Αθηναίοι απέκτησαν την κυριαρχία τους ανταποκρινόμενοι πάντοτε στις εκκλήσεις για βοήθεια που προέρχονταν είτε από Έλληνες είτε από βαρβάρους. Έπειτα, τόνισε πως μία νίκη της Αθήνας στη Σικελική Εκστρατεία θα ήταν η αρχή για την επέκταση της κυριαρχίας σε ολόκληρο τον ελλαδικό κόσμο.¹⁵⁷ Ουσιαστικά, υπερασπιζόμενος τον ιμπεριαλισμό, διατυμπανίζει ότι η Αθήνα δεν έχει άλλη επιλογή, καθώς με την εκστρατεία θα συνεχιστεί η συνεχής επεκτατική παράδοση της Αθήνας, η οποία είχε ξεκινήσει από τους Περσικούς πολέμους.¹⁵⁸ Σε αυτό το σημείο είναι ίσως η πρώτη φορά που ο Αλκιβιάδης στην αγόρευση του αποκαλύπτει τους σκοπούς που είχε για την εκστρατεία. Και ακριβώς επειδή οι Αθηναίοι ήταν από τη φύση τους φιλόδοξοι και είχαν υπερβολική αυτοπεποίθηση, ο Αλκιβιάδης ως δημαγωγός εκμεταλλεύτηκε αυτά τα πάθη για δικό του όφελος.¹⁵⁹

Ολοκληρώνοντας την ομιλία του, έθεσε το ρητορικό επιχείρημα ότι η Αθήνα από τη φύση της δεν θα μπορούσε να κρατήσει παθητική στάση. Μία δυναμική πόλη σαν την Αθήνα θα αντιτασσόταν στην ίδια της τη φύση με φοβερές συνέπειες, αφού θα έχανε τα χαρακτηριστικά εκείνα στα οποία οφείλει το μεγαλείο της.¹⁶⁰

Η αγόρευση αυτή του Αλκιβιάδη ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματική, καθώς έκανε τους Αθηναίους να ενθουσιαστούν για την εκστρατεία περισσότερο από πριν.¹⁶¹ Ωστόσο, ο Νικίας δεν παραιτήθηκε από την προσπάθεια του να αποτρέψει την εκστρατεία και ήρθε μπροστά για να μιλήσει ξανά, αλλά αυτή τη φορά χωρίς να χρησιμοποιεί την ίδια επιχειρηματολογία: επιχείρησε να φοβίσει τους Αθηναίους ζητώντας να αυξηθούν οι στρατιωτικές δυνάμεις.¹⁶² Στόχος του ήταν να κερδίσει την προσοχή των Αθηναίων δείχνοντάς τους την έκταση της επιχείρησης και να υπονομεύσει τους ισχυρισμούς του Αλκιβιάδη.¹⁶³ Και προφανώς η συνέλευση άκουσε την συμβουλή του και αύξησε τις στρατιωτικές δυνάμεις που θα πήγαιναν στην

¹⁵⁵ Kagan (1996), 182-183

¹⁵⁶ Kagan (2004), 376

¹⁵⁷ Θουκ., 6, 18, 2

¹⁵⁸ Romilly (1998), 98-99

¹⁵⁹ Kagan (1996), 184-185

¹⁶⁰ Kagan (2004), 377

¹⁶¹ Θουκ., 6, 19, 1

¹⁶² Kagan (1996), 186

¹⁶³ Kagan (2004), 378

Σικελία και κατ' αυτόν τον τρόπο έγινε ακούσια και παρά τις αντίθετες απόψεις του μέρος της εκστρατείας και υπεύθυνος για την επικείμενη καταστροφή.¹⁶⁴

Ο δεύτερος λόγος του Νικία καταλαμβάνει τις παραγράφους 20-23 του 6^{ου} Βιβλίου του Θουκυδίδη. Ξεκίνησε αμφισβητώντας την εικόνα που προέβαλε προηγουμένως ο Αλκιβιάδης για την Σικελία, αφού παρουσίασε το νησί ως έναν ισχυρό, πλούσιο και στρατιωτικά ικανό εχθρό. Υποστήριξε πως οι εχθροί εκτός από αριθμητική υπεροχή διέθεταν τροφοδοσία και αρκετά άλογα, ενώ οι Αθηναίοι θα έστελναν μία πολύ μικρή δύναμη.¹⁶⁵ Για να επιτευχθεί η νίκη απαιτούνταν μεγάλο οπλικό σώμα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το ιππικό των εχθρών, περισσότερα πολεμικά πλοία, για να διασφαλιστεί ο έλεγχος της θάλασσας, αλλά και τεράστιες δαπάνες, αφού οι υποσχέσεις των Εγεσταίων για χρηματικές προσφορές ήταν αναπόδεικτες.¹⁶⁶

Χωρίς αμφιβολία, ο Νικίας ήλπιζε ότι αυτός ο κατάλογος απαιτήσεων θα αποθάρρυνε τον αθηναϊκό λαό, συνέχισε περιγράφοντας μια ακόμη πιο σκοτεινή εικόνα.¹⁶⁷ Ισχυρίστηκε λοιπόν ότι, ακόμη και με αυτές τις συνθήκες που πρότεινε, η νίκη δεν ήταν σίγουρη. Έπρεπε να θεωρήσουν ότι είναι άποικοι που ετοιμάζονται να εγκαθιδρύσουν μια νέα εχθρική πόλη, πράγμα που προϋπέθετε σύνεση, ασφάλεια και καλή προετοιμασία.¹⁶⁸

Είναι λοιπόν φανερό ότι η ομιλία του Νικία έχει ως στόχο να αποτρέψει την εκστρατεία απαιτώντας έναν πολύ μεγαλύτερο στόλο από αυτόν που είχαν ψηφίσει αρχικά οι Αθηναίοι, ο οποίος όμως δεν εγγυόταν και πάλι την πολυπόθητη νίκη. Με αυτές τις απαισιόδοξες δηλώσεις του ο Νικίας πίστευε ότι θα αποθάρρυνε τον λαό ή θα έβρισκε πρόφαση να παραχωρήσει τη στρατηγία του, αλλά έπεσε έξω στους υπολογισμούς του, καθώς οι Αθηναίοι ενθουσιάστηκαν ακόμη περισσότερο, πιστεύοντας ότι οι προτροπές του ήταν σωστές.

Τότε ο γαιοκτήμονας Δημόστρατος ανέβηκε στο βήμα φέρνοντας τον Νικία σε δύσκολη θέση, αφού τον ρώτησε τον ακριβή αριθμό εκστρατευτικής δύναμης που πρότεινε να ψηφίσουν οι Αθηναίοι, αναγκάζοντας τον Νικία να απαντήσει. Οι Αθηναίοι ύστερα ψήφισαν την εκστρατεία δίνοντας στους στρατηγούς πλήρη

¹⁶⁴ Finley (2004), 222

¹⁶⁵ Θουκ., 6, 20

¹⁶⁶ Ο.π., 6, 21-22

¹⁶⁷ Kagan (1996), 188

¹⁶⁸ Θουκ., 6, 23

εξουσιοδότηση, προκειμένου να αποφασίσουν ό,τι συνέφερε περισσότερο την πόλη. Και ευθύς αμέσως ξεκίνησαν οι προετοιμασίες.¹⁶⁹

Ο αθηναϊκός λαός λοιπόν είχε την εντύπωση ότι το μεγάλο αυτό εγχείρημα δεν θα συναντούσε καμία δυσκολία και καρτερούσε να καρπωθεί τα όσα θα έφερνε και ειδικά τα πλούτη. Ουσιαστικά, η απληστία και η τύφλωση των Αθηναίων ήταν που τους έκανε να σπάσουν την συνθήκη ειρήνης και να συνεχιστεί ο φαύλος κύκλος των εχθροπραξιών, μόνο που δεν περίμεναν σε καμία περίπτωση ότι στην προκειμένη κατάσταση θα τους στοίχιζε περισσότερο από κάθε άλλη φορά.¹⁷⁰

Η αποκοπή των Ερμών και η αποχώρηση του αθηναϊκού στόλου (415 π.Χ.)

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, οι προετοιμασίες της εκστρατείας ξεκίνησαν με μεγάλο ενθουσιασμό. Ωστόσο, δεν ανυπομονούσαν όλοι για την πολεμική επιχείρηση, καθώς, όπως μνημονεύει ο Πλούταρχος, κάποιοι ιερείς ήταν αντίθετοι με την εκστρατεία, αλλά ο Αλκιβιάδης εμφάνιζε άλλους χρησμούς που προέβλεπαν ότι τάχα η Αθήνα θα κέρδιζε με την εκστρατεία δόξα.¹⁷¹ Ακόμη και όταν συνέβησαν κάποια εξαιρετικά δυσοίωνα γεγονότα, οι προετοιμασίες δεν σταμάτησαν, έως ότου πριν από την προαποφασισμένη ημερομηνία του απόπλου συνέβη ένα πολύ σοβαρό περιστατικό, το οποίο θα είχε βαρυσήμαντες συνέπειες και μάλλον ήταν και η αιτία που απέτυχε η εκστρατεία.

Συγκεκριμένα, στις 7 Ιουνίου του 415 π.Χ. οι Αθηναίοι αντιλήφθηκαν πως κάποιος είχε κομματιάσει τα πρόσωπα και είχε ακρωτηριάσει τους φαλλούς των μαρμάρινων ερμαϊκών στηλών σε όλη την Αθήνα. Το γεγονός αυτό εξέλαβε πολιτικές και θρησκευτικές διαστάσεις. Όλα φανέρωναν ότι οι υπεύθυνοι δεν ήταν απλά μία ομάδα μεθυσμένων ανθρώπων, αλλά μία ομάδα μεγάλη και πλήρως οργανωμένη, καθώς η ζημιά κάλυπτε μία μεγάλη έκταση και έγινε σε μία μόλις νύχτα. Όπως είναι γνωστό, ο Ερμής ήταν ο θεός των ταξιδιωτών και η καταστροφή των ειδώλων του αποτελούσε προσπάθεια υπονόμησης της Σικελικής Εκστρατείας. Θεωρούνταν κακός προάγγελος για την αποστολή, αλλά και συνωμοσία ενάντια στο δημοκρατικό καθεστώς.

Την υπόθεση ανέλαβε να εξιχνιάσει η Βουλή. Καθώς συζητούσαν το θέμα της Σικελικής Εκστρατείας, κάποιος Πυθόνικος κατέθεσε ότι ο Αλκιβιάδης μαζί με

¹⁶⁹ Kagan (2004), 379-380

¹⁷⁰ Finley (2004), 227

¹⁷¹ Πλουτ., *Νικίας*, 13, 1-2

φίλους του διακωμωδούσαν τα ελευσίνια μυστήρια. Επιπλέον, με τις υποδείξεις του δημαγωγού Ανδροκλή¹⁷², πολιτικού αντιπάλου του Αλκιβιάδη, κατέθεσε και ένας δούλος ότι είχε παρακολουθήσει παρωδίες των ελευσίνιων μυστηρίων που λάμβαναν χώρα στο σπίτι του Πουλιτίωνα και οι δράστες ήταν ο Αλκιβιάδης και ακόμα εννέα άτομα. Ωστόσο, οι καταθέσεις αυτές δεν αφορούσαν τον ακρωτηριασμό των ερμαϊκών στηλών, όμως έδωσαν το δικαίωμα στους αντιπάλους του Αλκιβιάδη να τον κατηγορήσουν ότι αυτός ευθύνεται για τη βεβήλωση των ερμαϊκών στηλών και πως το κίνητρό του ήταν η κατάλυση της δημοκρατίας.¹⁷³ Πάντως, η συμμετοχή του Αλκιβιάδη στον χλευασμό μιας θρησκευτικής τελετουργίας δεν ήταν απίθανη, ειδικά αν σκεφτούμε ότι στην βιογραφία του από τον Πλούταρχο παρατίθενται πολλά ανέκδοτα που δικαιολογούν αυτήν την υποψία.¹⁷⁴

Ο Αλκιβιάδης αρνούμενος τις κατηγορίες πρότεινε να γίνει άμεσα η δίκη του, πριν τον απόπλου του στόλου, και μάλιστα, αν αποδεικνυόταν ότι ήταν ένοχος, να του επιβαλλόταν η θανατική ποινή, ειδάλλως να συνεχίσει απαλλαγμένος από κάθε κατηγορία την εκστρατεία του.¹⁷⁵ Ωστόσο, οι εχθροί του ανησυχούσαν ότι, αν γινόταν η δίκη πριν την αναχώρηση, ο λαός θα τον υποστήριζε και θα ήταν επιεικής μαζί του. Εν τέλει λοιπόν η εκκλησία αποφάσισε να φύγει ο Αλκιβιάδης και η δίκη να γίνει αργότερα, μέσα στην καθορισμένη προθεσμία.¹⁷⁶ Έτσι, ο Αλκιβιάδης δεν είχε άλλη επιλογή, παρά να δεχτεί την απόφαση και να αποπλεύσει στη Σικελία με τις κατηγορίες να εκκρεμούν ακόμη, ελπίζοντας μόνο πως το πέρασμα του χρόνου θα κατεύναζε τα πάθη και προσεχώς η νίκη στη Σικελία θα τον καθιστούσε άτρωτο.¹⁷⁷

Τελικά, ο αθηναϊκός στόλος σάλπαρε για τη Σικελία στο δεύτερο μισό του Ιουνίου του 415 π.Χ., αλλά θα σταματούσε πρώτα στην Κέρκυρα προκειμένου να συναντήσει τους συμμάχους. Η εκστρατεία μάλιστα ήταν ιδιαίτερα πολυέξοδη, ταυτόχρονα όμως και διαπρεπής, αφού οι τριήραρχοι είχαν ξοδέψει οι ίδιοι χρήματα για να εξοπλίσουν τα πλοία τους και οι οπλίτες ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για το ποιος έχει τον πιο μεγαλοπρεπή εξοπλισμό. Ολόκληρη η πόλη λοιπόν κατέβηκε στον Πειραιά για να δει το επιβλητικό θέαμα, το οποίο φάνταζε σαν καύχημα της δύναμής

¹⁷² Το όνομα του Ανδροκλή δεν αναφέρεται από τον Θουκυδίδη, αλλά μας είναι γνωστό από τον Πλούταρχο στο χωρίο 19,1 του *Αλκιβιάδη*.

¹⁷³ Kagan (2004), 381-282

¹⁷⁴ Kagan (1996), 196

¹⁷⁵ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 19,6

¹⁷⁶ Θουκ., 6, 29, 3

¹⁷⁷ Kagan (1996), 197

τους. Και κατ' αυτόν τον τρόπο ξεκίνησε η μεγάλη εκστρατεία, με επικίνδυνα αυξημένες δυνάμεις εξαιτίας του άστοχου χειρισμού του Νικία.¹⁷⁸

Με την αναχώρηση του αθηναϊκού στόλου η εξεταστική επιτροπή άρχισε να ερευνά με αμείωτο ζήλο το πρόσφατο ιερόσυλο έγκλημα. Κάποιος μέτοικος ονόματι Τεύκρος, αφού του δόθηκε η ασυλία που ζήτησε, αποκάλυψε στην επιτροπή ότι συμμετείχε ο ίδιος στην διακωμώδηση των μυστηρίων και ότι μπορούσε να κατονομάσει τους συνεργούς του, καθώς και τους δράστες του ακρωτηριασμού των Ερμών, αναφέροντας, εκτός από τον εαυτό του, 11 παρωδούς των μυστηρίων και 18 βανδάλους των ερμαϊκών αγαλμάτων. Ωστόσο, σε καμία από τις δύο λίστες δεν περιλαμβανόταν το όνομα του Αλκιβιάδη. Η επιτροπή κατάφερε να συλλάβει και να θανατώσει έναν μόνο από τους υπόπτους, αφού οι υπόλοιποι απέδρασαν.

Άλλη μία μαρτυρία για την αποκοπή των αγαλμάτων ήταν αυτή του Διοκλείδη, ο οποίος αφηγήθηκε ότι εκείνο το βράδυ είχε πάει περίπατο να δει την πανσέληνο και παρατήρησε 300 άνδρες στην ορχήστρα του θεάτρου του Διονύσου. Την επόμενη μέρα άκουσε για το έγκλημα και συμπέρανε ότι οι άνδρες που είδε ήταν οι δράστες. Έτσι, προσέγγισε μερικούς και τους εκβίασε προκειμένου να τον δωροδοκήσουν και να μην τους καταδώσει. Οι ένοχοι όμως δεν τήρησαν τις υποσχέσεις για αμοιβές στον Διοκλείδη, με αποτέλεσμα να καταγγείλει στην επιτροπή 42 από αυτούς, μεταξύ των οποίων ήταν δύο μέλη της Βουλής των Πεντακοσίων και πολλοί εύποροι αριστοκράτες. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αυτή η μαρτυρία ήταν πιο σοβαρή από την προηγούμενη, αφού η υποτιθέμενη εμπλοκή τους στο συμβάν προκαλούσε τον φόβο μιας ολιγαρχικής πλεκτάνης ενάντια στη δημοκρατία. Έτσι, οι Αθηναίοι έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα για να προφυλάξουν το δημοκρατικό καθεστώς και τίμησαν τον Διοκλείδη για την προσφορά του.¹⁷⁹

Ωστόσο, η δόξα του δεν έμελλε να διαρκέσει πολύ, καθώς ο Ανδοκίδης, ένας από τους υπόπτους που συνελήφθηκαν και επερχόμενος Αθηναίος ρήτορας, αφού έλαβε ασυλία, αποκάλυψε στη Βουλή πως η μαρτυρία του Διοκλείδη ήταν ψεύτικη και την ευθύνη για την αποκοπή των Ερμών την είχε η *εταιρεία* στην οποία υπήρξε μέλος. Ο κατάλογος των κατηγορουμένων που παρέδωσε περιλάμβανε όλα τα ονόματα που είχε καταδώσει ο Τεύκρος, τα οποία ανήκαν σε άνδρες που είχαν εξοριστεί ή εκτελεστεί. Τότε, ο Διοκλείδης παραδέχτηκε την ψευδομαρτυρία του ισχυριζόμενος πως έπραξε σύμφωνα με τις προσταγές του Αλκιβιάδη, γιου του Φήγου

¹⁷⁸ Kagan (2004), 383

¹⁷⁹ Kagan (1996), 198-200

και ξαδέρφου του στρατηγού Αλκιβιάδη, και του Αμιάντου. Έπειτα από τα γεγονότα αυτά θανάτωσαν τον Διοκλείδη και αποδέσμευσαν όσους είχαν συλλάβει σύμφωνα με την ψευδή κατάθεσή του.

Οι Αθηναίοι με τις εξελίξεις αυτές είχαν ανακουφιστεί, ωστόσο αργότερα έγινε μια νέα καταγγελία από την Αγαρίστη, σύζυγο του Αλκμεωνίδη, η οποία υπέδειξε τον Αλκιβιάδη, τον θείο του Αξίοχο και τον φίλο του Αδείμαντο ως παρωδούς των μυστηρίων στο σπίτι του πλούσιου Χαρμίδα. Για μία ακόμη φορά ο Αλκιβιάδης ήταν εκτεθειμένος στους εχθρούς του και όλοι πλέον ήταν καχύποπτοι απέναντί του, θεωρώντας τον προδότη και συνωμότη που προσπαθεί να καταλύσει την αθηναϊκή δημοκρατία. Ως εκ τούτου, αποφασίστηκε να σταλεί η τριήρης «Σαλαμινία», για να φέρει πίσω τον Αλκιβιάδη και άλλα μέλη της εκστρατείας που κατηγορούνταν, ώστε να δικαστούν στην Αθήνα.

Όπως κι αν είχαν τα πράγματα, η ιερόσυλη πράξη της αποκοπής των ερμαϊκών αγαλμάτων δεν ήταν απλώς ένα παράπτωμα μεθυσμένων αντρών, αλλά ένα φιλόδοξο και οργανωμένο σχέδιο, για το οποίο όμως δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι πως αποσκοπούσε στην κατάλυση της δημοκρατίας και την εγκαθίδρυση ολιγαρχίας ή τυραννίας, αλλά σίγουρα είχε πολιτικές σκοπιμότητες. Μάλιστα οι Αθηναίοι, ως δεισιδαίμονες που ήταν, θεώρησαν το έγκλημα σε βάρος του θεού των ταξιδιωτών πολύ κακό προάγγελο για την εκστρατεία.

Πάντως, το ασεβές έγκλημα αυτό είχε άμεση επίδραση στον Νικία, καθώς, πέρα από το ότι πίστευε στις προκαταλήψεις, δύο από τα αδέρφια του θεωρούνταν ένοχοι. Κι αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο πλέον ο Νικίας δεν μπορούσε, με την πρόφαση της ιεροσυλίας, να εμποδίσει την πολεμική επιχείρηση, αφού ο λαός θα τον υποπευόταν θεωρώντας πως συμμετείχε στη συνομοσία.

Καθώς φαίνεται, ο Αλκιβιάδης δεν συμμετείχε στον ακρωτηριασμό των Ερμών, αλλά ήταν ένοχος μόνο για την βεβήλωση των ελευσίνιων μυστηρίων. Ωστόσο όλη αυτή η κατακραυγή του έδωσε την αφορμή στους πολιτικούς του αντιπάλους να τον ταπεινώσουν την κρίσιμη στιγμή του απόπλου του αθηναϊκού στόλου, συντελώντας έτσι και οι ίδιοι, χωρίς φυσικά να το γνωρίζουν, στην ατυχή για τους Αθηναίους κατάληξη της Σικελικής Εκστρατείας.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Kagan (2004), 385-388

Το σικελικό μέτωπο στις Συρακούσες

Ο Θουκυδίδης στην *Ιστορία* του, έπειτα από την περιγραφή της ιεροσυλίας των Ερμοκοπιδών, περνά στο χωρίο 6, 32 στην κατάσταση που επικρατούσε στις Συρακούσες, όπου είχαν φτάσει πληροφορίες για την επικείμενη εκστρατεία. Οι περισσότεροι θεωρούσαν τις πληροφορίες αυτές αβάσιμες, όμως υπήρχαν και κάποιοι που τις πίστευαν. Έτσι, συγκροτήθηκε συνέλευση όπου ανέβηκε πρώτος στο βήμα ο Ερμοκράτης του Έρμωνος.¹⁸¹

Παρατίθεται λοιπόν ένας αγώνας λόγων, που περιλαμβάνεται από τρεις δημηγορίες, στις παραγράφους 33-41 του 6^{ου} Βιβλίου ανάμεσα στον Ερμοκράτη και τον Αθηναγόρα, μέσα από τον οποίο γίνονται εμφανείς οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν στο εσωτερικό του νησιού. Αρχικά, ο Ερμοκράτης, η κύρια μορφή της εκστρατείας από την πλευρά των Συρακουσών, υπογράμμισε τη σοβαρότητα της κατάστασης και πρότεινε να κινητοποιήσουν το υπόλοιπο νησί για να αντιμετωπίσουν ενωμένοι τον κοινό κίνδυνο.¹⁸² Στις προτάσεις αυτές απάντησε ο δημαγωγός Αθηναγόρας αμφισβητώντας με τα λεγόμενά του το ενδεχόμενο του κινδύνου και υποστηρίζοντας ότι η ετοιμότητα της Σικελίας φάνταζε σαν προσπάθεια των ολιγαρχικών να καταλύσουν την δημοκρατία.¹⁸³ Την συζήτηση ολοκλήρωσε ένας στρατηγός που πρότεινε να προχωρήσουν οι Συρακούσιοι στα απαραίτητα και λογικά μέτρα, δηλαδή να προετοιμαστούν αμυντικά και να στείλουν πράκτορες στην Αθήνα για να μάθουν πληροφορίες.¹⁸⁴

Στον αγώνα λόγων κέρδισε ο Ερμοκράτης. Βέβαια είναι φανερό ότι οι δημηγορίες των δύο αυτών προσώπων- του νεαρού Ερμοκράτη και του δημοκράτη Αθηναγόρα- έχουν πολλές ομοιότητες με τα πρόσφατα γεγονότα στην συνέλευση της Αθήνας.¹⁸⁵ Σε αντίθεση όμως με το κλίμα που επικρατούσε στην Αθήνα, ολόκληρη η Σικελία διακατεχόταν από αίσθημα ενότητας και αλληλεγγύης.¹⁸⁶

Η στρατηγική των Αθηναίων και η φυγή του Αλκιβιάδη

Η αθηναϊκή δύναμή που συγκροτήθηκε για την εκστρατεία στο σύνολό της είχε υπερβεί τις απαιτήσεις του Νικία.¹⁸⁷ Ο στόλος που έφυγε από την Αθήνα

¹⁸¹ Θουκ., 6, 32

¹⁸² Θουκ., 6, 33-34

¹⁸³ Ό.π., 6, 37-40

¹⁸⁴ Ό.π., 6, 41

¹⁸⁵ Kagan (1996), 222

¹⁸⁶ Finley (2004), 224-225

¹⁸⁷ Ό.π., 230

απαρτιζόταν από 134 τριήρεις (οι 100 ήταν αθηναϊκές), πλοία που μετέφεραν 5.100 οπλίτες (οι 1.500 ήταν Αθηναίοι), 700 θήτες ως επιβάτες τριήρων, πολεμιστές που προέρχονταν από τους υποτελείς και λιγότεροι από τους ελεύθερους συμμάχους, 30 ιππείς με τα άλογά τους, καθώς και 30 εμπορικά σκάφη.¹⁸⁸

Ο στόλος ξεκίνησε από την Κέρκυρα και έφτασε στις νότιες ακτές της Σικελίας, αλλά οι πόλεις τους απέκλεισαν την είσοδο. Ο Τάραντας και η Λοκρίδα δεν τους επέτρεψαν να αγκυροβολήσουν ή να πάρουν πόσιμο νερό και οι Ρηγίνοι, ως σύμμαχοι, τους άφησαν μόνο να αγκυροβόλησαν τα πλοία τους, να στρατοπεδεύσουν έξω από τα τείχη και να πάρουν προμήθειες, καθώς είχαν την εντύπωση πως οι Αθηναίοι είχαν σκοπό να κυριαρχήσουν στη Δύση.¹⁸⁹

Ένα επιπλέον πρόβλημα ήταν ότι οι Εγεσταίοι διέθεταν μόλις 30 τάλαντα για την εκστρατεία. Όλα αυτά τα απρόοπτα οδήγησαν σε διαφωνίες ανάμεσα στους τρεις στρατηγούς όσον αφορά τον επαναπροσδιορισμό των στόχων της εκστρατείας. Ο Νικίας πρότεινε να τακτοποιήσει την υπόθεση των Εγεσταίων κι έπειτα να γυρίσει στην Αθήνα, ο Αλκιβιάδης πρότεινε να κερδίσουν την εύνοια των Σικελών και να επιτεθούν στις Συρακούσες και τον Σελινούντα και ο Λάμαχος επιθυμούσε να πορευτούν κατευθείαν προς τις Συρακούσες και να αιφνιδιάσουν τους κατοίκους. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη οι Συρακούσιοι θα αναγκάζονταν να παραδοθούν γιατί δεν θα μπορούσαν να εμποδίσουν τον αποκλεισμό τους από στεριά και θάλασσα. Ωστόσο εν τέλει ο Λάμαχος, παρόλο που το σχέδιο του είχε περισσότερες πιθανότητες να ευδοκιμήσει, επειδή δεν ήθελε να δεχτεί το σχέδιο νωθρότητας του Νικία, συντάχθηκε με την πρόταση του Αλκιβιάδη, η οποία ορίστηκε πλέον ως η επίσημη στρατηγική.¹⁹⁰

Έπειτα από την απόφαση της στρατηγικής κι ενώ είχαν ήδη ξεκινήσει οι πολεμικές επιχειρήσεις το καλοκαίρι του 415 π.Χ. στην Κατάνη οι Αθηναίοι βρήκαν την τριήρη «Σαλαμινία», που είχε φύγει από την Αθήνα προκειμένου να ανακαλέσουν τον Αλκιβιάδη και να παρευρεθεί σε δίκη.¹⁹¹ Συγκεκριμένα, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, οι εχθροί του είχαν ξεκινήσει έρευνες εναντίον του από τη στιγμή του απόπλου του αθηναϊκού στόλου. Ο Αλκιβιάδης όμως κρίθηκε ένοχος σύμφωνα με τις καταγγελίες του Θεσσαλού, γιου του Κίμωνα, και έτσι στάλθηκε το ιερό πλοίο των Αθηναίων, η «Σαλαμινία», ώστε να επιστρέψει ο

¹⁸⁸ Θουκ., 6, 43

¹⁸⁹ Kagan (2004), 289

¹⁹⁰ Ο.π., 390-392

¹⁹¹ Θουκ., 6, 53, 1

Αλκιβιάδης και κάποιοι άλλοι στην Αθήνα για να απολογηθούν για όσα είχαν διαπράξει.¹⁹²

Ο αθηναϊκός δήμος ήταν πλέον εχθρικά διακείμενος προς τον Αλκιβιάδη, καθώς οι εχθροί είχαν καταφέρει να πείσουν τον κόσμο πως εκείνος ήταν υπαίτιος και για την αποκοπή των Ερμών και για την παρωδία των Ελευσίνιων Μυστηρίων, στο πλαίσιο της προσπάθειάς του να ανατρέψει τη δημοκρατία.¹⁹³

Ο Αλκιβιάδης λοιπόν παραδόθηκε και εγγυήθηκε πως θα την ακολουθήσει με τη δική του τριήρη. Όταν όμως αντιλήφθηκε τι τον περίμενε στην Αθήνα, αποφάσισε να δραπετεύσει από τους Θουρίους της Ιταλίας, όπου βρισκόταν, και να πάει στην Πελοπόννησο. Εν τω μεταξύ στην Αθήνα καταδικάστηκε εν απουσία του σε θάνατο, δημεύτηκε η περιουσία του και το όνομα του χαράχτηκε σε ατιμωτική στήλη στην Ακρόπολη.¹⁹⁴ Μάλιστα, σύμφωνα με ένα άλλο διάταγμα, ο Αλκιβιάδης και οι υπόλοιποι δράστες καταράστηκαν από τους ιερείς των Μυστηρίων.¹⁹⁵

Με την ανάκληση του Αλκιβιάδη οι δύο στρατηγοί διαίρεσαν το στράτευμα στα δύο με κλήρο και πήρε ο καθένας ένα.¹⁹⁶ Ουσιαστικά όμως, ο Νικίας παρέμεινε αρχηγός της Σικελικής Εκστρατείας και κατευθύνθηκε με τον στόλο προς την Έγεστα και τον Σελινούντα, για να βρει λύση στο πρόβλημα που εξαρχής είχε ξεσηκώσει τους Αθηναίους σχετικά με του Εγεσταίους. Ωστόσο, ο Νικίας πλέον θα συνέχιζε χωρίς σαφή στρατηγική.¹⁹⁷ Και φυσικά, αν και ήταν επικεφαλής μαζί με τον Λάμαχο, στην πραγματικότητα ασκούσε μόνος του την εξουσία, χωρίς να κάνει τίποτα δραστικό και παραμένοντας αδρανής, με αποτέλεσμα ο αθηναϊκός στόλος να έχει χάσει τις ελπίδες και τον ενθουσιασμό του.¹⁹⁸ Βέβαια, κάτω από αυτές τις συνθήκες οργάνωσε τον στόλο χωρίς βιασύνες και με μεγάλη προσοχή.¹⁹⁹

Η πρώτη επίθεση στις Συρακούσες (415 π.Χ.) και η αποστασία του Αλκιβιάδη στη Σπάρτη

Ύστερα από τις τελευταίες εξελίξεις, η μόνη στρατηγική που θα μπορούσε να φέρει επιτυχία στις αθηναϊκές δυνάμεις ήταν αυτή του Λάμαχου, παρόλο που ο

¹⁹² Βολονάκη (2004), 44-46

¹⁹³ Θουκ., 6, 61, 1

¹⁹⁴ Kagan (2004), 395

¹⁹⁵ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 22, 4

¹⁹⁶ Θουκ., 6, 62, 1

¹⁹⁷ Kagan (2004), 395-397

¹⁹⁸ Πλουτ., *Νικίας*, 14, 4

¹⁹⁹ Ο.π., 15, 3

πραγματικός αρχηγός των Αθηναίων ήταν ο Νικίας.²⁰⁰ Τον χειμώνα οι Αθηναίοι ξεκίνησαν τις προετοιμασίες για την επίθεση εναντίον των Συρακουσών.²⁰¹ Ωστόσο, οι καθυστερήσεις και οι υπεκφυγές του Νικία ωφέλησαν τους Συρακουσίους, οι οποίοι μεταφέρθηκαν, όπως θα δούμε, στην Κατάνη για να συγκρουστούν με τους Αθηναίους. Είχε φτάσει πλέον η στιγμή που ο Νικίας έπρεπε να τους αντιμετωπίσει.²⁰²

Έτσι, έπειτα από την προετοιμασία για το αρχικό στάδιο της επίθεσης και ενώ ο αθηναϊκός στόλος είχε πάρει θέση για να επιτεθεί στους Συρακουσίους, ο Νικίας μίλησε στους στρατιώτες, προκειμένου να τους εμπυρώσει.²⁰³ Η δημηγορία του παρατίθεται στην παράγραφο 68 του 6^{ου} Βιβλίου της *Ιστορίας*. Συγκεκριμένα, δεν προσπάθησε να τους δώσει θάρρος με ψεύτικες ελπίδες, αλλά τόνισε τους κινδύνους, πιστεύοντας πως ο φόβος της αποτυχίας θα τους ενθάρρυνε. Επιπλέον, τους υπενθύμισε ότι, μολονότι η Αθήνα και οι σύμμαχοί της ήταν πιο έμπειροι, οι εχθροί θα έδιναν όλες τους τις δυνάμεις για την πατρίδα τους.²⁰⁴

Μετά από τα παραινετικά αυτά λόγια, η μάχη ξεκίνησε, με δράση των λιθοβόλων, των τοξοτών και των σφενδονιστών των δύο πλευρών, οι οποίοι απώθησαν τους ψιλούς της κάθε παράταξης.²⁰⁵ Εν τέλει, ενώ οι Αθηναίοι είχαν κερδίσει μια νίκη, η σύγκρουση έληξε με υποχώρηση του Νικία που σύμφωνα με τον Θουκυδίδη δικαιολογείται, καθώς έπρεπε να αποθηκεύσουν τρόφιμα, να βρουν χρήματα, να ζητήσουν ιππείς από την Αθήνα και να φέρουν στη Σικελία και άλλους συμμάχους. Εάν οι Αθηναίοι διέθεταν εξαρχής επαρκές ιππικό θα είχαν νικήσει τους Συρακουσίους.²⁰⁶ Κατά τον Πλούταρχο όμως, ο Νικίας δεν εκμεταλλεύτηκε τη νίκη αυτή και με την αναβλητικότητα και την ατολμία του έδωσε θάρρος στους Συρακουσίους να περάσουν στην Κατάνη.²⁰⁷

Με την προσωρινή αναβολή της Σικελικής Εκστρατείας, ο Ερμοκράτης στις Συρακούσες αποφάσισε να προβεί σε στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις. Αφού οι προτάσεις του ψηφίστηκαν, αμέσως οι Συρακούσιοι ζήτησαν βοήθεια από την Κόρινθο και τη Σπάρτη, επεξέτειναν τα τείχη τους και τοποθέτησαν φρουρές στα

²⁰⁰ Kagan (1996), 228

²⁰¹ Θουκ., 6, 63, 1

²⁰² Kagan (2004), 398

²⁰³ Θουκ., 6, 67, 3

²⁰⁴ Ο.π., 6, 68

²⁰⁵ Ο.π., 6, 69, 1-2

²⁰⁶ Kagan (2004), 401

²⁰⁷ Πλουτ., *Νικίας*, 16, 8-9

Υβλαία Μέγαρα και στο Ολυμπείον. Η Κόρινθος δέχτηκε να βοηθήσει τους Συρακουσίους, που ήταν και άποικοί της, η Σπάρτη όμως αρνήθηκε. Όλο αυτό το χρονικό διάστημα πάντως και οι δύο παρατάξεις προσπαθούσαν να κερδίσουν καινούργιους συμμάχους.²⁰⁸

Εν τω μεταξύ, ενώ είχε καταδικαστεί ερήμην σε θάνατο, ο Αλκιβιάδης είχε καταφύγει στο Άργος. Επειδή φοβόταν τους εχθρούς και είχε απελπιστεί από την πατρίδα του, έστειλε στη Σπάρτη άνθρωπο της εμπιστοσύνης του ζητώντας να τον δεχτούν οι Λακεδαιμόνιοι και να τον διαβεβαιώσουν για την ασφάλεια του. Τότε οι Σπαρτιάτες τον δέχτηκαν πρόθυμα και του έδωσαν τις διαβεβαιώσεις που ζητούσε και έτσι ο Αλκιβιάδης πήγε στη Σπάρτη. Και μόλις απέκτησε δύναμη, άρχισε να δίνει συμβουλές στους Σπαρτιάτες, που θα ήταν καταστροφικές για την Αθήνα.²⁰⁹

Ο Αλκιβιάδης λοιπόν βρέθηκε στη Σπάρτη και προσπαθούσε να αποκτήσει δύναμη και να ασκήσει επιρροή στους Σπαρτιάτες, οι οποίοι, αφού του έδωσαν εγγυήσεις για την ασφάλεια του, τον κάλεσαν στην συνέλευσή τους.²¹⁰ Εκεί ο Αλκιβιάδης είχε σκοπό με την αγόρευση του να πείσει τους Λακεδαιμονίους να συγκρουστούν με τους Αθηναίους στη Σικελία και έπειτα να συνεχίσουν τον πόλεμο στην ηπειρωτική Ελλάδα. Ωστόσο, έπρεπε να εξαλείψει την καχυποψία με την οποία τον αντιμετώπιζαν, ώστε να καταφέρει να τους δημαγωγήσει. Η δημηγορία αυτή του Αλκιβιάδη, που καταγράφεται στις παραγράφους 89-92 του 6^{ου} Βιβλίου του Θουκυδίδη και παρουσιάζει την προδοσία προς την πατρίδα του, έμελλε να είναι αποφασιστικής σημασίας για την έκβαση του πολέμου.²¹¹

Αξίζει πάντως να αναφερθεί ότι η δημηγορία αυτή του Αλκιβιάδη ενδέχεται να είναι ένα συμπυκνωμένο δημιούργημα του Θουκυδίδη που προέκυψε από μία σειρά αποκαλύψεων, δικαιολογιών και συμβουλών του Αλκιβιάδη που δεν ειπώθηκαν όλες την ίδια μέρα ούτε όλες σε δημόσια αγόρευση. Προφανώς όμως ο Θουκυδίδης δεν επινόησε από μόνος του ούτε όλα αυτά που είπε ο Αλκιβιάδης ούτε την αυθάδεια του ύφους του.²¹²

Συγκεκριμένα, στην αρχή του λόγου του ο Αλκιβιάδης προσπάθησε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των Σπαρτιατών εκφωνώντας γεμάτος αυτοπεποίθηση μια αναίσχυνη δικαιολογία για την αλλαγή στρατοπέδου, αλλά και για τη γενικότερη

²⁰⁸ Kagan (2004), 404-406

²⁰⁹ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 23, 1-2

²¹⁰ Θουκ., 6, 88, 9

²¹¹ Finley (2004), 234-235

²¹² Romilly (1998), 130

ηθική του στάση, υποστηρίζοντας πως η φυγή του από την Αθήνα ήταν λύτρωση από το δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο χαρακτήρισε διεφθαρμένο.²¹³ Εν συνεχεία, αποκάλυψε τις πραγματικές βλέψεις των Αθηναίων για την εκστρατεία, ότι δηλαδή είχαν σκοπό να κυριεύσουν τη Σικελία, αλλά και τη νότια Ιταλία, την Καρχηδόνα και τις κτήσεις της και έπειτα, αξιοποιώντας τους πόρους των κατακτήσεών τους, να επιτεθούν στην Πελοπόννησο και να καθυποτάξουν ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο.²¹⁴

Λέγοντάς τους όλα αυτά, ξεκίνησε τις συμβουλές και τους προέτρεψε να δράσουν άμεσα στέλνοντας στρατό στη Σικελία, συνεχίζοντας τον πόλεμο στην Ηπειρωτική Ελλάδα, ορίζοντας επικεφαλής έναν άξιο Σπαρτιάτη στρατηγό και χτίζοντας μόνιμο οχυρό στη Δεκέλεια της Αττικής, γεγονός που θα προκαλούσε φόβο στους Αθηναίους. Όλες αυτές οι ενέργειες θα οδηγούσαν στο να στερηθούν οι Αθηναίοι τον πλούτο τους και να τον καρπωθούν οι Λακεδαιμόνιοι.²¹⁵

Ο Αλκιβιάδης ολοκλήρωσε την ομιλία του συμβουλευοντάς τους να στραφούν στο παρελθόν και να εξετάσουν τα μελλοντικά πλεονεκτήματα που ο ίδιος θα μπορούσε να τους προσφέρει. Θέλοντας να υπενθυμίσει την αξιοπιστία του τους είπε ότι, αν τους έβλαψε ως εχθρός, ως φίλος θα μπορούσε να τους βοηθήσει, καθώς γνωρίζει τα σχέδια των Αθηναίων, ενώ τα δικά τους τα μάντευε.²¹⁶

Είναι λοιπόν φανερό ότι ο Αλκιβιάδης στη Σπάρτη όχι μόνο έπραξε εις βάρος της Αθήνας, αλλά και υπέρ των εχθρών της.²¹⁷ Ο Πλούταρχος μάλιστα μιλά για την αξιοπρόσεχτη προσαρμοστικότητα του Αλκιβιάδη στη Σπάρτη, αν και, όπως φαίνεται, δεν είχε σκοπό να περάσει την υπόλοιπη ζωή του ως πολίτης εκεί.²¹⁸ Όπως και να έχουν τα πράγματα, οι συμβουλές του αυτές ήταν ο χειρότερος προάγγελος για την κατάληξη της εκστρατείας.²¹⁹

Η δυσπιστία των Σπαρτιατών απέναντι στον Αλκιβιάδη είχε ως αποτέλεσμα να σταλούν στη Σικελία περιορισμένες δυνάμεις. Οι Σπαρτιάτες έστειλαν στη Σικελία δύναμη μόλις δύο κορινθιακών και δύο λακωνικών πλοίων.²²⁰ Παρ' όλα αυτά, οι προτροπές του Αλκιβιάδη τους δημιούργησαν ελπίδες και ευθύς αμέσως ξεκίνησαν

²¹³ Θουκ., 6, 89

²¹⁴ Ο.π., 6, 90

²¹⁵ Θουκ., 6, 91

²¹⁶ Ο.π., 6, 92

²¹⁷ Romilly (1998), 122

²¹⁸ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 23, 3-4

²¹⁹ Finley (2004), 236

²²⁰ Kagan (2004), 409

να σκέφτονται την πραγμάτωση της οχύρωσης της Δεκέλειας και όρισαν τον στρατηγό Γύλιππο αρχηγό των Συρακουσίων.²²¹

Η πολιορκία των Συρακουσών (414 π.Χ.)

Με τα προαναφερθέντα γεγονότα τελείωσε ο χειμώνας και το έτος 415 π.Χ..²²² Η δεύτερη λοιπόν χρονιά της Σικελικής Εκστρατείας, το 414 π.Χ., είχε ξεκινήσει θετικά για την αθηναϊκή παράταξη, καθώς είχε ενισχυθεί με οικονομικούς πόρους, ιππικό και τοξότες από την Αθήνα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο Νικίας και ο Λάμαχος έβαλαν σε εφαρμογή το τολμηρό σχέδιό τους να αποκόψουν τις Συρακούσες από το εσωτερικό του νησιού μέσω ενός διπλού τείχους.²²³

Όταν οι Συρακούσιοι πληροφορήθηκαν ότι κατέφτασε ξένο ιππικό, αποφάσισαν να εγκαταστήσουν φρουρές στις προσβάσεις προς τις Επιπολές, διότι θεώρησαν πως, αν οι Αθηναίοι δεν κατάφερναν να κυριεύσουν τις Επιπολές, δεν θα μπορούσαν να τους περικυκλώσουν με τείχη, ακόμα κι αν τους νικούσαν. Ο Νικίας όμως κατέπλευσε με τον στόλο στον Λέοντα πριν την εγκατάσταση φρουράς εκεί. Οι Αθηναίοι έστησαν φρούριο στο Λάβδαλον και σύντομα έφτασαν οι ενισχύσεις που περίμεναν (650 ιππείς). Τότε κατασκεύασαν κι ένα δεύτερο φρούριο σε ένα μέρος που ονομάζεται Σκεύη, το οποίο ο Θουκυδίδης ονομάζει «Κύκλο». Οι Συρακούσιοι έκαναν μία αποτυχημένη προσπάθεια να εμποδίσουν τους Αθηναίους από την κατασκευή των τειχών και οι Αθηναίοι επεξέτειναν το τείχος μέχρι τον Τρωγίλο. Οι Συρακούσιοι αντέδρασαν αμέσως και αποφάσισαν να κατασκευάσουν ένα αντιτείχισμα, ενώ ταυτόχρονα οι Αθηναίοι συνέχιζαν τη δική τους κατασκευή. Λίγο αργότερα οι Αθηναίοι βρήκαν ευκαιρία να επιτεθούν στους Συρακούσιους με 300 οπλίτες και ένα σώμα ψιλών εφοδιασμένο με βαρύ οπλισμό. Τον στρατό διηύθυναν ο Νικίας και ο Λάμαχος. Η Αθηναίοι εισχώρησαν από την πύλη και κατέστρεψαν το αντιτείχισμα των Συρακουσίων.²²⁴

Κατά την αφήγηση των γεγονότων αυτών ο Θουκυδίδης αναφέρει άλλο ένα δυσοίωνο περιστατικό: ο Νικίας προσβλήθηκε από νεφροπάθεια. Οι Αθηναίοι ξεκίνησαν την κατασκευή της νότιας προέκτασης του τείχους, που θα εκτεινόταν από τις Επιπολές έως τον Μεγάλο Λιμένα. Οι Συρακούσιοι τότε ξεκίνησαν την κατασκευή ενός δεύτερου αντιτειχίσματος διαμέσου του βάλτου Λυσιμέλειας. Οι Αθηναίοι

²²¹ Θουκ., 6, 93

²²² Ο.π., 6, 93, 4

²²³ Finley (2004), 237

²²⁴ Kagan (2004), 411-414

αποφάσισαν να επιτεθούν στους Συρακουσίους από στεριά και θάλασσα και κατάφεραν να διασπάσουν τον στρατό τους. Στη μάχη που ακολούθησε νίκησαν οι Αθηναίοι, αλλά ο Λάμαχος σκοτώθηκε πολεμώντας κι έτσι ο Νικίας όντας άρρωστος έμεινε μόνος του επικεφαλής. Στο μεταξύ, οι Συρακούσιοι κατόρθωσαν να κατεδαφίσουν το ημιτελές τείχος, ο Νικίας όμως έδωσε εντολή να βάλουν φωτιά για να υποχωρήσουν οι εχθροί και να αντιληφθεί ο στρατός ότι το φρούριο βρισκόταν σε κατάσταση κινδύνου. Στο σημείο αυτό φυσικά οι Συρακούσιοι είχαν απελπιστεί, καθώς δεν είχε φτάσει καμία βοήθεια από την Πελοπόννησο.²²⁵

Ενώ λοιπόν οι Συρακούσιοι είχαν χάσει την πίστη τους για σωτηρία, 11 τριήρεις επανδρωμένες από Κορίνθιους και συμμάχους τους ταξίδευαν προς τις Συρακούσες. Λίγο πριν παραδοθούν οι Συρακούσιοι, έφτασε στις Συρακούσες, πρωτύτερα από τον Γύλιππο και τις δυνάμεις του, μία τριήρης με κυβερνήτη τον Κορίνθιο Γογγύλο, ο οποίος τους ενημέρωσε για τα υπόλοιπα πλοία που έφταναν. Επίσης, τους πληροφόρησε ότι ο Γύλιππος θα αναλάμβανε στο εξής την ηγεσία. Έτσι, οι Συρακούσιοι ανέκτησαν τις ελπίδες τους.²²⁶

Σε αυτές τις φαινομενικά ευτυχείς για τους Αθηναίους συνθήκες, ο Νικίας, ως μοναδικός αρχηγός τώρα πια, εμφανίζεται να έχει υπερβολική αυτοπεποίθηση και να είναι αρκετά απρόσεχτος, αγνοώντας τον κίνδυνο που επρόκειτο να δημιουργήσει η άφιξη του Γύλιππου.²²⁷ Το μεγάλο του σφάλμα ήταν ότι παρέλειψε να στείλει ένα τμήμα του αθηναϊκού στόλου για να αποκόψει την είσοδο των σπαρτιατικών δυνάμεων.²²⁸ Αυτή η αναθάρρηση του Νικία, ο οποίος πίστευε πλέον ότι δεν έμενε πολύς καιρός για να κυριέψει τις Συρακούσες, είχε ως επακόλουθο ο Γύλιππος να περάσει τον πορθμό χωρίς να γίνει αντιληπτός από τους Αθηναίους.²²⁹

Όταν έφτασε λοιπόν ο Γύλιππος, οι Αθηναίοι αρχικά ξαφνιαστήκαν, αλλά αμέσως αποφάσισαν να ξεκινήσουν μάχη. Ο Γύλιππος πρότεινε στους Αθηναίους, εάν έφευγαν από τη Σικελία σε διάστημα πέντε ημερών, να κάνουν ανακωχή, οι Αθηναίοι όμως δεν ανταποκρίθηκαν, με αποτέλεσμα και οι δύο παρατάξεις να αρχίσουν να ετοιμάζονται για την μάχη.²³⁰ Μία μέρα μετά από μία αποτυχημένη απόπειρα σύγκρουσης, ο Γύλιππος κατέλαβε το φρούριο στο Λάβδαλον και σκότωσε τους Αθηναίους που το επάνδρωναν. Στη συνέχεια, εκμεταλλευόμενος τις

²²⁵ Kagan (2004), 414-416

²²⁶ Θουκ., 7, 2, 1-2

²²⁷ Kagan (1996), 267

²²⁸ Finley (2004), 238

²²⁹ Πλουτ., *Νικίας*, 18, 11

²³⁰ Θουκ., 7, 3, 1-2

λανθασμένες κινήσεις του Νικία, άρχισε την κατασκευή ενός αντιτειχίσματος που προχωρούσε βόρεια προς τον Τρωγίλο, το οποίο σκοπό είχε να αποκόψει την πορεία του τείχους των Αθηναίων.²³¹

Ο Νικίας, γνωρίζοντας πια την τόλμη και την επιθετικότητα των εχθρών του, αντέδρασε σπασμωδικά και αντί να εμποδίσει την ανέγερση του αντιτειχίσματος του Γύλιππου και να χτίσει το δικό του μέχρι τον Τρωγίλο, έχτισε τρία οχυρά στο Πλημμύριον. Τα μειονεκτήματα της τοποθεσίας όμως ήταν εμφανή, καθώς οι προμήθειες βρίσκονταν μακριά και οι δυνάμεις του Νικία διαιρέθηκαν. Ο Νικίας μετέφερε το στρατό στο Πλημμύριον κι έστειλε 20 πλοία να αναχαιτίσουν τον κορινθιακό στόλο που προχωρούσε προς τη Σικελία. Όταν το αντιτείχιμα του Γύλιππου έφτασε στη γραμμή του αθηναϊκού τείχους που προχωρούσε προς τον Τρωγίλο ακολούθησε μάχη. Το ιππικό του Γύλιππου κατατρόπωσε την αριστερή πτέρυγα των Αθηναίων οι οποίοι κατέφυγαν στον Κύκλο. Ο Γύλιππος νίκησε στη μάχη και το αντιτείχισμά του έκοψε τη γραμμή του αθηναϊκού τείχους.²³²

Ο Νικίας βρισκόταν μέχρι το τέλος του καλοκαιριού ανάμεσα σε δύο πιθανές λύσεις: ή να αποσυρθεί το εκστρατευτικό σώμα ή να ζητήσει ενισχύσεις. Όπως είναι γνωστό προτιμούσε την απόσυρση, διότι ποτέ δεν τάχθηκε υπέρ της Σικελικής Εκστρατείας, αλλά δεν ήθελε να διακινδυνεύσει τη φήμη του.²³³ Έτσι, έστειλε μία επιστολή στην εκκλησία του δήμου στην οποία παρουσίαζε την κατάσταση πιο κρίσιμη απ' ό,τι ήταν και ζητούσε ενισχύσεις και να τον απαλλάξουν από στρατηγό, διότι ήταν άρρωστος. Ο πραγματικός του σκοπός ήταν να πείσει την εκκλησία του δήμου να διατάξει την απόσυρση του εκστρατευτικού σώματος ή να τον απαλλάξει με τιμές από στρατηγό και να τον αντικαταστήσει.²³⁴

Οι Αθηναίοι αντέδρασαν άμεσα στην επιστολή του Νικία στέλνοντας ένα δεύτερο εκστρατευτικό σώμα. Δεν τον απάλλαξαν από την αρχηγία, αλλά όρισαν άλλους δύο προσωρινούς συστράτηγούς του, τον Μένανδρο και τον Ευθύδημο, μέχρι να φτάσουν με τις ενισχύσεις ο Δημοσθένης και ο Ευρυμέδοντας.²³⁵ Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, οι Αθηναίοι, μολονότι οι εξελίξεις δεν φαίνονταν να είναι ευνοϊκές γι'

²³¹ Kagan (2004), 419

²³² Kagan (2004), 420-421

²³³ Ο.π., 422-423

²³⁴ Θουκ., 7, 11-15

²³⁵ Ο.π., 7,16

αυτούς, επέμεναν στην παράταση της Σικελικής Εκστρατείας λόγω της απληστίας, της άγνοιας και της ανοησίας του δημοκρατικού πολιτεύματος.²³⁶

Οι επιθέσεις των Συρακουσίων και η αμυντική στάση της Αθήνας (414-413 π.Χ.)

Ενώ το καλοκαίρι του 414 π.Χ. είχε προηγηθεί η επιδρομή των Αθηναίων στις ακτές της Λακωνίας, γεγονός που αποτελούσε παραβίαση της συνθήκης, στις αρχές του Μαρτίου του 413 π.Χ. ο βασιλιάς Άγισ άρχισε να λεηλατεί ξανά την Αττική. Επίσης, ξεκίνησε την οχύρωση και επάνδρωση του λόφου στον οικισμό της Δεκέλειας.²³⁷ Οι Αθηναίοι έστρεψαν την προσοχή τους στην προστασία της πόλης τους, κάνοντας έτσι αισθητή την απουσία τους στη Σικελία.²³⁸

Στο μεταξύ οι Πελοποννήσιοι έστειλαν τρία σώματα στη Σικελία για ενίσχυση. Από την πλευρά της Αθήνας, ο Ευρυμέδων ξεκινούσε για τη Σικελία με χρήματα και μικρή στρατιωτική δύναμη, ενώ ο Δημοσθένης θα τον ακολουθούσε με το κύριο εκστρατευτικό σώμα.²³⁹

Στη συνέχεια, ο Γύλιππος οργάνωσε μία παραπλανητική επίθεση δια θαλάσσης με σκοπό να επιτεθεί στους Αθηναίους δια ξηράς στο Πλημμύριον. Τη στιγμή που 80 τριήρεις με Συρακούσιους που είχαν πεισθεί από τον Ερμοκράτη να αναλάβουν τη ναυτική επίθεση πλησίαζαν, ο Γύλιππος κατηύθυνε τον στρατό προς το Πλημμύριον. Ο αθηναϊκός στόλος αναχαίτισε με 60 τριήρεις τους εχθρούς, αλλά ο Γύλιππος κατάφερε να καταλάβει τα τρία οχυρά.²⁴⁰ Βέβαια, η κατάληψη του ακρωτηρίου του Πλημμυρίου από τους αντιπάλους είχε σοβαρές συνέπειες, καθώς μέχρι πρότινος οι Αθηναίοι το χρησιμοποιούσαν για την αποβίβαση και τον ανεφοδιασμό τους.²⁴¹

Πλέον αυτό που θα έδινε ελπίδες στους Συρακούσιους ήταν μία νίκη στη θάλασσα. Ο Δίφιλος, που διοικούσε τον αθηναϊκό στόλο, διέθετε 33 πλοία, ενώ ο Κορίνθιος ναύαρχος Πολυάνθης 30. Χάρη στην ευρηματικότητα του Πολυάνθη που σκέφτηκε να εφοδιάσει τις τριήρεις με επωτίδες (δηλαδή απολήξεις του ζυγοστάτη που συνδέονταν με την κουπαστή), οι Πελοποννήσιοι κατάφεραν να πετύχουν ισόπαλο αποτέλεσμα, αλλά κυρίως νίκη στρατηγικής στον Κορινθιακό κόλπο.

²³⁶Hornblower (2005), 295

²³⁷Θουκ., 7, 19, 1

²³⁸Kagan (2004), 430

²³⁹Ό.π., 432

²⁴⁰Θουκ., 7, 22-23

²⁴¹Finley (2004), 242

Με την ίδια στρατηγική, αλλά πιο ενισχυμένες επωτίδες αυτή τη φορά θα ακολουθούσε μάχη στον Μεγάλο Λιμένα. Παράλληλα, ο Γύλιππος οδήγησε τον στρατό κάτω από το τείχος των Αθηναίων που βρισκόταν αντίκρυ στην πόλη, ενώ δυνάμεις Συρακουσίων πλησίασαν στην αντίθετη πλευρά του τείχους. Όμως οι Αθηναίοι έστρεψαν την προσοχή τους στην προστασία των τειχών και όχι στον στόλο, με αποτέλεσμα η μάχη να λήξει ναί μεν με νίκη των Συρακουσίων, αλλά οι Αθηναίοι να γλιτώσουν την ολοκληρωτική καταστροφή διαφεύγοντας.²⁴²

Εν συνεχεία, έφτασαν και οι αθηναϊκές ενισχύσεις με τον Δημοσθένη και τον Ευρυμέδοντα, γεγονός που θα οδηγούσε στο αποκορύφωμα της τραγικής κατάστασης των Αθηναίων. Πιο συγκεκριμένα, ο Δημοσθένης, έχοντας μελετήσει την κατάσταση που επικρατούσε, κατέστρωσε σχέδιο να αιφνιδιάσει με γρήγορη επίθεση τους Συρακούσιους, προτού ζητήσουν βοήθεια από τους Πελοποννήσιους. Η πρώτη επίθεση του Δημοσθένη στο αντιτείχισμα των Συρακουσίων στις Επιπολές αποκρούστηκε και ως εκ τούτου ο Δημοσθένης αποφάσισε να επιτεθεί ξανά, αλλά αυτή τη φορά νύχτα. Οι Αθηναίοι κατάφεραν να καταλάβουν το τείχος αιφνιδιάζοντας τους εχθρούς και γκρέμισαν ένα μέρος του. Ωστόσο, εξαιτίας της βιασύνης τους, επικράτησε αταξία στον στρατό, ο οποίος διαλύθηκε σε μία σύγκρουση με Βοιωτούς οπλίτες. Μέσα στο σκοτάδι πλέον δεν αναγνώριζαν ποιος ήταν εχθρός και ποιος φίλος με αποτέλεσμα να σκοτώνουν ο ένας τον άλλον. Όλα αυτά σε συνδυασμό και με την άγνοια της τοποθεσίας από τον Αθηναϊκό στρατό οδήγησαν σε υποχώρηση και άτακτη φυγή.²⁴³

Η τελική ήττα και η καταστροφή των Αθηναίων (413 π.Χ.)

Αργότερα, υπήρξαν διαφωνίες μεταξύ του Νικία, του Δημοσθένη και του Ευρυμέδοντα για το εάν θα μείνουν ή θα αποσυρθούν. Ο Ευρυμέδων πίστευε πως έπρεπε να εγκαταλείψουν τις Συρακούσες, όμως ο Νικίας δειλίαζε, διότι φοβόταν την αντίδραση των Αθηναίων στην επιστροφή του. Ωστόσο, σύντομα συνέβη ένα δυσμενές γεγονός: η έκλειψη σελήνης στις 27 Αυγούστου του 413. Το γεγονός αυτό έκανε τον Νικία, που πίστευε πολύ στις μαντείες, να τρομάξει, με αποτέλεσμα να περιμένει ο στόλος τρεις φορές εννιά μέρες για να επιτεθεί.²⁴⁴

²⁴² Kagan (2004), 435-438

²⁴³ Finley (2004), 243-244

²⁴⁴ Ο.π., 244-245

Και όσο οι Αθηναίοι καθυστερούσαν, οι Συρακούσιοι οργάνωσαν καινούρια ναυμαχία εντός του λιμανιού. Κατάφεραν να διασπάσουν το κέντρο τους στο οποίο βρισκόταν ο Μένανδρος, και ο Κορίνθιος ναύαρχος Πυθήν ενίσχυσε την επίθεση εναντίον του Ευρυμέδοντα. Οι Συρακούσιοι βύθισαν 7 πλοία, σκότωσαν τον Ευρυμέδοντα και ο στόλος των Αθηναίων τράπηκε σε φυγή.²⁴⁵

Η αθηναϊκή αποστολή είχε χάσει πλέον την αίγλη της και θέλοντας να βρει μία τακτική αντίστοιχη με τις επωτίδες των εχθρών, εφηύρε τα «σιδηρά χέρια» ή αρπάγες που θα άρπαζαν τα εχθρικά πλοία και δεν θα τα άφηναν να αποκολληθούν από τη στιγμή που θα εμβόλιζαν τα δικά τους. Οι Συρακούσιοι όμως ενημερώθηκαν για τις κινήσεις των Αθηναίων και τοποθέτησαν δέρματα στις πλώρες και τις κουπαστές των πλοίων τους. Ακολούθησε ναυμαχία η οποία έληξε με νίκη των Συρακουσίων. Οι Αθηναίοι έτρεξαν να σωθούν στο στρατόπεδό τους αφήνοντας πίσω τους νεκρούς τους. Ωστόσο, ο Δημοσθένης, παρατηρώντας με ψυχραιμία ότι οι Αθηναίοι κατείχαν περισσότερα πλοία από τους εχθρούς, πρότεινε να επιχειρήσουν μία νέα έξοδο από το λιμάνι τα ξημερώματα. Όμως οι Αθηναίοι είχαν απογοητευτεί και αρνήθηκαν προτιμώντας να διαφύγουν από τη στεριά.

Ενώ οι Συρακούσιοι πανηγύριζαν τη νίκη τους, ο Ερμοκράτης ήθελε να εξαλείψει τον κίνδυνο στον οποίο θα τους οδηγούσαν οι Αθηναίοι αν διέφευγαν σε άλλο μέρος της Σικελίας και ανακτούσαν τις δυνάμεις τους. Πρότεινε έτσι να κλείσουν όλους τους δρόμους που είχαν αφετηρία τις Συρακούσες. Έστειλε λοιπόν ιππείς στο εχθρικό στρατόπεδο να προσποιηθούν πως ήταν από αυτοί που ήθελαν να προδώσουν την πόλη στον Νικία και να τους πουν να συμβουλέψουν τον Νικία να αναβάλει την αναχώρηση γιατί οι Συρακούσιοι παραφύλαγαν τις διόδους διαφυγής.

Όταν πια οι Αθηναίοι ξεκίνησαν με προορισμό την Κατάνη, οι Συρακούσιοι στη διαδρομή τους έφερναν διαρκώς εμπόδια και αναγκάζονταν συνέχεια να υποχωρούν. Μετά από τα πλήγματα που δέχτηκε ο στρατός προσπαθώντας να διαφύγει, ο Δημοσθένης αναγκάστηκε να παραδοθεί αποδεχόμενος τον όρο κανείς να μην χάσει τη ζωή του αν οι Αθηναίοι παρέδιδαν τα όπλα. Εν τέλει, οι Συρακούσιοι αιχμαλώτισαν 6.000 άνδρες, γέμισαν τέσσερις ασπίδες με λάφυρα, συνέλαβαν τον Δημοσθένη και διέταξαν τον Νικία να παραδοθεί. Ο Νικίας πρότεινε να καλύψει η Αθήνα τα έξοδα του πολέμου με αντάλλαγμα την ελευθερία του στρατού, όμως οι Συρακούσιοι αρνήθηκαν και τους διέλυσαν με τις βολές τους. Όσοι έμειναν από τον

²⁴⁵ Kagan (2004), 449-452

στρατό σκοτώθηκαν στον ποταμό Ασσίναρο στον οποίο είχαν φτάσει προσπαθώντας να δραπετεύσουν.²⁴⁶

Ο Συρακούσιοι επιθυμούσαν επίσης να θανατωθεί ο Νικίας και ο Δημοσθένης. Έτσι πέθανε λοιπόν ο Νικίας, ο οποίος κατά τον Θουκυδίδη άξιζε λιγότερο από τον καθένα να πάθει αυτά τα δεινά, καθώς, όσα διπλωματικά και στρατηγικά λάθη κι αν είχε κάνει, διακατεχόταν από μετριοπάθεια και σταθερότητα, χαρακτηριστικά που δεν είχαν ο Αλκιβιάδης και γενικά οι Αθηναίοι, φέρνοντας έτσι την πανωλεθρία στο κράτος τους.²⁴⁷

²⁴⁶ Kagan (2004), 452-458

²⁴⁷ Finley (2004), 249-250

ΟΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ ΜΕΤΑ ΤΑ ΣΙΚΕΛΙΚΑ

Στο κεφάλαιο που αφορούσε τα γεγονότα της Σικελικής Εκστρατείας αναλύθηκαν διεξοδικότατα οι ενέργειες του Αλκιβιάδη και η προδοσία του προς την Αθήνα, η οποία έπαιξε κομβικό ρόλο για την τελική συντριβή των Αθηναίων. Βέβαια, το έργο του Θουκυδίδη μπορεί να αφορά μόνο τον Πελοποννησιακό πόλεμο και θέματα σχετικά με αυτόν, αλλά σε συνδυασμό με μεταγενέστερες μαρτυρίες αποκαλύπτει τη θέση που κατέβαλε ο Αλκιβιάδης στην Αθήνα ύστερα από την Νικίειο Ειρήνη.²⁴⁸ Στο κεφάλαιο αυτό λοιπόν θα εξεταστεί η δράση του Αλκιβιάδη μετά από την αθηναϊκή ήττα στη Σικελία.

Συμμαχία Σπαρτιατών και Περσών με τις ενέργειες του Αλκιβιάδη

Έπειτα από την καταστροφή στη Σικελία, που ήταν ένα κομβικό σημείο όχι μόνο για την Αθήνα, αλλά και για ολόκληρη την Ελλάδα, η Περσική Αυτοκρατορία ξεκίνησε να συμμετέχει στις ελληνικές πολιτικές υποθέσεις. Με τη βοήθεια των Περσών ο σπαρτιατικός στόλος απέκτησε δύναμη στη θάλασσα και έτσι οι πόλεις της Μ. Ασίας και τα νησιά του Αιγαίου, που ήταν σύμμαχοι της Αθήνας, αποστάτησαν. Επιπροσθέτως, ο Αλκιβιάδης συμμετείχε στην επιχείρηση και συνέβαλε στο να αποκοπούν από την Αθηναϊκή συμμαχία η Χίος, η Τέως, η Μίλητος, οι Κλαζομενές και οι Ερυθρές. Αποστάτησαν και όλες οι ιωνικές πόλεις, εκτός από τη Σάμο που συνέχισε να είναι σύμμαχος των Αθηναίων. Μ' αυτόν τον τρόπο συνάφθηκε συμμαχία μεταξύ Σπαρτιατών και Περσών, η οποία θα αποδεικνυόταν καταστροφική για τις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας και για τους Αθηναίους.

Η συμμαχία προέβλεπε ότι οι Πέρσες ήταν υποχρεωμένοι να δίνουν οικονομική βοήθεια στο στόλο των Λακεδαιμονίων και να παίρνουν από τις ιωνικές πόλεις φόρο 5% για τις εμπορικές τους συναλλαγές. Με άλλα λόγια, η συνθήκη προέβλεπε την επικράτεια των Περσών σε όλες τις ιωνικές πόλεις. Έτσι, ο Αλκιβιάδης συνέβαλε στο να έρθει αντιμέτωπη η πατρίδα του με δύο ισχυρούς αντιπάλους, τους Πέρσες και τους Λακεδαιμονίους.²⁴⁹

Από την άλλη πλευρά, οι Αθηναίοι ανασυγκρότησαν τις ναυτικές τους δυνάμεις έχοντας ως βάση τους τη Σάμο και προσπαθούσαν να επανακτήσουν τις

²⁴⁸ Rhodes (2001), 39

²⁴⁹ Βολονάκη (2004), 55-57

παλιές συμμαχικές τους πόλεις.²⁵⁰ Και ένα χρόνο μετά την καταστροφή της Σικελίας οι Αθηναίοι επιτέθηκαν εναντίον της περιτειχισμένης Μίλητου, όπου οι Πέρσες μαζί με τους Σπαρτιάτες και τους Μιλησίους ηττήθηκαν ολοσχερώς.²⁵¹

Η ρήξη στις σχέσεις Αλκιβιάδη και Σπαρτιατών και οι συμβουλές στον Τισσαφέρνη εναντίον της Σπάρτης

Μετά τη μάχη στη Μίλητο οι σχέσεις του Αλκιβιάδη με τους Λακεδαιμονίους άρχισαν να κλονίζονται, αφού ο Αθηναίος πολιτικός ήταν ύποπτος γι' αυτούς. Έτσι, διέταξαν τον στρατηγό Αστύχο να τον σκοτώσει, αλλά ο έξυπνος Αλκιβιάδης έμαθε έγκαιρα την απόφαση των Λακεδαιμονίων αρχόντων και κατέφυγε στον Τισσαφέρνη. Και όπως ήταν φυσικό άρχισε να βλάπτει τους Λακεδαιμονίους.

Προέτρεψε λοιπόν τον σατράπη να μειώσει τις πληρωμές που έκανε στον σπαρτιατικό στόλο και να περικόψει τους μισθούς των στρατιωτών τους. Έπειτα, τον συμβούλευσε να μην φέρει τον περσικό στόλο σε σύγκρουση, γιατί συμφέρον για την Περσία ήταν να εξαντλήσει αρχικά την Αθήνα και τη Σπάρτη, ώστε μετά ο βασιλιάς των Περσών να μπορεί πιο εύκολα να ρυθμίζει την κατάσταση. Έλεγε επίσης στον Τισσαφέρνη ότι οι Πέρσες θα τα βρουν πιο καλά με την Αθήνα, διότι ήταν ναυτική δύναμη και ενδιαφερόταν περισσότερο να έχει συμμάχους τα νησιά. Αν και οι Πέρσες επωφελήθηκαν από τις συμβουλές του Αλκιβιάδη, αυτό είχε ένα σκοπό: ο Θουκυδίδης μας λέει ότι ο πραγματικός στόχος του ήταν να χρησιμοποιήσει την υποτιθέμενη επιρροή του στους Πέρσες για να πραγματοποιηθεί η αποκατάστασή του στην Αθήνα.²⁵²

Η άφιξη στη Σάμο: επαφές με τους στρατηγούς των Αθηναίων

Ο Αλκιβιάδης, αφού βεβαιώθηκε ότι είχε καταφέρει να πείσει τον Τισσαφέρνη να μην βοηθά ιδιαίτερα τους Λακεδαιμονίους και κατάλαβε ότι με τις ενέργειές του οι Αθηναίοι άρχισαν να ενδιαφέρονται πάλι γι' αυτόν, σκέφτηκε ότι είχε έρθει η στιγμή για να πράξει ώστε να τον ανακαλέσουν οι Αθηναίοι.²⁵³ Όταν λοιπόν έμαθε την κακή οικονομική κατάσταση των Αθηναίων, ο Αλκιβιάδης έστειλε

²⁵⁰ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 25, 3

²⁵¹ Βολονάκη (2004), 58

²⁵² Θουκ., 8, 45-47

²⁵³ Βολονάκη (2004), 68

κρυφά ανθρώπους στους ναυάρχους των Αθηναίων στη Σάμο δίνοντάς τους ελπίδες ότι θα πετύχει συμμαχία μεταξύ Αθηναίων και Περσών, αφού πρώτα οι Αθηναίοι εγκαταστήσουν ολιγαρχία, γιατί μόνο αυτό το πολίτευμα εμπιστευόνταν οι Πέρσες. Οι στρατηγοί των ολιγαρχικών στη Σάμο πίστεψαν στις μυστικές συμβουλές του, ωστόσο ένας από τους στρατηγούς, ο Φρύνιχος, υποπετεύθηκε ότι ο Αλκιβιάδης επεδίωκε με την αλλαγή του πολιτεύματος να πετύχει την επάνοδό του στην Αθήνα. Βέβαια δεν έπεισε τους άλλους στρατηγούς.²⁵⁴

Τότε οι στρατηγοί έστειλαν τον Πείσανδρο στην Αθήνα, για να διαπραγματευτεί για την ανάκληση του Αλκιβιάδη και την κατάργηση της δημοκρατίας. Ο Φρύνιχος, φοβούμενος ότι, αν ο Αλκιβιάδης αποκατασταθεί, θα διέταζε να τον θανατώσουν, έστειλε γράμμα στον Σπαρτιάτη ναύαρχο Αστύοχο και του ανέφερε τις ενέργειες του Αλκιβιάδη. Ο Αστύοχος πήγε να συναντήσει τον Αλκιβιάδη και τον Τισσαφέρνη στη Μαγνησία και τους ενημέρωσε για το γράμμα του Φρύνιχου. Ο Αλκιβιάδης τότε απάντησε, στέλνοντας σε διοικητές στη Σάμο ένα γράμμα κατά του Φρύνιχου, αναφέροντας τι έχει κάνει και ζητώντας τον θάνατο του. Ο Φρύνιχος, σε απόγνωση, έστειλε ακόμα ένα γράμμα στον Αστύοχο, προτείνοντάς του να καταστρέψει τον αθηναϊκό στόλο στη Σάμο. Αυτό το γράμμα έπεσε στα χέρια του Αλκιβιάδη, ο οποίος ειδοποίησε τους διοικητές στη Σάμο ότι προδόθηκαν από τον Φρύνιχο.²⁵⁵

Πέρα από αυτά τα γεγονότα, ο Πείσανδρος έφτασε στην Αθήνα και μίλησε μπροστά στους Αθηναίους πολίτες. Κατάφερε να τους πείσει και έτσι η Εκκλησία καθαίρεσε τον Φρύνιχο και εξέλεξε τον Πείσανδρο και 10 άλλους προκειμένου να διαπραγματευτούν με τον Τισσαφέρνη και τον Αλκιβιάδη.²⁵⁶

Ύστερα από μακρότατες διαπραγματεύσεις οι ολιγαρχικοί κατάφεραν το 411 π.Χ. να αλλάξουν το πολίτευμα, το οποίο όμως δεν διήρκεσε πολύ. Μετά από τρεις μήνες η ολιγαρχία ανατράπηκε, διότι δεν ήταν δυνατόν να σταθεί χρησιμοποιώντας τη βία. Είναι λοιπόν ολοφάνερη η εξυπνάδα του Αλκιβιάδη, ο οποίος με τις δόλιες πράξεις του είχε στόχο απλώς να αποκατασταθεί στην Αθήνα. Ωστόσο, ο Αθηναϊκός στρατός στη Σάμο δεν ήταν σύμφωνος με την αλλαγή του πολιτεύματος και εξέλεξε

²⁵⁴ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 25, 5

²⁵⁵ Θουκ., 8, 49-51

²⁵⁶ Ο.π., 8, 53

στρατηγούς το Θρασύβουλο και το Θράσυλο, οι οποίοι κάλεσαν στη Σάμο τον Αλκιβιάδη.²⁵⁷

Όταν λοιπόν έφτασε στη Σάμο, ο Αλκιβιάδης στην πρώτη του ομιλία μπροστά στα στρατεύματα παραπονέθηκε για τις συνθήκες της εξορίας του, αλλά και για τη επιρροή του στον Τισσαφέρνη. Κύριος στόχος του ήταν να κάνει τους ολιγαρχικούς στην Αθήνα να τον φοβούνται και να αυξήσει την πίστωσή του με τον στρατό στη Σάμο. Τότε το στράτευμα τον εξέλεξε αρχιστράτηγο και του πρότεινε να σαλπάρει ο στόλος στον Πειραιά και να επιτεθούν στους ολιγαρχικούς για να αποκατασταθεί η δημοκρατία.²⁵⁸

Όμως ο Αλκιβιάδης δε δέχτηκε την πρότασή τους, επειδή μ' αυτό τον τρόπο θα ξεσπούσε εμφύλιος πόλεμος.²⁵⁹ Λίγο αργότερα, με την αποκατάσταση του Αλκιβιάδη ως Αθηναίου στρατηγού, οι 400 ολιγαρχικοί ανατράπηκαν και αντικαταστάθηκαν από μία ευρύτερη ολιγαρχία που οδήγησε στη δημοκρατία.²⁶⁰

Μετά την ανατροπή των ολιγαρχικών, οι Αθηναίοι ανακαλούσαν τον Αλκιβιάδη στην Αθήνα, αυτός ωστόσο δεν ήθελε να γυρίσει στην πατρίδα του χωρίς να έχει πράξει κάτι για το συμφέρον της.²⁶¹

Συνεχείς νίκες εναντίον της Σπάρτης

Έτσι λοιπόν ξεκινά την πολεμική του δράση. Όντας αρχιστράτηγος των Αθηναίων, έπλευσε στην Ιωνία με 22 πολεμικά πλοία, όπου προέβη σε ενέργειες που θα οδηγούσαν στην επαναφορά της Αθηναϊκής Συμμαχίας. Μετά από αυτά έπλευσε προς τον Ελλήσποντο, καθώς ο Θρασύβουλος και ο Θράσυλος οδήγησαν το μεγαλύτερο μέρος του στόλου εκεί.²⁶²

Καθώς ο Αλκιβιάδης ήταν καθ' οδόν, τον Οκτώβριο του 411 π.Χ. οι δύο στόλοι, ο Σπαρτιατικός και ο Αθηναϊκός, συγκρούστηκαν στην Άβυδο, όπου οι Πελοποννήσιοι έστησαν την κύρια ναυτική τους βάση. Η μάχη διήρκεσε για πολύ ώρα, αλλά οι Αθηναίοι πήραν το πλεονέκτημα όταν ο Αλκιβιάδης σάλπαρε στον Ελλήσποντο με 18 τριήρεις.²⁶³ Τότε ο Πέρσης σατράπης Φαρνάβαζος κινήθηκε με το

²⁵⁷ Βολονάκη (2004), 66-67

²⁵⁸ Θουκ., 8, 82

²⁵⁹ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 26, 4

²⁶⁰ Θουκ., 8, 97

²⁶¹ Βολονάκη (2004), 69

²⁶² Ο.π., 70

²⁶³ Ξενοφ., *Ελληνικά*, 1, 1, 5

στρατό του για να πολεμήσει εναντίον των Αθηναίων. Μόνο η περσική βοήθεια έσωσε τον σπαρτιατικό στόλο από την απόλυτη καταστροφή.²⁶⁴

Λίγο μετά τη μάχη, ο Τισσαφέρνης έφτασε στον Ελλήσποντο και ο Αλκιβιάδης άφησε τον στόλο στη Σηστό για να τον συναντήσει, φέρνοντας δώρα και ελπίζοντας και πάλι να δοκιμάσει να κερδίσει την επιρροή του στον Πέρση κυβερνήτη. Προφανώς, ο Αλκιβιάδης παρεξήγησε τις προθέσεις του σατράπη και συνελήφθη στις Σάρδεις κατά την άφιξή του.²⁶⁵ Μετά από ένα μήνα ο Αλκιβιάδης κατόρθωσε να αποδράσει και να φτάσει στις Κλαζομενές.

Μετά από διάλειμμα αρκετών μηνών, κατά τη διάρκεια των οποίων οι Πελοποννήσιοι έχτιζαν νέο στόλο και οι Αθηναίοι πολιορκούσαν πόλεις και λάμβαναν χρήματα από το Αιγαίο, η επόμενη σημαντική ναυμαχία διεξήχθη την άνοιξη του 410 π.Χ στην Κύζικο. Ο Αλκιβιάδης μετέφερε τον μικρό του στόλο από τη Σηστό στην Καρδία για να προστατεύσει τον στόλο του από τον πελοποννησιακό στόλο, αλλά μόλις ο αθηναϊκός στόλος ενώθηκε εκεί, οι διοικητές του κατευθύνθηκαν στην Κύζικο, όπου οι Αθηναίοι είχαν πληροφορηθεί ότι ο Φαρνάβαζος και ο Μίνδαρος, ο διοικητής του σπαρτιατικού στόλου, συνωμοτούσαν για την επόμενη τους κίνηση. Χάρη στην καταγίδα και το σκοτάδι, οι Αθηναίοι έφθασαν κοντά χωρίς να τους αντιληφθούν οι Πελοποννήσιοι.²⁶⁶

Ο πελοποννησιακός στόλος βέβαια υπέστη καταστροφές στη μάχη. Ο στόλος του Αλκιβιάδη αποβιβάστηκε και επιχείρησε να σπρώξει τα σπαρτιατικά πλοία πίσω στη θάλασσα. Από την άλλη, οι Πελοποννήσιοι κατέβαλαν αγώνα για να μην απομακρυνθούν τα πλοία τους και τα στρατεύματα του Φαρνάβαζου ήρθαν να τους βοηθήσουν.²⁶⁷ Ύστερα, ο υπόλοιπος αθηναϊκός στόλος υπό την ηγεσία του Θρασύβουλου και του Θράσυλου ορμά εναντίον του Μίνδαρου, του ναυάρχου των Λακεδαιμονίων, και έτσι οι Σπαρτιάτες τράπηκαν σε φυγή. Ο Αλκιβιάδης τότε έφτασε με μεγάλες δυνάμεις στην παραλία των Κλήρων, όπου οι Σπαρτιάτες και οι Πέρσες νικήθηκαν και υποχώρησαν και οι Αθηναίοι κατέστρεψαν όλα τα σπαρτιατικά πλοία. Μάλιστα, ο Μίνδαρος στη μάχη αυτή σκοτώθηκε και ο Φαρνάβαζος τράπηκε σε φυγή. Έτσι λοιπόν οι Αθηναίοι κυριεύσαν την Κύζικο και η

²⁶⁴ Βολονάκη (2004), 79

²⁶⁵ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 27, 4

²⁶⁶ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 28, 1-5

²⁶⁷ Ξενοφ., *Ελληνικά*, 1, 1, 17-23

ήττα των Σπαρτιατών ήταν τόσο μεγάλη, που η Σπάρτη αναγκαστικά πρότεινε ειρήνη, αλλά η Αθήνα αρνήθηκε.²⁶⁸

Μετά από τις επιτυχίες αυτές, ακολούθησαν κι άλλες. Ο Αλκιβιάδης λοιπόν κατευθύνθηκε προς το Βόσπορο και τον Ελλήσποντο και μετά στρατοπέδευσε την Χαλκηδόνα, την οποία και κατέλαβε το 409 π.Χ. Την πολιορκία της Χαλκηδόνας ακολούθησε η κατάληψη της Σηλυμβρίας και του Βυζαντίου. Χάρη στον Αλκιβιάδη ολόκληρη η βόρεια ακτή της Προποντίδας ανήκε ξανά στους Αθηναίους.²⁶⁹

Η επιστροφή στην Αθήνα

Μετά από όλα αυτά τα νικηφόρα επιτεύγματα ο Αλκιβιάδης επέστρεψε επιτέλους στην Αθήνα τον Ιούνιο του 408 π.Χ. Το ψήφισμα για την επάνοδό του από την εξορία είχε γίνει νωρίτερα, ύστερα από γραπτή πρόταση του Κριτία. Ο Αλκιβιάδης λοιπόν παρουσιάστηκε στην εκκλησία του δήμου, όπου ο δήμος τον στεφάνωσε με χρυσό στεφάνι και τον εξέλεξε αρχιστράτηγο με απεριόριστες αρμοδιότητες σε στεριά και θάλασσα. Επιπλέον, αποφάσισε να του επιστρέψει την περιουσία του και να άρουν οι Ευμολπίδες και οι Κήρυκες τις κατάρες τους στις οποίες είχαν προβεί με διαταγή του δήμου.²⁷⁰ Όλες οι ποινικές διαδικασίες κατά του Αλκιβιάδη ακυρώθηκαν και οι κατηγορίες της βλασφημίας αποσύρθηκαν επισήμως. Ο Αλκιβιάδης ήταν ικανός να διεκδικήσει την αξιοπρέπειά του και να ανεβάσει το ηθικό των Αθηναίων οδηγώντας την ιερά πομπή προς την Ελευσίνα (για την τελετή των Ελευσίνιων Μυστηρίων) δια ξηράς, για πρώτη φορά μετά την κατάληψη της Δεκέλειας από τους Σπαρτιάτες.²⁷¹

Μόλις έγινε η λαμπρή τέλεση των Ελευσίνιων μυστηρίων, ο Αλκιβιάδης απέπλευσε αμέσως με εκατό πλοία και χίλιους πεντακόσιους οπλίτες εναντίον της Άνδρου, που είχε αποστατήσει από την Αθηναϊκή συμμαχία. Στη μάχη νίκησε τους αντιπάλους, αλλά δεν μπόρεσε να κυριεύσει την πόλη.²⁷²

Εκείνη την περίοδο οι Σπαρτιάτες είχαν ως ναύαρχο τον Λύσανδρο, ο οποίος παρακινούσε κάποιους μισθοφόρους των Αθηναίων να πηγαίνουν με τους Λακεδαιμονίους. Τότε ο στόλος των Λακεδαιμονίων είχε αράξει στο λιμάνι της

²⁶⁸ Βολονάκη (2004), 76-78

²⁶⁹ Ο.π., 79

²⁷⁰ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 33, 1-3

²⁷¹ Ο.π., 34, 2-4

²⁷² Ο.π., 35, 1

Εφέσου, διότι ο Λύσανδρος φοβόταν να πολεμήσει με τον Αλκιβιάδη. Στη συνέχεια, ο Αλκιβιάδης πήγε προς τις πόλεις της Μ. Ασίας προκειμένου να βρει χρήματα και άφησε ως διοικητή τον τριήραρχο Αντίοχο. Ωστόσο ο Αντίοχος όντας ανόητος περιφρόνησε τη διαταγή του Αλκιβιάδη και έπλευσε στην Έφεσο εναντίον του σπαρτιατικού στόλου. Ο Λύσανδρος αντιλήφθηκε ότι ο Αλκιβιάδης έλειπε και έτσι επιτέθηκε εναντίον του Αντίοχου με όλο το στόλο του και κέρδισε τη νίκη. Στη ναυμαχία αυτή κοντά στο Νότιο κατάφερε να σκοτώσει τον Αντίοχο, πήρε πολλούς αιχμαλώτους και δεκαπέντε αθηναϊκά πλοία.²⁷³

Η αυτοεξορία στη Θράκη

Βλέποντας αυτή την ήττα, οι εχθροί του Αλκιβιάδη άρχισαν να τον κατηγορούν και να τον συκοφαντούν, με αποτέλεσμα να τον αφαιρέσουν άδικα από την αρχηγία. Έτσι, ο Αλκιβιάδης κατέφυγε στη Βισάνθη της Θράκης, σ' ένα τείχος που είχε οικοδομήσει για να το έχει ως καταφύγιο.

Το 405 π.Χ. το στράτευμα των Αθηναίων βρισκόταν στους Αιγός ποταμούς, απέναντι από το στόλο των Λακεδαιμονίων, που βρισκόταν στη Λάμψακο και είχε ναύαρχο το Λύσανδρο.²⁷⁴ Ο Αλκιβιάδης, ο οποίος ήταν κοντά και έβλεπε την κατάσταση, αναγνώρισε ότι οι Αθηναίοι είχαν αγκυροβολήσει σε στρατηγικά μειονεκτική θέση και τους συμβούλευσε να μετακινήσουν τα πλοία τους στη Σηστό, όπου μπορούσαν να επωφεληθούν από το λιμάνι και την πόλη. Ωστόσο, οι στρατηγοί των Αθηναίων, θεωρώντας ότι σε περίπτωση αποτυχίας η ευθύνη θα έπεφτε πάνω τους, ενώ σε περίπτωση νίκης όλοι οι άνδρες θα πίστευαν πως ο Αλκιβιάδης τους έφερε τη νίκη, ζήτησαν από τον Αλκιβιάδη να μην ξανάρθει κοντά στο στρατόπεδο. Και το αποτέλεσμα δυστυχώς ήταν να καταστραφεί ο στόλος των Αθηναίων από το Λύσανδρο.²⁷⁵

Το τραγικό τέλος

Ύστερα από αυτά, ο Αλκιβιάδης, επειδή φοβήθηκε τους Σπαρτιάτες που κυριαρχούσαν στη στεριά και τη θάλασσα, πήγε στη Βιθυνία και σε συνεννόηση με τον Φαρνάβαζο, κατευθύνθηκε μετά στη Φρυγία ελπίζοντας ότι θα εξασφαλίσει τη

²⁷³ Βολονάκη (2004), 84-86

²⁷⁴ Ο.π., 87-89

²⁷⁵ Ξενοφ., *Ελληνικά*, 2, 1, 25

βοήθεια του Αρταξέρξη. Εκεί ο Αλκιβιάδης ζούσε κοντά στο Φαρνάβαζο υπηρετώντας τον και απολαμβάνοντας τιμές, πιστεύοντας ότι ο Φαρνάβαζος θα τον βοηθούσε να προσεγγίσει το βασιλιά.²⁷⁶

Όσον αφορά το θάνατο του Αλκιβιάδη, υπεύθυνοι ήταν οι Σπαρτιάτες, και πιο συγκεκριμένα ο Λύσανδρος. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Λύσανδρος έστειλε ένα απεσταλμένο στον Φαρνάβαζο, ο οποίος με τη σειρά του, έστειλε τον αδερφό του στη Φρυγία, όπου ζούσε ο Αλκιβιάδης μαζί με την ερωμένη του, Τιμάνδρα. Το 404 π.Χ, καθώς ήταν έτοιμος να ξεκινήσει για τα περσικά ανάκτορα, το σπίτι του περικυκλώθηκε και πυρπολήθηκε. Οι δολοφόνοι στη θέα της φωτιάς απομακρύνθηκαν και τον χτυπούσαν από μακριά με ακόντια και βέλη. Αφού λοιπόν δολοφονήθηκε ο Αλκιβιάδης, η Τιμάνδρα τύλιξε και σκέπασε το νεκρό με τα δικά της ρούχα και ύστερα έκαψε την τέφρα του με όσες τιμές μπορούσε.²⁷⁷

Έτσι λοιπόν πέθανε ο σπουδαίος Αλκιβιάδης και η Αθήνα, η πατρίδα του, σε κομβικές στιγμές έχασε έναν πολιτικό που θα μπορούσε να τη βοηθήσει να βγει από το αδιέξοδο.²⁷⁸

²⁷⁶ Πλουτ., *Αλκιβιάδης*, 37, 1

²⁷⁷ Ο.π., 39, 1-5

²⁷⁸ Βολονάκη (2004), 95

Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Ο Αλκιβιάδης είναι σίγουρα ένα από τα πιο διαφορούμενα πολιτικά πρόσωπα. Η παρουσίαση του από τον Θουκυδίδη καθιστά την περιεκτική ασάφεια των σκοπιμοτήτων της δράσης του κεντρικό θέμα, το οποίο αναπτύσσει με κάθε σκόπιμο τρόπο. Ο Αλκιβιάδης δεν αναφέρεται ποτέ ως τολμηρός ή συνετός ή ευφυής ή ενάρτεος ή ερωτικός, μολονότι αυτές είναι σημαντικές λέξεις που χρησιμοποιεί ο Θουκυδίδης για να περιγράψει άλλους πολιτικούς ηγέτες και ενέργειες. Είναι σαν ο Θουκυδίδης, αφού μας προετοίμασε σε όλη την ιστορία του για να αξιολογήσει τις αποχρώσεις αυτών των πιο δύσκολων πολιτικών υποθέσεων, να μας υποχρεώνει να εκμεταλλευτούμε αυτή τη μόνη εκπαίδευση.²⁷⁹

Είναι γεγονός πως ο Αλκιβιάδης καταλαμβάνει μια εξέχουσα θέση στις αφηγηματικές και ρητές δηλώσεις του Θουκυδίδη στην *Ιστορία* του, προσδίδοντας έτσι μια γοητεία στο έργο του με την διήγηση της δράσης ενός ιδιαίτερου ατόμου. Αυτή η εξιστόρηση της ζωής του Αλκιβιάδη αποδεικνύει ότι ο Θουκυδίδης έδωσε γενικά ολοένα και περισσότερη έμφαση στο ρόλο του ατόμου στην ιστορική αιτιώδη συνάφεια, γεγονός που γίνεται αντιληπτό από τον αναγνώστη της *Ιστορίας*. Μάλιστα, ο ιστορικός γνώριζε πολύ καλά την εξαιρετική και αδιάκοπη καριέρα του Αλκιβιάδη. Συνεπώς, όπως ακριβώς η εξαιρετική ατομικότητα του Αλκιβιάδη και η αξιοσημείωτη ιστορία της ζωής του επηρέασαν την ανάπτυξη των βιογραφικών γραπτών, εδώ θεωρείται ότι έχουν εκτρέψει τον ιστοριογραφικό σκοπό του Θουκυδίδη.²⁸⁰

Και πράγματι, στην πολιτική ιστορία του Θουκυδίδη αποφεύγεται η αναφορά στον ιδιωτικό βίο των πολιτικών προσωπικοτήτων, με μοναδική εξαίρεση να είναι η περίπτωση του Αλκιβιάδη, επειδή ακριβώς κατά τη γνώμη του η προσωπική του ζωή είχε άμεσες πολιτικές συνέπειες, αφού είχε επίδραση στον αθηναϊκό λαό.²⁸¹ Ωστόσο, ο ιστορικός δεν αναφέρει πουθενά το πρόβλημα στην ομιλία του, τα κάλλος του, το πείσμα του. Πάντως, κάθε φορά που τον μνημονεύει δεν παραλείπει να υπονοήσει με τα λεγόμενά του τον υπερβολικό ατομικισμό του, την επειδειξιομανία του, την απληστία του. Ο Θουκυδίδης επιπλέον κάνει φανερό ότι ο Αλκιβιάδης είχε την ικανότητα του Περικλή, με τη διαφορά ότι ο δεύτερος δεν απέβλεπε ποτέ στην

²⁷⁹ Forde (1989), 176

²⁸⁰ Gribble (1999), 159-160

²⁸¹ Bury (1999), 77-78

κερδοσκοπία. Αλλά ο Αλκιβιάδης δεν ήταν και φιλόπατρις, όπως αποδείχτηκε, αφού πρόδωσε με τον χειρότερο τρόπο την πατρίδα του.²⁸²

Όσον αφορά την σχέση του με τον λαό, ο εξτρεμισμός του Αλκιβιάδη είναι που του επιτρέπει να αγκαλιάσει ή να καλύψει το δημόσιο συμφέρον του Αθηναϊκού πολιτικού λόγου. Ο Αλκιβιάδης συνεχίζει να ενεργεί για το δημόσιο συμφέρον μέχρι την τελική στιγμή της αφήγησης του Θουκυδίδη, αλλά ο τρόπος που το κάνει αυτό παραμένει προβληματικός. Ο Θουκυδίδης, σε ένα σύντομο σχόλιο για τη σχέση μεταξύ Αλκιβιάδη και Αθήνας, τονίζει το μεγαλείο του για τη σύλληψη και τη δράση του. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που του επιτρέπουν να αγκαλιάσει το δημόσιο αγαθό μέσα στα δικά του. Αλλά στο ίδιο χωρίο ο Θουκυδίδης συνδέει αυτές τις ιδιότητες με τις υποψίες της πόλης ότι οι προθέσεις του Αλκιβιάδη δεν είναι συμβατές με το δημόσιο καλό, αλλά με το τυραννικό. Ωστόσο, αναφέρει ότι τα προσωπικά κίνητρα του Αλκιβιάδη δεν τον εμποδίζουν να είναι ο καλύτερος ηγέτης και μάλιστα η μεγαλύτερη ελπίδα που έχει η πόλη για την κατάληξη του πολέμου. Από την άλλη όμως, η εξορία του Αλκιβιάδη επέφερε τελικά την καταστροφή της Αθήνας. Επομένως, δεν είναι ξεκάθαρο αν την κύρια ευθύνη για την καταστροφή την είχε ο Αλκιβιάδης ή ο λαός που με τις κατηγορίες εναντίον του τον οδήγησε στην προδοσία της πατρίδας.²⁸³

Όπως αναφέρθηκε προωτέρα, η καχυποψία των Αθηναίων απέναντι στον Αλκιβιάδη είχε ως αποτέλεσμα να θεωρηθεί ένοχος για την ιεροσυλία της αποκοπής των Ερμών και να τον ανακαλέσουν για να απολογηθεί. Έτσι, στο τέλος του 6^{ου} Βιβλίου βλέπουμε μια εντελώς διαφορετική εικόνα. Από τη μία, έχει ξεκινήσει η ηθική αποσύνθεση τω Αθηναίων, ενώ ο άτολμος Νικίας είναι πλέον μόνος στην αρχηγία. Από την άλλη, ο θρασύς Αλκιβιάδης συμβουλεύει τους Σπαρτιάτες, καθιστώντας την κατάσταση για τους Αθηναίους καταστροφική. Η αιτία αυτού του ατυχούς συμβάντος ήταν, όχι μόνο η θρασύτητα του Αλκιβιάδη, αλλά και η μανία των Αθηναίων να φοβούνται την κατάλυση της δημοκρατίας. Ο Θουκυδίδης έχει τονίσει πολλές φορές στην *Ιστορία* του ότι ο αθηναϊκός δήμος πάντα έτρεμε στην ιδέα της τυραννίας και ήταν καχύποπτοι με τα πάντα. Αυτό βέβαια είναι ειρωνικό, καθώς η Αθήνα στην πραγματικότητα ήταν η πιο τυραννική πόλη της Ελλάδας και οι πολίτες της φοβούνταν την τυραννία. Και φυσικά, όπου ο Θουκυδίδης επιμένει στο

²⁸² Finley (2004), 223

²⁸³ Forde (1989), 176-177

ερώτημα περί τυραννίας, είναι σημαντικό για να κρίνει την περιβόητη καριέρα του Αλκιβιάδη.²⁸⁴

Από τη μία λοιπόν, ο Θουκυδίδης φαίνεται να ρίχνει περισσότερο στον δήμο την ευθύνη για την αθηναϊκή συντριβή, επειδή δεν έδειξε εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του Αλκιβιάδη, παρά στον ίδιο τον Αλκιβιάδη για τη συμπεριφορά του αυτή που προκάλεσε τη δυσπιστία. Ο ιστορικός όμως μάλλον δεν είχε στο νου του την πραγματική κατηγορία κατά του Αλκιβιάδη, που δεν ήταν η ιδιωτική του συμπεριφορά, αλλά οι πολιτικές του βλέψεις. Οι ικανότητές του δεν είχαν τόση σημασία για τους Αθηναίους, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι από το 415 έως το 410 π.Χ. ο Αλκιβιάδης παρουσιαζόταν ως υποστηρικτής της ολιγαρχίας. Ωστόσο, ο Θουκυδίδης υποστηρίζει ότι δεν ενδιαφερόταν ούτε για την δημοκρατία ούτε για την ολιγαρχία, παρά μόνο για την ανάκλησή του και την επαναφορά του στην εξουσία.²⁸⁵

Πολλοί σχολιαστές έχουν βρει ότι είναι αδύνατο να συμφιλιωθούν οι δύο πλευρές της παρουσίασης που περιγράφηκαν παραπάνω: αντιλαμβάνονται μια αντίφαση που δείχνει ότι ο Θουκυδίδης έχει κάποια στιγμή αλλάξει γνώμη για τον Αλκιβιάδη ή υποστηρίζουν ότι οι διάφορες σημειώσεις που εμφανίζονται στην αφήγηση είναι απόδειξη μιας αμφιταλάντευσης που προκαλείται από τη γοητεία του Θουκυδίδη με μια σαγηνευτική εικόνα, ίσως μετά τη συνάντησή του και αποφασίζοντας να τη χρησιμοποιήσει ως πηγή. Μια απάντηση σε τέτοιες επιφυλάξεις είναι να επισημάνουμε ότι, σε κάποιο βαθμό, αυτό το είδος πολυεθνικής παρουσίασης μπορεί να παραλληλιστεί με την απεικόνιση άλλων προσώπων της *Ιστορίας*. Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι, ως σύγχρονος ιστορικός, ο Θουκυδίδης γράφει για προσωπικότητες των οποίων η φήμη εξακολουθούσε να είναι αμφισβητούμενη. Αν και ο Θουκυδίδης είδε το στόχο της ιστοριογραφίας του ως αιτιακής ιστορίας που φωτίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά και όχι τη διατήρηση της φήμης των ανθρώπων, ο ρόλος του ως πάροχος μιας έγκυρης εκδοχής των χρόνων του πολέμου τον έκανε να μεσολαβεί για να αποκαταστήσει τη φήμη των ατόμων των οποίων ο ρόλος στον πόλεμο ήταν ιδιαίτερα αμφιλεγόμενος. Γι' αυτό το λόγο, η απεικόνιση τέτοιων προσώπων χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία προσεκτικά διατυπωμένων, ισορροπημένων αφηγηματικών εφευρέσεων που αναμιγνύουν πιο θετικές με πιο αρνητικές ανάλυσεις.

²⁸⁴ Palmer (1982), 106-107

²⁸⁵ Brunt (1952), 62

Αν λοιπόν η παρουσίαση του Αλκιβιάδη είναι πιο πολύπλοκη και πολυδύναμη από αυτή των άλλων χαρακτήρων της *Ιστορίας*, αυτό συμβαίνει επειδή ο ίδιος ο Αλκιβιάδης προκάλεσε τις πιο παθιασμένες και πολωμένες αντιδράσεις. Η αφηγηματική ανάλυση του Αλκιβιάδη πρέπει να θεωρηθεί ως αντίδραση στις σύγχρονες ρητορικές συζητήσεις που μαστίζουν γι' αυτόν. Οι προσεκτικά ζυγισμένες, σχεδόν βασανιστικές φράσεις των αφηγηματικών παρεμβάσεων (σε αντίθεση με την απλουστευμένη ρητορική των ομιλητών) επηρεάζονται ασφαλώς από την ανάγκη να βρεθεί ένας τρόπος διαπραγμάτευσης των ανταγωνιστικών και πολωμένων ρητορικών παρουσιάσεων της εποχής του ιστορικού.²⁸⁶

Πάντως, όπως κι αν έχουν τα πράγματα ένα είναι σίγουρο: Ο Θουκυδίδης όσο κι αν θαύμαζε τον Αλκιβιάδη για τις ικανότητες του και όσο κι αν αποδοκίμαζε στο έργο του την μανία καταδίωξης των Αθηναίων για όποιον απειλούσε το δημοκρατικό πολίτευμα, δεν σταμάτησε να τον θεωρεί προδότη της Αθήνας. Ο εγωισμός του και η φιλοδοξία του, η επιθυμία πάντοτε να εξουσιάζει και να βρίσκεται στο προσκήνιο ήταν αυτά που τον έκαναν να δράσει πολλοστές φορές ενάντια στην πατρίδα του.²⁸⁷

²⁸⁶ Gribble (1999), 188-189

²⁸⁷ Forde (1989), 182

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, είναι φανερό ότι ήδη από τον Αρχιδάμειο Πόλεμο είχε ξεκινήσει ο εκφυλισμός και η ηθική διαφθορά για τους Αθηναίους. Η πρώτη αυτή φάση του πολέμου μπορεί να έληξε χωρίς να είναι ξεκάθαρος νικητής ούτε οι Αθηναίοι ούτε οι Πελοποννήσιοι, όμως η αθηναϊκή δύναμη είχε σημειώσει πολλές επιτυχίες και είχε ουσιαστικά επικυρώσει με τις δικές της ενέργειες μέσω του Νικία και της συνθήκης ειρήνης το 421 π.Χ. το τέλος του πολέμου. Αυτό όμως δεν εμπόδισε τους Αθηναίους να επιθυμούν να συνεχίσουν το επεκτατικό τους σχέδιο, ειδικά αν σκεφτούμε ότι οι όροι της συνθήκης δεν τους ικανοποιούσαν πλήρως. Έτσι, οι Αθηναίοι αποφάσισαν να οργανώσουν εκστρατεία με σκοπό να κυριέψουν το νησί της Σικελίας. Η υπερβολική αυτοπεποίθηση όμως τους οδήγησε στην καταστροφή. Κι αυτό γιατί δεν είχαν κάποιον ηγέτη αρκετά ικανό και διορατικό όπως ήταν ο Περικλής, καθώς από τη μία ο Αλκιβιάδης ήταν ικανός, αλλά υπερόπτης και ατομιστής, και από την άλλη ο Νικίας ήταν έντιμος, αλλά πολύ δειλός και άτολμος.

Όντας λοιπόν οι δύο αυτοί άντρες αρχηγοί της εκστρατείας, φαινόταν από την αρχή ότι η εκστρατεία δεν ξεκινούσε θετικά για τους Αθηναίους, αφού διαφωνούσαν έντονα. Ο Νικίας επέμενε να αναβάλουν την εκστρατεία, ενώ ο Αλκιβιάδης ήθελε να καταλάβει την Σικελία για να κερδίσει δόξα και πλούτο. Αυτή όμως η αρχομανία και η φιλοδοξία του τον έκαναν εν τέλει υπεύθυνο της μεγάλης αθηναϊκής συμφοράς. Η ήττα της Αθήνας στη Σικελική Εκστρατεία οφείλεται στην έλλειψη στρατηγικής, στην ανυπαρξία ενός οργανωμένου σχεδίου από τους στρατηγούς. Ο Νικίας ήταν ένας έμπειρος στρατηγός, αλλά δεν συμφώνησε από την αρχή να στείλουν δυνάμεις στη Σικελία και επέμενε πως η Αθήνα δεν είχε πάρει τη σωστή απόφαση. Αντίθετα, ο Αλκιβιάδης ήταν φιλόδοξος, αισιόδοξος και ενθουσιασμένος με τη εκστρατεία και είχε βλέψεις να κατακτήσει ολόκληρο τον ελλαδικό κόσμο. Ωστόσο, μετά την κατηγορία που δέχτηκε σχετικά με τη βεβήλωση των ερμαϊκών στηλών κατέφυγε στη Σπάρτη και πρόδωσε την πατρίδα του.

Ο Αλκιβιάδης όμως είναι μια προσωπικότητα για την οποία νιώθει κανείς ανάμικτα συναισθήματα. Από τη μία, κέρδιζε τη συμπάθεια με τις αρετές του, την ομορφιά του, την εξυπνάδα του, από την άλλη η συμπεριφορά του έκανε τον λαό να μην τον εμπιστεύεται. Προκαλεί μάλιστα εντύπωση το γεγονός ότι ο ιμπεριαλισμός ήταν σίγουρα στο αίμα του Αλκιβιάδη, καθώς ήθελε πάντα να αντιμετωπίζει νέους

εχθρούς, να κατακτήσει νέα εδάφη και να αποκτήσει με τις πράξεις του κύρος και δόξα. Όμως όλη αυτή η νοοτροπία του άγγιζε τα όρια της ύβρεως, κατάφερε με την συμπεριφορά του να αποκτήσει εχθρούς και εν τέλει απομακρύνθηκε και ο ίδιος από την πόλη του.

Όπως κι αν είχαν τα πράγματα πάντως, ο Αλκιβιάδης ήταν μια προσωπικότητα με οξύνοια, τόλμη, θάρρος, επιμονή, που όμως είχε παρεκτραπεί από το δρόμο της αρετής. Είχε όλα τα μέσα να γίνει ένας άριστος πολιτικός της Αθήνας, ίσως και αντάξιος του Περικλή, αλλά εκείνος προτίμησε τη δόξα και τον πλούτο. Και ακριβώς αυτή η αντίφαση είναι η γοητεία της προσωπικότητάς του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Συγγράμματα

- Bury, J. B. (1999), *Οι Αρχαίοι Έλληνες Ιστορικοί*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα
- Easterling, P. E., Knox B. M. W. (2005⁷), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα
- Finley, J. H. (2004), *Θουκυδίδης*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα
- Forde, S. (1989), *The Ambition To Rule: Alcibiades and the Politics of Imperialism in Thucydides*, ed. Cornell University Press, New York
- Gribble, D. (1999), *Alcibiades and Athens: A Study in Literary Presentation*, ed. Clarendon Press, Oxford
- Hornblower, S. (2003), *Θουκυδίδης: Ο ιστορικός και το έργο του*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα
- Hornblower, S. (2005), *Ο ελληνικός κόσμος, 479-323 π.Χ.*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα
- Kagan, D. (1981), *The Peace of Nicias and the Sicilian Expedition*, ed. Cornell University Press, New York
- Kagan, D. (2004), *Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος*, εκδ. Ωκεανίδα
- Lesky, A. (2006⁵), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη
- Montanari, F. (2008), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας: από τον 8ο αι. π.Χ. έως τον 6ο αι. μ.Χ.*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη
- Rhodes, P. J. (2001), *Alcibiades*, ed. Pen and Sword Military, Barnsley
- Romilly, J. (1998⁴), *Αλκιβιάδης: ή οι κίνδυνοι της φιλοδοξίας*, εκδ. Το Άστυ, Αθήνα
- Saïd S., Trédé M., Le Boulluec A. (2001²), *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας: Τόμος Ι^{ος}*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
- Βολονάκη, Μ. Ελ. (2004) *Αλκιβιάδης, Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός*, εκδ. Βολονάκη, Αθήνα
- Κωνσταντινόπουλος Β. Λ., Πανομήτρος Δ. Κ., (2010), *Το ύφος του αρχαίου ελληνικού πεζού λόγου: Τόμος Ι^{ος}*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

Ἀρθρα

- Brunt, P. A., «Thucydides and Alcibiades», *Revue des Études Grecques*, Vol. 65, No. 304/305 (Janvier-Juin, 1952), pp. 59-96
- Palmer, M, «Alcibiades and the Question of Tyranny in Thucydides», *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 15, No. 1 (Mar., 1982), pp. 103-124